

Eesti Pank
Bank of Estonia

KROON ja MAJANDUS

1/2006

TELLIMINE JA KAASTÖÖD

Ajakirja tellimisinfo telefonil 6680 998, faksil 6680 954 või e-postiga aadressil trykis@epbe.ee

Ajakirja saab lugeda ka Eesti Panga veebilehel <http://www.eestipank.info> ning raamatukogudes.

Kirjutiste autorite hinnangud ei kajasta tingimata Eesti Panga ametlikku seisukohta.

Kaastööpakkumised telefonil 6680 792 või e-postiga aadressil kadri.podra@epbe.ee.

Käsikirju ei tagastata.

ISSN 1406-801X

KROON ja MAJANDUS

Eesti Panga kvartalikirj

Tegevtoimetaja: Kadri Põdra

Kaane kujundus ja makett: Vincent OÜ

Küljendus: Kristiina Krüspan

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

SISUKORD

Eessõna	7
Euroala ja Venemaa majandus- ja finantssuhted (<i>Euroopa Keskpank</i>)	8
<i>Taustinfo. Euroopa Liidu ja Venemaa suhted (K. Pollisinski)</i>	20
Venemaa hiljuti tõusnud krediidireitingu tagamaadest (<i>K. Pollisinski</i>)	23
Venemaa pangandus (<i>K. Pollisinski</i>)	30
Venemaa kaubavahetus Soome, Eesti, Läti ja Leeduga (<i>K. Keinast</i>)	39
Kui suur on transiidiairi osatähtsus Eesti majanduses (<i>A. Saarniit</i>)	55
Eesti ja Venemaa vahelised investeeringud (<i>J. Kroon</i>)	61
Eesti-Venemaa maksebilansi jooksevkonto aastatel 2003–2005 (<i>R. Kirt</i>)	67

LISA

Eesti majanduse kvartaalsed põhinäitajad seisuga 17. märts 2006	76
---	----

KÄESOLEVA NUMBRI AUTORID

KAUPO POLLISINSKI

Eesti Panga rahvusvaheliste ja avalike suhete osakonna juhtivanalüütik
kaupo.pollisinski@epbe.ee

KÄTLIN KEINAST

Tartu Ülikooli majandusteaduskonna tudeng,
Eesti Panga rahvusvaheliste ja avalike suhete osakonna praktikant
katlin.keinast@mail.ee

ANDRES SAARNIIT

Eesti Panga keskpangapoliitika osakonna nõunik
andres.saarniit@epbe.ee

JAANUS KROON

Eesti Panga maksebilansi- ja majandusstatistika osakonna juhataja
jaanus.kroon@epbe.ee

REET KIRT

Eesti Panga maksebilansi- ja majandusstatistika osakonna juhataja asetäitja
reet.kirt@epbe.ee

Eessõna

Ajakirja "Kroon ja Majandus" käesolev number annab ülevaate Eesti-Vene majandussuhete hetke-seisust. Lisaks on kirjeldatud Venemaa majanduspoliitika ja pangandussektori peamisi suundumusi ning analüüsitud Vene väliskaubandust nii Eesti kui teiste lähinaabritega.

Majanduskasv on pärast Venemaa 1998. aasta kriisi olnud kiire nii Eestis kui Venemaal. Lisaks on Eesti ühinemine Euroopa Liiduga andnud naaberriikide majandussuhete arengule uue tõuke.

Ajaloolistel põhjustel on mõlemas riigis viimase 10–15 aasta jooksul nappinud sisemaiseid sääste ning seetõttu on Vene kapitali sissevool Eestisse suure naaberriigi majanduspotentsiaali arvestades olnud tagasihoidlik. Tänu Eesti kiiresti arenenud finantssektorile on paaril viimasel aastal hüppeliselt suurenenud hoopis kapitalisiirded Eestist, mis kokkuvõttes ületavad vastassuunalised rahavood peaaegu kahekordselt. Loomulikult tuleb nende andmete ning hinnangute juures arvestada, et tänapäevale iseloomuliku majanduste tiheda lõimumise valguses on praktiliselt võimatu kindlaks teha, kui suur on näiteks Euroopa Liidu liikmesriikide kaudu Eestisse jõudnud Vene kapitali hulk või kui mahukad on Eesti kaudu Venemaale liikunud kolmandate riikide investeeringud.

Kaubavahetuses on olukord vastupidine – import Venemaalt on ligi poolteist korda suurem Eesti kaupade ekspordist sinna. Suurem osa toormest tuuakse Eestisse Venemaalt. Kaupade sissevedu hõlmab ka transiitkaupasad. Nafta ja naftatoodete vahendamine Läänemere sadamate kaudu kolmandatesse riikidesse on omaette äri, mis moodustab märkimisväärse osa Eesti transpordisektorist. Vähemal määral sisaldab transiitkaupasad ka kaupade väljavedu Venemaale.

Vaatamata Eesti-Vene tihenevatele majandussidemetele on need siiski veel liialt üheübalised ja Venemaa loodusvaradel põhinevad. Nii Eesti kui Venemaa jätkuvalt kiire areng loob eeldused mõlema poole võimaluste märksa mitmekesisemaks ärakasutamiseks.

EUROALA JA VENEMAA MAJANDUS- JA FINANTSSUHTEID

Tõlge Euroopa Keskpanga kuubulletäänist, november 2005

Käesolev artikkel vaatab majanduslikke arengusuundi Venemaal ning majandus- ja finantsuhete olukorda euroala ja Venemaa vahel. Artikkel analüüsib tegureid, mis on kaasa aidanud Venemaa majanduse tugevale kasvule ning makromajanduslikule stabiliseerumisele, kesken- duses rahapoliitilisele tegevusele ning olulistele sammudele pangandussektori reformis. Kaubandus- ja finantssidemed euroala ja Venemaa vahel on samuti viimaste aastate jooksul tugevnenud, samal ajal kui Euroopa Liit ja Venemaa püüavad pikemas perspektiivis luua avatud ja ühtset EL-Venemaa turgu.¹ Sellega seoses on eurosüsteem ja Venemaa Keskpank tõhustanud dialoogi ja koostööd, millest annavad tunnistust eurosüsteemi ja Venemaa Keskpanga kõrgetasemelised seminarid, millest esimesed kaks korraldati 2004. aasta mais ja 2005. aasta oktoobris, ning Euroopa Liidu kaheaastane TACISe projekt pangajärelevalve vallas, mille eurosüsteemi liikmesriigid viisid ellu koostöös Venemaa Keskpangaga.

Sissejuhatus

Üle 140 miljoni inimesega asustatud Venemaa on suurim Euroopa Liidu naaberriik ning oluline strateegiline partner. Riigi üleminek plaanimajanduselt turumajandusele oli algul raske, kulmineerudes 1998. aasta augusti finantskriisiga. Pärast seda on aga majanduses toimunud jõuline kasv, makromajanduslik stabiliseerumine ning struktuuraalsed reformid, mida on toetanud ka Venemaa tähtsaimate eksporditüüpide (energia ja metallide) märkimisväärne hinnatõus. Majandussuhted euroala ja Venemaa vahel on tihenunud kaubanduses, finantsalal ja investeringute vallas.

Sellest hoolimata esineb mitmeid probleeme. Jätkusuutliku kasvu saavutamiseks on Vene võimude arvates vaja majandusse mitmekülgset tuua. Kapitali mahukas sissevool takistab võimudel saavutamast nende rahapoliitilisi eesmärke – vähendada inflatsiooni ja ohjeldada rubla reaalse efektiivse vahetuskursi tõusu. Olgugi et pangandussektor on kiiresti arenenud, tuleb tugevdada õiguslikku raamistikku. Majandussuhete vallas üritavad Euroopa Liit ja Venemaa pikemas perspektiivis luua avatud ja ühtset EL-Venemaa turgu, et edendada euroala ja Venemaa lõimumist kaubanduse jätkuva arengu ning euroala investeringute kaudu Venemaale.

Eurosüsteem on tõhustanud koostööd Venemaa Keskpangaga, täiustades kahepoolseid suhteid, mida paljud riiklikud keskpangad on arendanud alates 1990. aastatest. Kaheaastane pangajärelevalve koolitusprogramm, mille viis ellu Venemaa Keskpanga heaks eurosüsteem ning mida rahastas ELi SRÜ riikide jaoks mõeldud tehnilise abi programm TACIS, on olnud selle laiendatud koostöö kõige märkimisväärsem vorm.

¹ Vt ka taustinfot EL-Venemaa suhete kohta lk 20. 2005. aasta 10. mail vormistati EL-Venemaa nn neli teeviita ühise majandus-, julgeoleku- ja vabaduse-, välisjulgeoleku-, teadus- ja kultuuri- ning haridusruumi loomise kohta. (Siin ja edaspidi Eesti Panga juhtivanalüütiku Kaupo Pollisinski märkused. – Toim.)

Eurosüsteem ja Venemaa Keskpank on korraldanud ka kõrgetasemelisi seminare, mis on kesken-
dunud kahe majanduspiirkonna majandus- ja finantssuhete keskpanganduse mõõtmele. Selle
taustal analüüsibki käesolev artikkel Venemaa majanduse arengusuundi ja tegevusi, euroala ja
Venemaa vahelisi majandus- ja finantssidemeid ning annab ülevaate eurosüsteemi ja Venemaa
Keskpanga suhetest.²

Venemaa majandus

Pärast 1998. aasta finantskriisi on Venemaa majandus kasvanud ennenägematu kiirusega –
SKP reaalkasv on olnud peaaegu 50% ja keskmine aastakasv 6,8%. Algne rubla odavnemine
koos Venemaa peamiste eksporditüüpide – energiakandjate (maagaas ja nafta) ja metallide
– märkimisväärse hinnatõusuga andis tugeva tõuke majanduskasvule ning tekitas jooksevkonto
aastaseid ülejääke vahemikus 8–16% SKPst. Alates 2000. aastast sai ettevõtete investeeringute
ja eratarbimise taastumisest laiapõhjaline majanduskasv, mida toetas makromajanduslik stabi-
liseerumine ja reformid sellistes valdkondades nagu ettevõtluse piirangute vähendamine, maksus-
tamine ja maa omandiõigus. Viimasel ajal on kasvutempo energiakandjate hindade jätkuvalle
tõusule ja rekordilisele jooksevkonto ülejäägile vaatamata pisut aeglustunud, mis on märk rubla
reaalse efektiivse vahetuskursi kallinemisest ning äri- ja seaduskeskkonna ebamäärasest olu-
korrast. Ühtlasi ilmestab see vajadust viia ellu uusi struktuurireforme energeetikas, tervishoius,
hariduses, avalikus halduses ja kohtusüsteemis.

Tabel 1. Peamised majandusnäitajad
(aastane muutus protsentides, kui pole märgitud teisiti)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
SKP reaalkasv	-5,3	6,4	10,0	5,1	4,7	7,3	7,2
Eratarbimine	-3,4	-2,9	7,3	9,5	8,5	7,5	10,7
Kapitalimahutus põhivarasse	-12,4	6,4	18,1	10,2	2,8	12,8	10,8
Jooksevkonto ülejääk (% SKPst)	0,1	12,6	18,0	11,1	8,4	8,2	10,3
Inflatsioon (aastalõpu seisuga)	84,4	36,5	20,2	18,6	15,1	12,0	11,7
Valitsemissektori eelarve tasakaal (% SKPst)	-8,2	-3,1	3,1	2,7	0,6	0,9	4,5
Tööpuudus (protsent tööjõu suhtes; aasta keskmised näitajad)	11,9	12,9	10,5	9,0	8,1	8,6	8,2
Nominaalne SKP (mld eurot)	242	184	281	342	365	382	468

Allikad: Federal State Statistics Service, Venemaa Keskpanga, Rahvusvahelise Valuutafondi ja Euroopa
Keskpanga arvutused

² Viimaste aastate jooksul on eurosüsteem korraldanud mitmeid kõrgetasemelisi seminare keskpankade piirkond-
like gruppidega. Vt artikleid pealkirjaga "The Barcelona partner countries and their relations with the euro area" ja
"Economic integration in selected regions outside the European Union" Euroopa Keskpanga kuubületääni 2004.
aasta aprilli ja oktoobri väljaannetes.

Venemaa majanduspoliitika põhiprioriteediks on majanduskasv, eesmärgiks on seatud **kahekordistada reaalselt SKPd kümne aasta jooksul**, mis tähendaks üle 7% ulatuvat keskmist aastakasvu.^{3, 4} Praegu on Venemaa nominaalne SKP elaniku kohta umbes 15% euroala SKPst elaniku kohta ning ostujõu pariteedi põhjal ligi 35% euroala vastavast näitajast.

Venemaale kuulub 6,1% maailma tõestatud naftavarudest ning 26,5% gaasivarudest, mistõttu **Venemaa majandusareng sõltub suuresti energiasektorist**. Energia- ja metallisektori hinnanguline osakaal on isegi 25% riigi SKPst.⁵ Nafta- ja gaasisektor moodustavad rohkem kui 50% kogu kaupade ja teenuste ekspordist⁶ ning annavad kuni 40% kogu riiklikust eelarvetulust. Ökonomeetiline analüüs näitab, et naftahindade muutuse mõju Venemaa SKP kasvule on märkimisväärne.⁷ Viimaste aastate jooksul pole Venemaa oma ekspordiarტიklitega kasu lõiganud mitte üksnes kerkiivatest maailmahindadest, vaid ka suurenenud tootmisest. Näiteks toornafta toodang kasvas 6,2 miljonilt barreilit päevas 1998. aastal 9,8 miljoni barrelini päevas 2004. aastal, tõstes Venemaa naftatootmise poolest teisele kohale maailmas⁸. Tulevikku vaadates on Venemaa võimude arvates jätkusuutliku kasvu säilitamiseks vaja majandust mitmekülgsemaks muuta. Majanduse taastumisega pärast finantskriisi kaasnes aastase inflatsiooni vähenemine enam kui 80%lt 1998. aasta lõpus 10%ni 2004. aasta keskel ning valuutakursi stabiliseerumine (vt joonis 1). Hetkel on **Venemaa Keskpangal kaks rahapoliitilist eesmärki: alandada inflatsiooni ja aeglustada reaalse vahetuskursi kallinemist**, toetamaks majanduskasvu ka muudes sektorites. Valuutaturu interventsioonid on olnud põhiliseks abivahendiks nende eesmärkide saavutamisel. Jooksevkonto suured ülejäägid on viinud välisreservide kiire kasvuni 12 miljardilt USA dollarilt 1998. aasta lõpus üle 140 miljardi USA dollarini 2005. aasta keskel⁹, mistõttu Venemaa on välisreservide suuruselt seitsmendal kohal maailmas ning sealjuures ka rahvusvaheline võlausaldaja.

Valuutainterventsioonidega on kaasnenud rahaagregaatide kiire kasv, olgugi et ettevaatlik eelarvepoliitika on aidanud osaliselt interventsioone steriliseerida Venemaa Keskpangas hoitavate valitsuse hoiuste ning – alates 2004. aasta algusest – uue (naftahinna tõusu tõttu tekkivatest eelarve lisatuludest moodustuva – Toim.) stabilisatsioonifondi abil. Seega on inflatsioon alates 2004. aasta

³ Valitsus ennustas 5,9%st SKP kasvu 2005. aastal.

⁴ Selle eesmärgi seadis president Vladimir Putin oma 2003. aasta läkituses rahvale ja parlamendile täitmiseks 2012. aastaks. Täna näib kehtivat Venemaa majandusarengu ministeeriumi pikaajaline prognoos, mis näeb ette SKP kahekordistamise 2015. aastaks. – K. Pollisinski

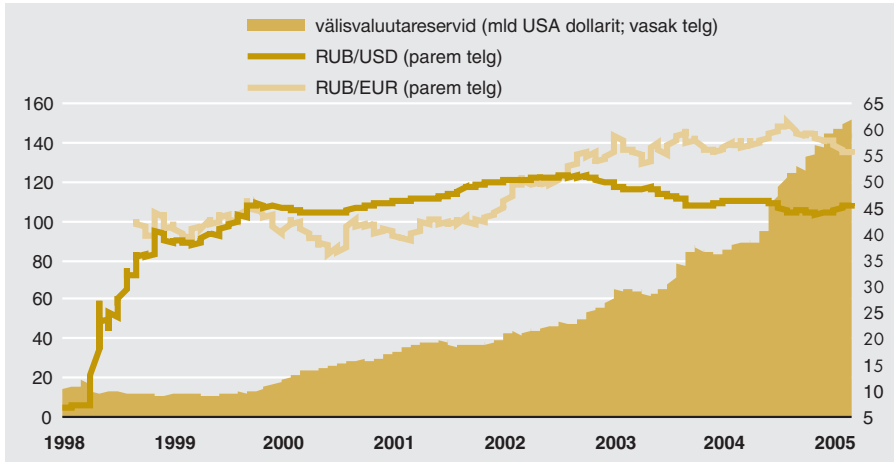
⁵ See näitaja, mille Maailmapank avaldas 2000. aastaks, võtab arvesse üleandehindade kujundamist tootjate ja neid vahendavate kaubandusettevõtete vahel erinevates sektorites. Näitaja on kaks korda suurem ametlikes andmetes avaldatust.

⁶ Venemaa Keskpanga 2005. aasta maksebilansi eelhinnangu kohaselt 60,98% kaubaekspordist. – K. Pollisinski

⁷ Vt nt Rahvusvahelise Valuutafondi raportit (2002) "*Russian Federation: Selected Issues and Statistical Appendix*", IMF Country Report nr 02/75, Washington, DC, ja Rautava, J. (2002) "*The role of oil prices and the real exchange rate in Russia's economy*", BOFIT Discussion Paper 3/2002, Helsinki.

⁸ Uudisteagentuuri Oilcapital.ru andmetel kasvas Venemaa naftatootjate eksporditulu 2005. aasta 11 kuuga 43,7% ja ekspordimaht vähenes 2,6%. – K. Pollisinski

⁹ Venemaa Keskpanga andmetel 182,24 mid USA dollarit 01.01.2006. aasta seisuga. – K. Pollisinski

Joonis 1. Välisvaluutareservid ja vahetuskursi muutused

Allikad: Venemaa Keskpank ja Bloomberg

suvest olnud tõusuteel ning inflatsiooni aastakasv ületas 2005. aasta keskel 12%, võrreldes aastalõpu eesmärgiks seatud 7,5–8,5%ga.¹⁰ Tänu püsivatele inflatsioonisurvele ja kallinemise mõjule oli rubla reaalne efektiivne vahetuskurs 2005. aasta keskel 8,3%, ületades veidi 8% piiri, mille raames Venemaa Keskpank üritas reaalse efektiivse vahetuskursi kallinemist 2005. aasta lõpuks hoida.

Naftaekspordist saadava tulu kasv on põhjustanud pöörde valitsuse finantseerimises võrreldes 1998. aastale eelnenud perioodiga. Alates 2000. aastast on valitsuse eelarve jäänud viis aastat järjest ülejääki. 2005. aastaks oodatakse rekordilist ülejääki, kuigi valitsuse kulud on mõnevõrra kasvanud, näiteks seoses sotsiaalkindlustuse reformidega. Samas tõusid nafta stabilisatsioonifondi paigutatud summad 1%lt SKPst 2004. aasta alguses enam kui 3%ni 2005. aasta juuniks.¹¹ Lisaks sellele maksis Venemaa kogu oma järelejäänud võla Rahvusvahelisele Valuutafondile 2005. aasta alguses ennetähtaegselt ära ning tegi 2005. aasta suvel mahukaid ettemakseid eelnevalt ümberkorraldatud, nõukogudeajast jäänud võla tasumisel Pariisi klubile ehk kreditorriikidele. Valitsuse tugev eelarvepositsioon ja paranev välispositsioon on toonud kaasa krediidireitingute pideva tõusu, mis on jõudnud investeerimisastmele, ning riiklike võlakirjade intressivahe märkimisväärse vähenemise, mis oli 2005. aastal alla 100 baaspunkti taseme (vt joonis 2).

Soodne makromajanduslik keskkond on samuti toetanud Venemaa pangandussektori – Vene finantssüsteemi alustala – taastumist. Kasumlikkus ja varade kvaliteet paranesid ning positiivse

¹⁰ Valitsus prognoosis 2005. aasta inflatsioonimääraks 10–11%. (10,9% 2005. aasta lõpu seisuga. – K. Pollisinski)

¹¹ Venemaa rahandusministeeriumi eelannete kohaselt 5,77% 01.01.2006. aasta seisuga. – K. Pollisinski

Tabel 2. Peamised raha- ja finantsnäitajad

(aastane muutus protsentides, kui pole märgitud teisiti)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Välisvaluutareservid (mld USA dollarit; aastalõpu seisuga)	12,2	12,5	28,0	36,6	47,8	76,9	124,5
Lai rahapakkumine (rubla M2)	21,3	57,5	61,6	39,7	32,4	50,5	35,8
Rahaturu intressimäär (protsenti aastas)	50,6	14,8	7,1	10,1	8,2	3,8	3,3
Pangandussektori varad	50,3	51,6	48,9	33,7	31,2	35,1	27,4
Laenu erasektorile	64,2	53,7	53,6	52,0	30,0	44,8	48,6

Allikad: Venemaa Panga ja Euroopa Keskpanga arvutused

kapitaliga pankade kapitali adekvaatsuse määr tõusis pärast kriisi, jõudes 2004. aasta lõpuks 17%ni. Varad, hoiused ja laenu on kriiseelseid tasemeid ületanud protsendina SKPst. Erasektori laenamine, eriti majapidamiste laenu, on jõudsalt kasvanud, tõstatades küsimuse, kas selline areng kajastab järelejätkumist finantssüvenemises või kasvavad laenu kiirusel, mis, arvestades ka teiste arenevate turumajandusriikide kogemust, võivad jätkusuutlikkuse ohtu seada.¹² Rublahoiused on hoogsalt suurenenud, mis näitab kasvavat usaldust omavääringu vastu. Nii kahanes välisvaluutas nomineeritud hoiuste osakaal kõigis hoiustes 40%lt 1998. aasta lõpus 25%ni 2004. aasta lõpuks.¹³

Riiklikud krediidasutused mängivad pangandussektori struktuurides jätkuvalt olulist rolli: neile kuulub **38% kogu pangandussektori varadest** ning **kaks suurimat panka on riigi omanduses**. Lisaks võib kogu pangandussektoris märgata tugevat kontsentreeritust – 1270 pangast 20 omavad rohkem kui 60% varadest, 75% majapidamiste hoiustest ja üle 50% ettevõtete kontodest. Kuivõrd väliskapitalil põhinevad pangad omavad vähem kui 8% pangandussektori varadest, on enamik finantsasutustest kodumaises eraomandis olevad pangad. Paljud neist on väiksed ja neid juhitakse puudulikult, neil on läbipaistmatud kapitalistruktuurid ja omanikud. Kuigi pangad on püüdnud vallutada uusi turge, kajastub bilanssides siiski vaid väike arv laenuajaid ja hoiustajaid.

Nende struktuuriliste nõrkuste tõttu tabas erapangandussektorit 2004. aasta suvel usalduskriis.¹⁴ Seega oli vaja kiirendada pangandusreformide läbiviimist, mida nägi ette ka võimude pangandussektori strateegia. Selle peamiseks eesmärgideks on suurendada vahendusteenuste efektiivsust ja sektori läbipaistvust, parandada rahvusvahelist konkurentsivõimet ning tõkestada illegaalseid tegevusi, eriti rahapesu ja terrorismi.

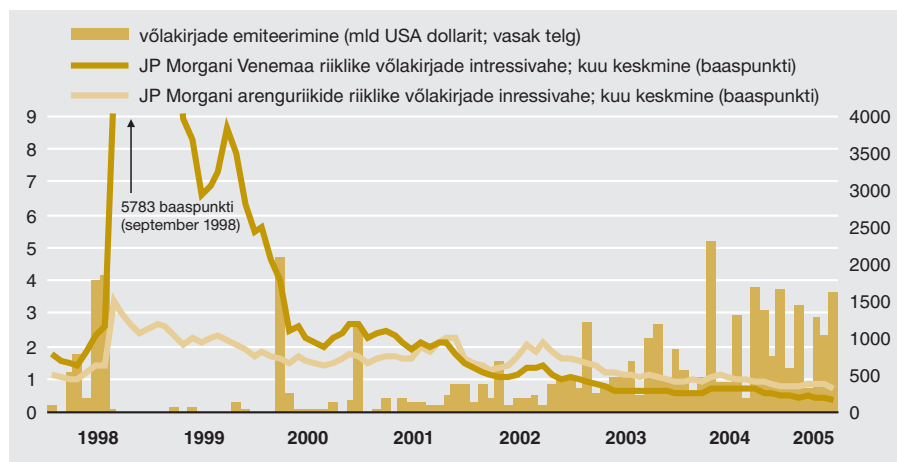
¹² Vt ka artiklit Venemaa panganduse kohta lk 30. – K. Pollisinski

¹³ Venemaa Keskpanga andmetel 31% 01.11.2005. aasta seisuga. – K. Pollisinski

¹⁴ Kriisi vallandas ühe keskmise suurusega panga litsentsi tühistamine seoses rahapesu süüdistustega, millele järgnesid pinged pankadevahelisel turul. Suve keskel oli ühel suhteliselt suurel pangal raskusi maksete sooritamisega klientidele, mis põhjustas hoiuste väljavõtmist mõningatest erapankadest. Vt ka Euroopa Keskpanga 2004. aasta detsembri finantsstabiilsuse ülevaate taustinfot 1.

Strateegias on kesksel kohal üldise **hoisekindlustussüsteemi** juurutamine. 2005. aasta septembri lõpuks oli skeemiga ühinenud enam kui 920 panka – hõlmates peaaegu 99% kõigist majapidamiste hoiustest –, mis tõi kaasa mõningase sektorisisese konsolideerumise. Algselt nähti seda skeemi kui vahendit, mille abil luua riigi omanduses olevate pankadega võrdsem mänguruum. Lisaks on see hõlbustanud Venemaa pankade omandi- ja kapitalistruktuuri uurimist tegevusluba soovivate pankade taotluste läbivaatamisel. Koos mitmete 2004. aastal välja antud määrustega (sh määrused, mille eesmärk on võidelda pankade fiktiivse kapitalisatsiooni vastu) on see järjekordne samm edasi Venemaa Keskpanga püüdlustes täiustada riskipõhise pangajärevalve reeglite järgimist. Sellegipoolest oleks vaja õiguslikku raamistikku veelgi tugevdada.

Vene pangad liitusid alles hiljuti suurte kaupu ja mittefinantsteenuseid pakkuvate ettevõtetega, et koguda vahendeid rahvusvahelistelt kapitaliturgudelt. Reaalsektori ettevõtete, peamiselt nafta-, gaasi-, metalli- ja telekommunikatsioonisektoris tegutsevate firmade emiteeritud rahvusvahelised võlakirjad ja laenud ulatusid 2004. aastal 18 miljardi USA dollarini, võrreldes 3 miljardi USA dollariga 2001. aastal (vt joonis 2). Samal ajavahemikul suurenesid Rahvusvahelise Arvelduspanga liikmespankade laenud Vene ettevõtlussektorile 14 miljardi USA dollari võrra, ületades 27 miljardi USA dollari taseme. Seega oli ettevõtlussektori koguvälisvõla jääk (välja arvatud võlg välisomanikele) 2004. aasta lõpus 10% SKPst (2000. aasta lõpus 5%).¹⁵

Joonis 2. Välisvõlg* ja võlakirjade hinnavahe

* Venemaa majandusüksuste emiteeritud rahvusvahelised võlakirjad ja võetud laenud

Allikad: Bondware'i, Bloombergi ja Euroopa Keskpanga arvutused

¹⁵ 19% SKPst 01.12.2005. aasta seisuga. – K. Pollisinski

Euroala ja Venemaa majandus- ja finantssidemed

Euroala ja Venemaa majandus- ja finantssidemed on viimaste aastate jooksul tugevnenud. Euroala on Venemaa olulisim kaubanduspartner, hõlmates umbes 35% Venemaa kaubandusest (kogu Euroopa Liidu osakaal on ligi 50% Venemaa kaubandusest). Olgugi et Venemaa osalus euroala kaubanduses on märkimisväärselt väiksem, on see siiski 1999. aastaga võrreldes suurenenud üle 80%, seda nii ülemaailmsete energia- ja metallihindade tõusu¹⁶ kui ka Venemaa jõudsa majanduskasvu tõttu. 2004. aastal oli Venemaa osakaal ligikaudu 3% euroala kaubaekspordist ning 5% impordist (vt tabel 3), mis tõstis Venemaa euroala ELi-väliste ekspordipartnerite hulgas neljandale kohale USA, Šveitsi ja Hiina järel ning ELi-väliste impordipartnerite seas kolmandale kohale pärast USAd ja Hiinat.

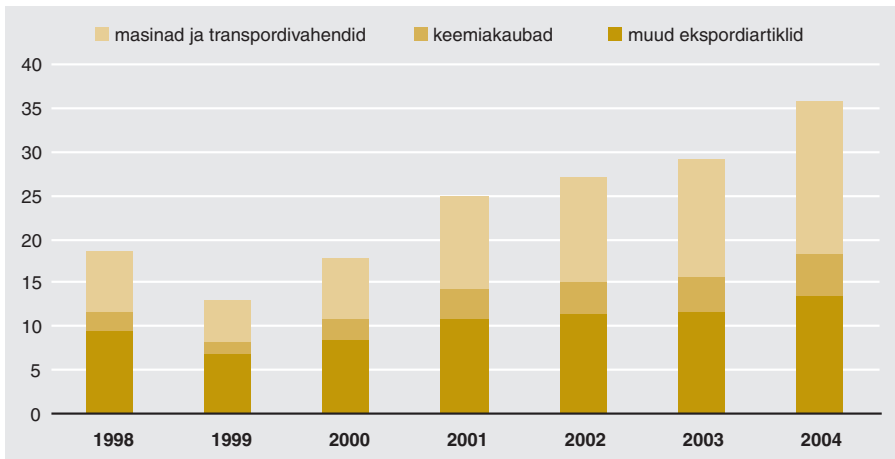
Kaubandusarengut mõjutab tugevalt asjaolu, et **veerand EL-15 riikide naftaimpordist ja kolmandik gaasiimpordist pärineb Venemaalt**. Maailmaturgude hinnatõusude valguses on Venemaalt imporditavad energiavarud ja metallid muutunud üha olulisemaks (vt joonis 3). Samal ajal on euroala ekspordi tiivustanud Venemaa suur tarbimine ja investeerimisnõudlus masinate ja transpordivahendite, kaasa arvatud sõiduautode ja telekommunikatsiooniseadmete ning mitmete tööstuskaupade järele.

Kuigi 1998. aasta finantskriis avaldas euroala ja Venemaa finantssuhetele tõsist mõju, on hilisem majandustegevuse taastumine kinnitanud euroala pankade olulist rolli võlausaldajatenä Venemaa majanduses; sealjuures on neist pankadest pärit märkimisväärne osa vahenditest, mida Venemaa ettevõtlussektor on rahvusvahelistelt rahaturgudelt viimastel aastatel kaasanud. Samal ajal hoiab Venemaa pangandussektor osa oma välisvaradest euroala pankades ja väärtpaperites. EL on Venemaa jaoks tähtis välismaiste otseinvesteeringute allikas, hõlmates umbes 37% kogu välismaiste otseinvesteeringute voost. Välismaiste otseinvesteeringute voog Venemaale püsib praegu ligi 2% tasemel SKPst, mis on siiski madal võrreldes teiste Kesk- ja Ida-Euroopa riikidega. Seega saab Venemaale osaks vähem kui 1% kõigist euroala investorite euroalavälisest otseinvesteeringutest. Selleks, et edendada Venemaa lõimumist euroala investeeringute kaudu, on tarvis edasisi positiivseid muudatusi investeerimiskliimas, sealhulgas omandiõiguste tõhusamat kaitset, õigusriigi põhimõtete tõhustamist ja turumajanduses vajalike institutsioonide tugevdamist. Samal ajal kui kogu Venemaalt väljuv välismaiste otseinvesteeringute voog on ligikaudu võrdne Venemaale suunatud välismaiste otseinvesteeringute vooga, on ELi ja euroalale paigutatud seni vaid väike osa Venemaa otseinvesteeringutest.

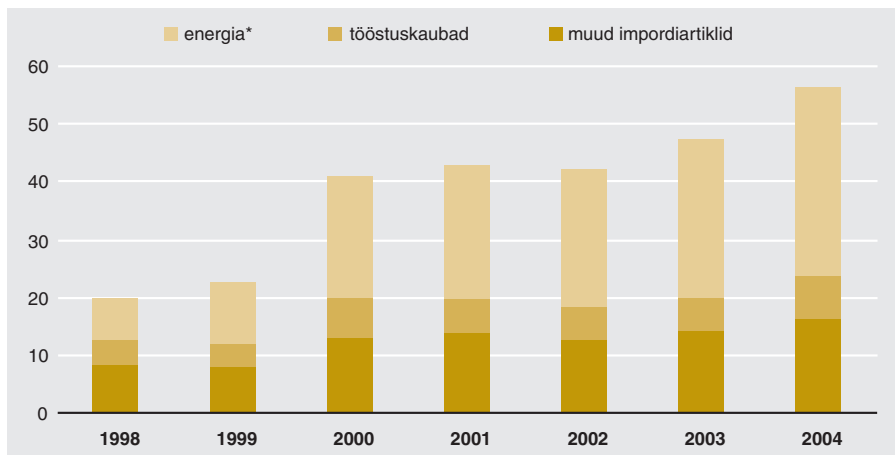
Viimastel aastatel on Venemaa Keskpang võtnud meetmeid, mis on viinud euro ulatuslikuma kasutamiseni ankur- ja reservvaluutana. Alates 2003. aastast on keskpang püüdnud vahetuskursipoliitika

¹⁶ Vt ka Euroopa Keskpanga kuubülletääni 2005. aasta juuli väljaande taustinfot 1, kus tuuakse välja, et nafta ekspordivate SRÜ riikide suurenenud impordinõudlus on euroala ekspordile kasuks tulnud.

Euroala eksport Venemaale

Euroala import Venemaalt

Joonis 3. Euroala kaubavahetus Venemaaga (mld eurot)

* Joonisel on energia osatähtsust Venemaalt pärinevate imporditüüpide seas esitatud tegelikust väiksemana, kuna selle tooterühma andmed ei hõlma enamikku Venemaa gaasivarude impordist euroalale (selle asemel on enamik gaasiimpordist paigutatud "muude imporditüüpide" alla).

Allikas: Eurostat

kaudu piirata rubla reaalse efektiivse vahetuskursi kallinemist mitme Venemaa kaubanduspartneri valuutadest koosneva väliskaubanduse osatähtsusega kaalutud valuutakorvi suhtes. Euroala riikide ja seega ka euro osakaal ületab 36%. 2005. aasta veebruaris kehtestati USA dollari ja euro valuutakorv, mis on orientiiriks rubla kursi igapäevasel juhtimisel. Algselt 10% juurde määratud euro osakaal selles korvis kasvas 2005. aasta augustiks 35%ni. Kooskõlas selle muutusega valuutakursi juhtimises on rubla-euro vahetuskursi volatiilsus veidi vähenenud. Ka Venemaa Keskpanga välisvaluutareservi hoiuste hulgas on üha enam eurodes nomineeritud hoiuseid; võimud teatasid hiljuti, et eurodes nomineeritud varad moodustavad umbes kolmandiku kogu välisvaluutareservist. Seega on Venemaast saanud **kaalukas eurodes nomineeritud reservvarade omanik**.

Venemaa liitsentseeritud pankade välisvaluuta sularahatehingute andmed viitavad asjaolule, et Venemaa majapidamiste nõudlus euro sularaha järele on pärast eurosularahale üleminekut kasvanud, seda peamiselt turismi eesmärgil, nagu näitab ka pankade euromüügi hooajalisus. Seevastu euro kasutamine valuutaturul võtmevaluutana ning ka investeerimis- ja finantseerimisvaluutana on olnud tagasihoidlik. Kuigi euro osakaal Venemaa pankade välisvarades tõusis 2005. aasta alguses 20% ligidale (2002. aasta algul 7%), on see pankade väliskohustustes püsinnud 7% lähedal. Välisriikide pangatähti ja välisvaluutahoiuseid hoitakse peamiselt USA dollarites.¹⁷

Eurosüsteemi ja Venemaa Keskpanga suhted

Eurosüsteemi ja Venemaa Keskpanga suhted on viimastel aastatel oluliselt paranenud, täiendades kahepoolseid suhteid ja koostööd, mida paljud eurosüsteemi riikide keskpangad on püüdnud arendada ja rakendada alates 1990. aastatest. Selle protsessi nurgakivideks on olnud 1) eurosüsteemi liikmesriikide ja Venemaa Keskpanga kõrgetasemelised seminarid, millest esimesed kaks peeti 2004. aasta mais ja 2005. aasta oktoobris, ning 2) ELi kaheaastane TACISe projekt pangajärelevalve vallas, mille eurosüsteemi liikmed viisid ellu koostöös Venemaa Keskpangaga.

Eurosüsteemi ja Venemaa Keskpanga koostöö on ELi ja Venemaa suhete taustal jõudsalt arenenud. Need suhted põhinevad partnerlus- ja koostöölepingul, mis jõustus 1997. aastal ning hõlmab mitmeid valdkondi, sealhulgas kaubandus- ja majanduskoostööd. Eelkõige näeb partnerlus- ja koostööleping ette EL-Vene vabakaubanduspiirkonna loomist. 2003. aastal leppisid pooled kokku arendada pikemas perspektiivis majandussuhteid järgmistes valdkondades: vabadus, turvalisus ja õigus, välisjulgeolek ning teadus- ja haridustöö. Arvestades Euroopa ja muu maailma kogemust, kui tähtis osa on turgudel kaubanduse ja majanduskasvu edendamisel, on ühise majandusruumi eesmärk luua **avatud ja lõimunud EL-Vene turg**, kui Venemaa on liitunud Maailma

¹⁷ 2002. aastal esitatud hinnangute kohaselt oli Venemaal ja teistes endistes Nõukogude Liidu vabariikides ringluses 178 miljardit USA dollarit, mis moodustas ligi 30% välismaal hoitavatest USA dollaritest. Vt Botta, J. (2003), "The Federal Reserve Bank of New York's experience of managing cross-border migration of US dollar banknotes", BIS Papers nr 15, Basel, lk 152–162.

Tabel 3. Valik euroala liikmesriikide ja Venemaa vahelise majandusliku ja finantslõimumise näitajaid

	2000	2001	2002	2003	2004
Kaubavahetus					
Venemaa osakaal euroala kaubavahetuses					
Eksport	1,8	2,3	2,5	2,8	3,1
Import	3,9	3,8	3,6	4,1	4,6
Euroala osakaal Venemaa kaubavahetuses					
Eksport	29,2	32,5	30,0	30,7	32,8
Import	28,0	34,4	34,1	32,7	40,8
Venemaa osakaal euroala teenustekaubanduses	1,2	1,3	1,2	1,2	
Rahandus					
Rahvusvaheliste Arvelduste Panga euroalasse kuuluvate liikmespankade nõuded Venemaa suhtes					
Mld USA dollarit	30,8	30,8	24,1	33,3	40,7
Protsendina kõigist nõuetest Venemaa suhtes	85,0	83,4	71,9	72,8	72,4
Otseinvesteeringud (mld eurot)					
Euroala välismaised otseinvesteeringud Venemaal					
Vood	1,5	1,6	1,9	4,0	
Varud	4,8	6,8	7,3		
Venemaa välismaised otseinvesteeringud euroalal					
Vood	0,3	0,5	0,1	0,5	
Varud	2,1	2,5	2,8		

Allikad: Eurostati, Rahvusvahelise Valuutafondi, Rahvusvaheliste Arvelduste Panga ja Euroopa Keskpanga arvutused Märkus. Andmed euroala osakaalu kohta Venemaa teenustekaubanduses puuduvad.

Kaubandusorganisatsiooniga (WTO). Selle eesmärgi saavutamiseks on kavandatud mitmeid tegevusi, sealhulgas regulatiivset dialoogi tööstustoodete, konkurentsi käsitlevate õigusaktide, investeeringute reguleerimise, finantssüsteemi stabiilsuse, raamatupidamise ja auditeerimise, kaubanduse edendamise ja tolli, aga ka telekommunikatsiooni, transpordi ja keskkonna osas. Lisaks püüavad EL ja Venemaa 2000. aastal alustatud energiaalast dialoogi sama hoogsalt jätkata, tegeldes ELi ja Venemaa kaubanduse kõige olulisemat sektorit puudutavate, ühist huvi pakkuvate küsimustega.

Euroopa Liidu ja Venemaa tegeliku ja finantslõimumise süvenemine ning majanduskoostöö oli üks elavamaid aruteluteemasid ka eurosüsteemi liikmete ja Venemaa Keskpanga esimesel kõrgetasemelisel seminaril Helsingis 2004. aasta mais. Osalejad jõudsid ühisele arusaamale, et tänu ELi laienemisele on tekkinud uusi võimalusi tugevdada kaubandust ja investeeringuid, mis toob kasu mõlemale poolele. Seega on loodud alus eurosüsteemi ja Venemaa Keskpanga vahelise konstruktiivse dialoogi arendamiseks keskpanganduse teemal. Nii olidki Helsingi seminari keskseks teemadeks rahapoliitika rakendamine vaba kapitali liikumise tingimustes ning pangasüsteemi

areng ja finantssektori stabiilsus. Võttes arvesse Venemaa pangandussektori arengut viimase kahe aasta jooksul, analüüsiti 2005. aasta oktoobris Peterburis peetud seminaril panganduse arengut ja stabiilsust põhjalikumalt. Samuti käsitleti hoiusekindlustussüsteemi rakendamist usalduse ja finantsstabiilsuse suurendamise eesmärgil.

Peterburis peetud kõrgetasemeline seminar langes kokku TACISE kaheaastase pangajärevalve projekti lõppemisega. Koolitusprogrammi eesmärk oli aidata kaasa finantsstabiilsuse suurendamisele Venemaal; selleks jagasid ELi pangajärevalve teostajad oma teadmisi Venemaa Keskpanga vastavate ametnikega. Nii mahult, suunitluselt kui ka keerukuselt ainulaadne projekt põhines Euroopa Komisjoni Venemaa delegatsiooni ja Euroopa Keskpanga poolt 2003. aasta oktoobris alla kirjutatud lepingul. Projekti koordineeris ja viis ellu Euroopa Keskpank koostöös järgmiste asutustega: Deutsche Bundesbank, Banco de España, Banque de France, Central Bank and Financial Services Authority of Ireland, Banca d'Italia, De Nederlandsche Bank, Oesterreichische Nationalbank, Banco de Portugal, Suomen Pankki – Finlands Bank, Rahoitustarkastus (Soome finantsjärevalveamet), Finansinspektionen (Rootsi) ja Financial Services Authority (Ühendkuningriigi finantstalitus).

800 Venemaa Panga järevalvajad võtsid osa 64 loengust, kus neile tutvustati Euroopa Liidu riskipõhise järevalve standardeid ja meetodeid. Pool kursustest oli pühendatud sellistele teemadele nagu turg, likviidsus, krediidi- ja toimumisrisk, varajase hoiatamise süsteemid ja pangakriisi lahendamise. Enam kui 30 Venemaa Keskpanga juhti peamiselt selle peakontorist käisid ühenädalastel õppereisidel ELi liikmesriikide keskpankades ning järevalveasutustes, et saada ülevaadet pangajärevalve meetodite rakendamise kohta. Lisaks sisaldas programm nelja ühepäevast seminari, mis käsitlesid finantsstabiilsust, Basel II¹⁸ ja rahapesuvastast võitlust ning ka ettevõtete üldjuhtimist ja toimumisriske. Neid nelja seminari iseloomustasid poliitilised diskussioonid ELi ja eurosüsteemi kõrgetasemeliste esindajate ning Venemaa Keskpanga juhatuse ja pangajärevalve juhatuse, Venemaa õigusorganite, presidendi administratsiooni, rahandusministeeriumi, akadeemiliste ringkondade ning Venemaa Kommertspankade Assotsiatsiooni esindajate vahel.

Projekti juhtivkomitee eesotsas Venemaa Keskpangaga hindas seda kui olulist, hästi ajastatud panust Venemaa Keskpanga reformipüüdlustesse pangajärevalve vallas.¹⁹

Lisaks koolitustegevusele on ELi kogemuste ja Venemaa pangajärevalve praktika alusel avaldatud raamat, mis on suunatud nendele Venemaa Keskpanga järevalveametnikele, kes ei saanud korraldatud koolituskursustel osaleda. Ühe raamatu peatüki valmistas ette Venemaa Keskpank, teised peatükid ja lisad koostati Euroopa Keskpannas EKP partnerasutuste korraldatud pangajärevalve kursuste põhjal.

¹⁸ Baseli pangajärevalve komitee välja töötatud, pankadele mõeldud uus kapitali adekvaatsuse raamistik, mis tugineb kolmele sambale: miinimumkapitali nõuded, järevalveprotsess ja turudistsipliin. – Toim.

¹⁹ Lisateavet projekti kohta võib leida Venemaa Keskpanga veebilehelt (www.cbr.ru).

Kokkuvõte

Viimaste aastate jooksul on eurosüsteem ja Venemaa Keskpank märkimisväärselt koostööd laiendanud, täiustades kahepoolseid suhteid, mida mitmed eurosüsteemi liikmesriikide keskpangad on arendanud koos Venemaa Keskpannaga alates 1990. aastatest. Eurosüsteemi ja Venemaa Keskpannaga koostöö keskmeks on kaheaastane pangajärevalve koolitusprogramm, mida viivad ellu eurosüsteemi liikmespannagad koos Venemaa Keskpannaga ning mida rahastab ELi TACISE programm. Samuti on olulisel kohal eurosüsteemi liikmespannade ja Venemaa Keskpannaga kõrgetasemelised seminarid, mis keskenduvad ELi ja Venemaa lõimumisprotsessi keskpanganduse mõõtmele.

Koostöö on aset leidnud Venemaa positiivsete makromajanduslike arengusuundade, euroala ja Venemaa tugevnevate majandus- ja finantssidemete ning ELi ja Venemaa institutsionaalsete suhete tihenemise valguses. Euroala on Venemaa olulisim kaubanduspartner ning Venemaa on saanud euroala jaoks tähtsuselt neljandaks ELi-väliseks partneriks. Venemaa pangandussüsteemi korrastamine ja pangandusreformide kiirenemine, aga ka raha- ja vahetuskursipoliitikaga seotud probleemid on viljakat mõttevahetust veelgi hoogustanud. Kõike seda silmas pidades kavatseb eurosüsteem jätkata erinevatel tasanditel dialoogi ja koostööd Venemaa Keskpannaga.

EUROOPA LIIDU JA VENEMAA SUHTED

Kaupo Pollisinski

ELi ja Venemaa suhetele pani õigusliku aluse partnerlus- ja koostööleping, mis sõlmiti 1994. aastal ja jõustus 1997. aasta 1. detsembrist. Esialgul määrati selle kehtivusperioodiks kümme aastat – 2007. aastal tuleb see taas üle vaadata. Partnerlus- ja koostööleping reguleerib ELi ja Venemaa poliitilisi, majandus- ning kultuurisuhteid. Leping loob institutsionaalse raamistiku kahepoolsetele suhetele, seab ühised põhieesmärgid ning kutsub üles tegevusele ja dialoogile järgmistes valdkondades.

- Kaubandus ja majandusalane koostöö – lepinguga laienes Venemaale ELi enamsoodustusrežiim, kusjuures kaubandusele kvantitatiivseid piiranguid seatud ei ole (v.a teatud terasetooted)¹; seadusandluse ühtlustamine.
- Koostöö teaduse ja tehnoloogia, energeetika, keskkonna, transpordi, kosmose jm vallas.
- Poliitiline dialoog – ühiste huvide kaitsmine rahvusvahelistes küsimustes ning koostöö, mis on seotud demokraatia ja inimõiguse põhimõtetest kinnipidamisega.
- Justitsi- ja siseküsimused – koostöö hoidmaks ära kuritegevust, uimastite vedu, rahapesu ja organiseeritud kuritegevust.

Venemaa ja ELi institutsioonide suhted hõlmavad endas järgmist.

- Kõrgeimaks koostöövormiks on kaks korda aastas toimuv tippkohtumine.
- Alaline Koostöö nõukogu (Permanent Partnership Council) kutsuti ellu 2003. aasta mai tippkohtumisel Peterburis, et tugevdada koostööd.
- Koostöökomitee (Cooperation Committee) – selle raames kohtuvad vanemametnikud; üheksa alamkomiteed tegelevad tehniliste küsimustega.
- Koostöö toimub ka parlamentide vahel – Euroopa Parlamendi ja Venemaa Riigiduumaa saadikud kohtuvad regulaarselt jooksvate küsimuste arutamiseks.
- Samuti kohtutakse Venemaaga nn troika vormis (ELi eesistuja, ELi ühise välis- ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja ning tulevane eesistuja).

27. aprillil 2004. aastal **alkirjastasid EL ja Venemaa Luksemburgis partnerlus- ja koostöölepingu laienemise protokollini ning ühisavalduse “Venemaa murepunktide” kohta.**

Venemaa on saavutanud palju sellest, mis murepunktides kirjas seisab:

- ELi eksporditava Vene kauba **tollimäärad langevad** praeguselt 9% keskmiselt tasemelt 4%ni. Nendele kaupadele ja uutele liikmesriikidele, millele seni kehtisid 0-tariifid, kehtestati üleminekuajad (nt Ungarisse eksporditav alumiinium). Venemaa sai 6-7aastase üleminekuaja lubaduse ka ELis toodetud sõiduautode Vene-poolsete imporditollide alandamiseks 35%lt 20%ni;

¹ ELi ja Venemaa kaubandussuhted on tugevad, eriti pärast ELi viimast laienemist. EL on Venemaa peamine kaubanduspartner – kogu kaubandus ELiga moodustab üle 50%. Samas on Venemaa ELile suuruselt viies kaubanduspartner (osakaal ligi 5%) USA, Šveitsi, Hiina ja Jaapani järel. Venemaa peamised eksporditartiklid on kütused ja toorained, kusjuures Venemaa kütus moodustab üle 20% kogu ELi imporditud kütusest. EL ekspordib Venemaale tööstustooteid ja tarbekaupu, samuti on EL peamine tehnoloogia ja oskusteabe eksporditaja Venemaale ning põhiline investeerija.

- **EL suurendab Venemaa jaoks terase- ja viljaekspordi kvoote** selle võrra, kui palju uued liikmesriigid Venemaalt seni terasetooteid ja vilja ostsid;
- lõpetatakse laienenud Euroopa Liidus Vene kaupade vastu algatatud **dumpinguvastased uurimised**; laienemiseelse Euroopa Liidu dumpinguvastaseid uurimisi hakatakse vähehaaval uuesti üle vaatama;
- lahenevad (esialgu ajutiselt) **põllumajandussaaduste ekspordi ja impordiga** seotud ning veterinaarküsimuste ümber toimunud vaidlused²;
- Venemaa jääb **tuumakütusega** varustama neid 18 tööstuslikku tuumareaktorit (tuumaelektrijaama) vastliitunud ELi riikides, mille NSVL ehitas;
- EL loobub sisemaise **energiaturu liberaliseerimise** jäigast nõudest Venemaal;
- ELis kehtestatud **müranorme ületavaid lennukeid** lubab EL kasutada liikmesriikide nõusolekul iga juhtumi kohta eraldi ehk tšarterlendude puhul;
- Venemaa ja uute liikmesriikide vahel jäävad ka pärast 1. maid 2004 **kehtima enne ELi laienemiseelseid viisakorralduslepingud** ning alustatakse läbirääkimisi ELi ja Venemaa vahelise üldise viisakorralduslepingu üle.

EL ja Venemaa saavutasid 2004. aasta 21. mail toimunud tippkohtumisel kokkuleppe Venemaa Maailma Kaubandusorganisatsiooniga liitumise tingimuste osas, mis on alljärgnevad:

- Venemaa keskmine tollimaks ELi toodetele langeb (nt tööstustoodete puhul ei tohi see ületada 7,6%, põllumajandustoodete puhul aga 13%);
- teenuste osas võtab Venemaa kohustuse avada ELile oma turud paljudes sektorites (nt telekommunikatsioon, transport); kohustused hõlmavad endas ka piiriüleste teenuste osutamist ning ettevõtete asutamist. **Venemaa säilitas oma õiguse kaitsta finantsteenuste turgu** (ei luba otseselt ELi pankade harukontoreid avada). Venemaa võib kehtestada maagaasi eksporditolle, mille likvideerimist EL algul nõudis;
- Venemaa lubas aastaks 2010 kahekordistada kütusehinnad oma tööstustarbijatele. See küsimus oli ELile strateegilise tähtsusega, kuna esiteks annab praegune madal hind Venemaa tootjatele ELi omadega võrreldes ebavõrdse eelise ning teiseks ergutab kõrgem hind energijaressurssi Venemaal tõhusamalt kasutama (see toetab omakorda ka Kyoto protokollis eesmärke);
- Venemaa muudab hiljemalt 2013. aastaks Siberist üle lendavate ELi lennukompaniidele kehtestatud maksustamissüsteemi, et see oleks rohkem kulupõhine ja läbipaistev ning ei diskrimineeriks kedagi;
- Venemaa säilitab õiguse põllumajanduse toetamisele praeguses mahus; algselt nõudis EL selle kaotamist.

² 2004. aasta mai lõpus ähvardas Venemaa ELi liikmesriike loomsete toodete sisseveo keeluga, kuid see tühistati ELi lubaduse vastu 1. oktoobriks kõigile ELi liikmesriikidele ühtsete veterinaarsertifikaatide sisseesadmise ning Vene-poolse lihatööstuste kontrolli võimaldamise kohta.

ELi ja Venemaa tippkohtumisel arutati ka, kuidas arendada nelja nn ühtset ruumi³ ELi ja Venemaa vahel, et tihendada ja tõhustada koostööd.

Transiitvedude korraldamisel Kaliningradi oblasti ja suure Venemaa vahel⁴ jäädi esialgu 2003. aasta 17.-18. detsembri kokkuleppe juurde, mis näeb ette tolliprotseduuride lihtsustamist võrreldes tavapärastega. Eesmärgiks seati Kaliningrad-emamaa transiidi vabastamine transiiditariifidest (v.a transiidi(teede) hooldamise ja haldusega otseselt seotud kulud) ja tolliprotseduuride minimeerimine pärast seda, kui mõlema poole tollikorraldused on omavahel ühtlustatud.

³ Nn ühtsete ruumide eesmärk seati 2003. aasta 31. mai tippkohtumisel ning selle siht on muuta kahepoolsed suhted strateegilisemaks. Ühtsed ruumid on järgmised:

- ühtne majandusruum – majanduslik integratsioon ja seadusandluse ühtlustamine, et suurendada ning mitmekesistada ELi ning Venemaa vahelist kaubandust ja investeeeringuid;
- ühtne vabadusel, õigusel ja turvalisusel põhinev ruum (siia kuuluvad ka Europoli ja Venemaa vaheline kokkulepe ning piirilepingute allkirjastamine ja ratifitseerimine Eesti ja Lätiga);
- ühtne välise julgeoleku ruum – eelkõige stabiilsuse säilitamine ELi ja Venemaa ühises naabruses;
- ühtne teadustegevuse, hariduse ja kultuuri ruum (nt mitmesugused vahetusprogrammid).

⁴ Transiit Kaliningradi ja Venemaa teiste piirkondade vahel toimub läbi Leedu. – Toim.

VENEMAA HILJUTI TÕUSNUD KREDIIDIREITINGU TAGAMAADEST

Kaupo Pollisinski

2005. aasta 15. detsembril teatas maailma suurimate ja autoriteetsemate hulka kuuluv reitinguagentuur Standard&Poor's (S&P), et tõstis Venemaa krediidireitingu stabiilse väljavaatega "BBB" tasemele senise "BBB-" asemel.¹ Sellega tõusis Venemaa S&P reitingutabelis altpoolt teisele investeerimisastmele, nagu ta ka teiste reitinguagentuuride silmis on. Ja see on (mitte ainult) arenevate riikide üks tähtsam majanduspoliitiline eesmärk – saavutada üldtunnustatud usaldusväärshinnang, mis ütleb rahaomanikele, et sellesse riiki tasub raha suunata, ilma sellest ei jää.

Venemaa riigireitingu tõstmise aluseks sai maailma toormehindade oodatust suurema tõusu tagajärjel kindlustunud (ja üha kindlustuv) rahaseis: kaubandusülejäak kasvab, reservid suurenevad, riigivõlg väheneb jõudsalt ja riigieelarve on suures ülejärgis. Mida see tähendab? Seda järgnev artikkel vaatlebki.

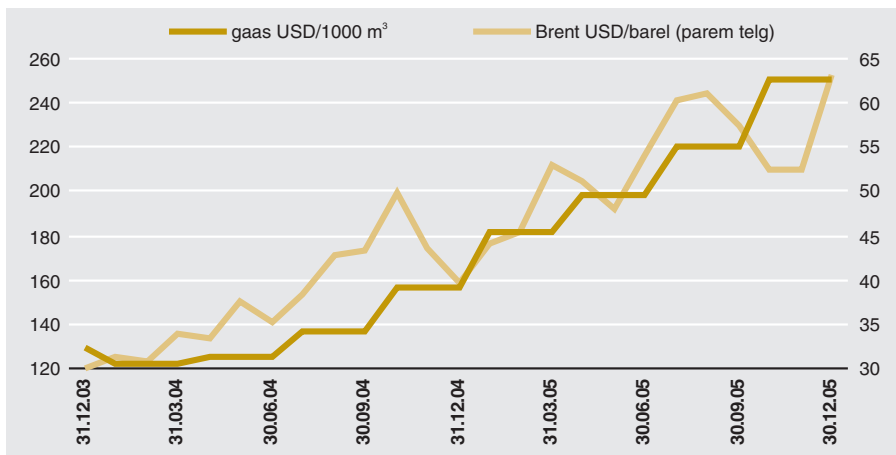
Rikkuse allikas

Toornafta ja maagaasi hinnad on 2004.–2005. aasta jooksul üle kahe korra tõusnud (vt joonis 1). Need on aga Venemaa peamised väliskaubandusartiklid, mis Venemaa Keskpanka koostatava maksebilansi järgi moodustavad ligikaudu 60% ekspordist (turuhindades ehk maksebilansi meetodika järgi arvatuna).

Föderaaleelarve üks oluline tuluallikas on eksporditollid, mida toormeeksporditjad peavad tolliametile maksma. Toornafta puhul on see iga kahe kuu tagant eelneva kahe kuu keskmise ekspordihinna alusel kehtestatav maks, mis 2005. aasta detsembris ja 2006. aasta jaanuaris oli 179,6 USA dollarit tonni kohta. Sellele eelneval perioodil oli tollimäär 179,9 dollarit ja alates 1. veebruarist 2006 kehtestati määraks 160,8 dollarit tonni kohta. Naftahinna langus eelmisel võrdlusperioodil tõi tollimäära veidi alla.

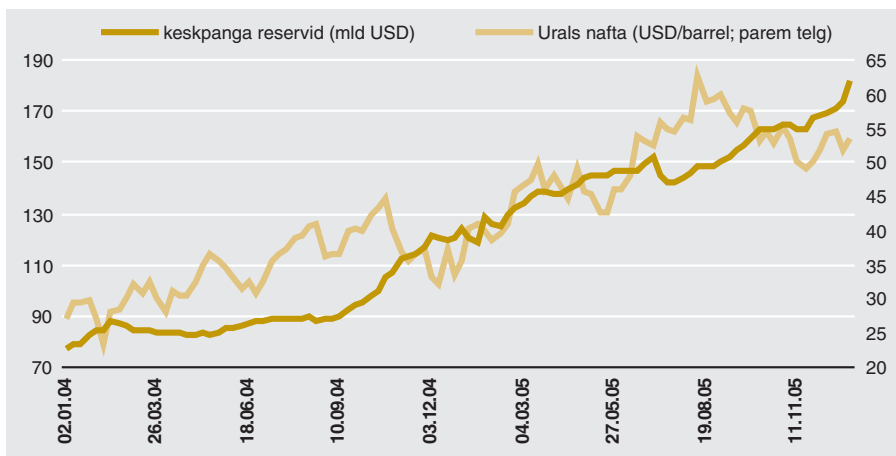
Naftadollarid voolavadki Venemaale rubladeks kas eksporditollid kaudu või sel viisil, et eksporditjad peavad Venemaal oma maksete tasumiseks teenitud dollarite asemel rublasid ostma. Suurim valuutaostja Vene valuutaturgudel on keskpank, mille reservid kasvavad sama kiiresti kui naftahinnad (vt joonis 2). Keskpangal on valuutaturgudel kaks eesmärki: reguleerida rubla-dollari kurssi ja mõjutada hinnatõusu kiirust.

¹ Alates BBB-reitingust loetakse varasid investeerimisklassi kuuluvaks.

Joonis 1. Nafta- ja gaasihinna tõus

Allikas: Reuters

Joonis 2. Venemaa Keskpanga reservid ja naftahinna tõus

Allikad: Venemaa Keskpank, Reuters

2004. aasta jooksul kasvasid Venemaa Keskpanga reservid 1,6 korda (77 miljardilt USA dollarit 120 miljardi dollarini) ja 2005. aastal 1,5 korda (182 miljardi dollarini). See tähendab, et keskpanga välisvarade maht on võrdne viimase kaheksateistkümne kuu impordiga; seega **kasvasid välis-**

reservid kahe viimase aasta jooksul ligikaudu 2,4 korda. 2003. aasta alguses olid keskpanga reservid 48 miljardit dollarit.

Venemaa föderaalearve on samuti heal järjel. Takistamaks liigse raha voolamist riigi (eelkõige föderaalearve) kaudu igapäevasesse tarbimisse ja seeläbi inflatsiooni hoogustumist, käivitati 2004. aastal “planeerimata naftatuludest” moodustuv valitsuse **stabilisatsioonireserv**. Selleks määratakse igal aastal föderaalearve koostamisel nn Uralsi toornafta tõkendhind, millest kõrgema puhul suunatakse riigi vastavad maksutulud stabilisatsioonifondi. 2005. aasta 1. jaanuaril oli stabilisatsioonifondi maht 522,3 miljardit rubla, 1. jaanuaril 2006 juba 1237 miljardit rubla. Samas tehti fondist aasta jooksul välisvõla tagastamisega seotud väljamakseid 643 miljardi rubla (umbes 20 miljardi USA dollari²) ulatuses. Valitsuse reserv oli aastavahetusel seega ligi 40–43 miljardit USA dollarit. Keskpanga reservid olid 2005. aasta lõpus 182 miljardit dollarit, kogu riigi reserv aga 224 miljardi dollari ringis.

Venemaa föderaalearve lõpetas 2005. aasta 7,5%se ülejäägiga oodatava SKP suhtes.

Tollitulude (nii eksport kui import) osatähtsus föderaalearves tõusis 2005. aastal 41%ni. 2006. aasta eelarve on plaanitud veel suurema kulupoolega kui senised eelarved (vt tabel 1). Eelarves on neli nn rahvuslikku programmi (haridus, tervishoid, põllumajandus ja elamumajandus), mis on selgelt riiklike kulutuste suurendajad. Need neli programmi ja vastloodud valitsuse investeerimisfond nõuavad 2006. aasta eelarves 205 miljardit rubla (ligi 4% 2006. aasta eelarvekavast) ja on esile kutsunud ägeda vaidluse ka valitsuses. Ühed väidavad, et see ergutab liigselt inflatsiooni, teised aga, et see lisab investeerimisvõimekust. Tegelik tulemus selgub eelarveaasta lõpus.

Tabel 1. Venemaa föderaalearve näitajad (mld rubla)

	2003	2004	Aastakasv	2005. a eelarvekava	2005. a eelarve tegelik täitmine	Eelarve tegelik täitmine / eelarvekava	Aastakasv	2006. a eelarvekava	Aastakasv (2006. a eelarvekava / 2005. a eelarve tegelik täitmine)
Kogutulu	2588,34	3422,3	1,3x	3326	5121	1,68x	1,5x	5046	0,98x
Tollitulud	757,6	1219,3	1,6x	1272,9	2102,2	1,65x	1,7x	2136	1,02x
Tollitulud/kogutulu (%)	30	35,6		38,3	41			42,3	
Kogukulu	2361,5	2735,7	1,16x	3047,9	3504,5	1,15x	1,3x	4270	1,2x
Tasakaal (% SKPst)	1,7	4,2		1,5	7,5			3,2	

Allikas: Venemaa Rahandusministeerium

² Arvutatud Venemaa Keskpanga novembri keskkursi järgi.

Venemaa endine valitsusjuht Mihhail Kasjanov alustas oma peaministrikarjääri 2000. aastal lõputute vaidlustega Venemaa võlausaldajatega nii Pariisi klubis³ kui väljaspool seda. Täna on välisvõla tasumine kui protsess toormehindade tõusu toel märkimisväärselt kiirenenud. **2005. aasta üheksa kuu jooksul vähenes valitsuse välisvõlg 25,2 miljardi USA dollari võrra** (vt tabel 2), millest 20 miljardit dollarit on ennetähtaegselt tagastatud võlgnevus. Ettevõtlussektor seevastu on usin laenaja: **ettevõtted suurendasid oma välisvõlgnevust 27 miljardi ja pangad 11 miljardi dollari võrra.**

Tabel 2. Venemaa välisvõlgnevus (mld USA dollarit)

	01.01.2005	01.10.2005	Muut
Koguvõlg	214,5	228,3	13,8
Valitsussektor	97,4	72,2	-25,2
sh "Uue Venemaa" võlg	39,6	35,9	-3,7
Endise NSVLi võlg	56,1	34,9	-21,2
Pankade välisvõlg	32,5	43,5	11
Ettevõtlussektori võlg	76,4	103,4	27

Allikas: Venemaa Keskpank

2006. aastal plaanib Venemaa valitsus taas suuremat välisvõla ennetähtaegse tagastamise vooru. Kas, kuidas ja kui suures ulatuses, selgub läbirääkimiste käigus nende võlausaldajatega, kellele Venemaa on valmis ennetähtaegselt oma võlga tagastama ja kes on nõus seda ka vastu võtma. 2005. aasta ennetähtaegse tagasimakse tingimuste⁴ põhjal otsustades võivad läbirääkimiste objektiks olla taas võlausaldajate oodatavad intressitulud. 2006. aasta veebruaris G7 riikide rahandusministritega kohtudes sai Venemaa rahandusminister Aleksei Kudrin põhimõttelise nõusoleku kuni 12 miljardi USA dollari suuruseks välisvõla ennetähtaegseks tagasimaksiks Pariisi klubi liikmesriikidele. Kõik ülejäänud on läbirääkimiste teema.

Kui riigi (v.a ettevõtlus) reservid ja võlad kõrvuti panna ($224 - 72,2 = 151,8$ mld USD), näeme, et **Venemaa valitsuse rahavarad on tunduvalt suuremad kui -kohustused**, ning seega on Venemaa rahvusvaheliselt netokreeditor.

Pilti tumestab siiski üks väike asjaolu. 2005. aasta üheksa kuuga võttis ettevõtlussektor umbes 20 miljardi dollari ulatuses välislaenu ja vaatlejad arvavad, et see on peaaegselt seotud ettevõtete (nt Gazprom, Sibneft, Juganskneftgaz) ülevõtmistega 2005. aastal. Analüütikute hinnangud riigiettevõtete välisvõlgnevuse mahule on erinevad. Suurimad neist pakuvad riigiettevõtete (seega

³ Nn Pariisi klubi ühendab laenu raha pakkuvaid, juhtivaid tööstusriike. – Toim.

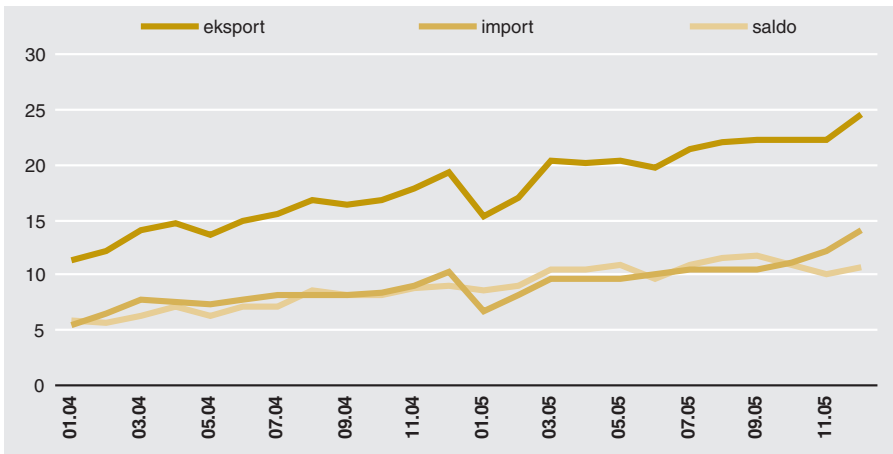
⁴ Võlg tagastati ilma intressideta. – Toim.

siis kaudselt riigi) võla suuruseks 44 miljardit dollarit. Kuivõrd täiesti usaldusväärne teave selle kohta puudub, siis ei oska me hinnata, kui suur osa ettevõtlussektori välisvõlgnevuse kasvust võiks ebasoodsate asjaolude puhul riigi kohustuseks muutuda.

Energiakandjate ekspordile tuginev väliskaubandus on väliskaubandusmaksude kaudu ka suur sissetulekuallikas ja riigireitingu toetaja. Vaatamata sellele, et väliskaubanduse ülejääk on soliidne ja kindlust sisendav (vt joonis 3), on viimasel ajal märgata ebasoodsaid arengutendentsse. Ekspordikasvu kiirus on alates 2005. aasta keskpaigast langusjoonel ning koos sellega ka väliskaubanduse ülejäägi aastakasv (vt joonis 4). Impordikasv aga püsib ja kipub kiirenema. Sellest hoolimata oli väliskaubanduse ülejääk turuhindades 2005. aastal võrdne kaheksateistkümne kuu impordiga, mis on soliidne varu.

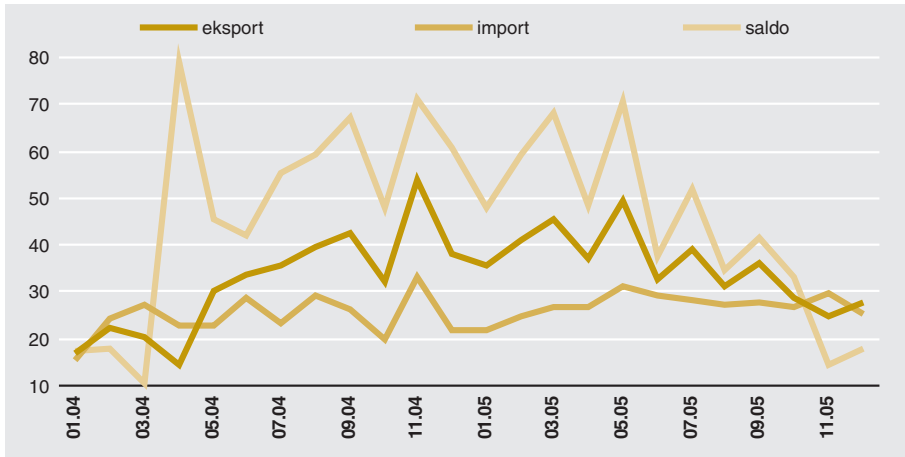
Vaadates Venemaa väliskaubandust läbi rahvusliku arvepidamise luubi, kutsub olukord siiski ettevaatusele. Sisemajanduse koguprodukti tarbimismetoodika järgi püsihindades arvatud netoekspordi kasv pöördus langusele juba 2002. aasta III kvartalis, peatus siis 2003. aasta III kvartalis ega suurenenud ka 2004. aastal (vt joonis 5). Venemaa Statistikaameti andmed kinnitavad samuti kasvu aeglustumist. 2005. aasta III kvartalis vähenes Venemaa netoeksport 54% võrra.

Seda turu- ja püsihindades arvestatud eksporditulemuste erinevust, mis näitab ühelt poolt hiigeledu ja riigi rikkuse kasvu, teisalt aga olukorra halvenemist, võib piltlikult öeldes nimetada “naftanagiks”, mille otsa Vene majandus rippu on jäänud.

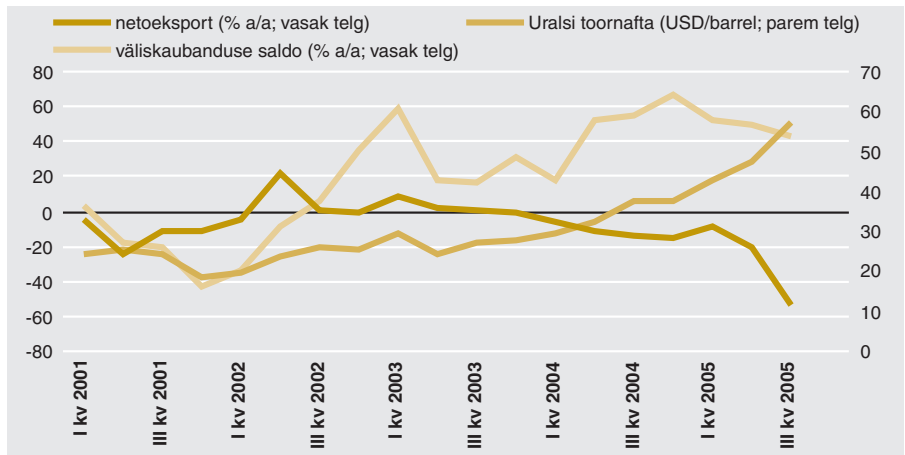
Joonis 3. Venemaa väliskaubandus (mld USA dollarit)

Allikas: Venemaa Keskpank

Joonis 4. Venemaa väliskaubanduse kasvutempo (% aasta arvestuses)

Allikas: Venemaa Keskpank

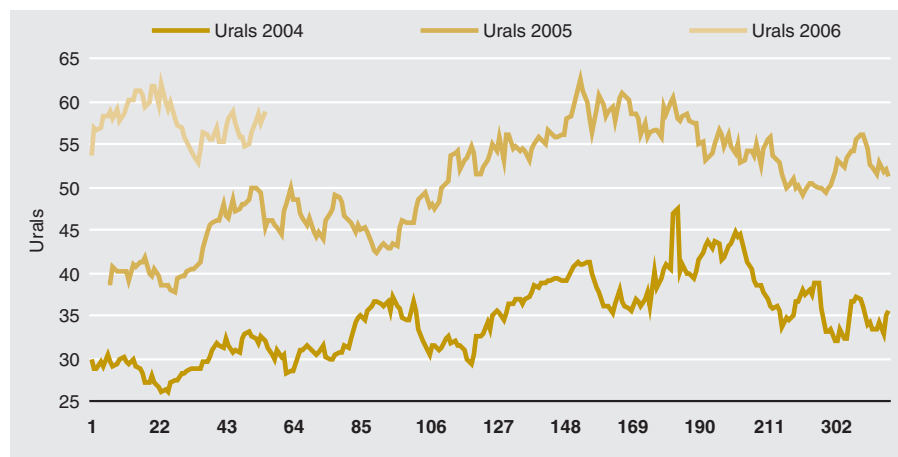

Joonis 5. Venemaa väliskaubandus turu- ja püsihindades

Allikad: Venemaa Statistikaamet, Venemaa Keskpank, Reuters

Ekspordikasvu ebasoodsale arengule on siiski üsna konkreetne selgitus. Venemaa Tööstus- ja Energeetikaministerium teatas 2006. aasta jaanuari alguses, et Venemaal toodeti **2005. aastal rekordkogus toornaftat – 470,2 miljonit tonni** –, kuid seda on vaid 2,2% rohkem kui 2004. aastal. Paaril varasemal aastal oli kasv ligi 7%, samas kui 251 miljoni tonnine naftaeksport oli 2005. aastal 1% võrra väiksem kui 2004. aastal. Samal ajal teenisid Vene naftatootjad 2005. aasta üheteistkümneme kuuga 72 miljardit USA dollarit ehk 44% enam kui 2004. aasta üheteistkümneme kuuga.

Seega sõltub 60% Venemaa ekspordimahust (rahaliselt) toornafta maailmaturuhinnast. Venemaa Statistikaameti andmetel kasvas Vene toornafta Uralsi hind maailmas 2005. aasta novembriks sama aasta jaanuariga võrreldes 1,55 korda. Kuidas nägi see välja kuude aastavõrdluses? Jättes välja lühiajalised kõikumised, oli **Uralsi barrelihind 2005. aastal keskmiselt 15 USA dollarit kõrgem kui 2004. aastal** (vt joonis 6). 2006. aasta algas 2005. aastaga võrreldes veel suurema hinnavahega – ligi 20 dollarit barrelist. Kui selle aasta jooksul jääb hind praegusele tasemele ehk 55–60 dollarit barrelist, nagu optimistid üldiselt loodavad, jääb naftahind Venemaa ekspordikasvu kiirendama veel selle aasta keskpaigani (kui koguseline eksport ei vähene oluliselt). Selleks, et säilitada senine mõju kasvumootorina, peaksid naftahinnad maailmaturul käituma nii, nagu pessimistlikumad prognoosijad ennustavad – 80 dollarit barrelist pole ka veel mingi piir. Naftatarbijatest riigid loodavad muidugi esimese variandi teostumisele.

Joonis 6. Uralsi toornafta hind 2004.–2006. aasta võrdluses (müügipäeva sulgemishind Londoni börsil; USD/barrel)

Allikas: Reuters

VENEMAA PANGANDUS

Kaupo Pollisinski

Järgnev artikkel analüüsib Venemaa pangandussektorit, mis on Vene majanduse kõige kiiremini arenev osa. Samas on tegu vastuolulise sektoriga. Panku on palju ja enamasti on need väiksed. Pangandusturul domineerivad mõned väga suured ja riigi omanduses olevad pangad; riigi osatähtsus pangandusturul on üle 40%. Venemaa pangandussüsteem on oma killustatuse ja pankade väiksuse tõttu rahavahendajana Venemaa majanduses siiski nõrgem, kui kiiresti arenev Venemaa majandus vajaks.

2005. aasta lõpus oli Venemaal 1258 panku. Hoolimata pankade arvu silmnähtavast vähenemisest¹ arenes pangandussektor kiiresti. Pankade varad kasvasid aasta jooksul (2004. aasta oktoobrist 2005. aasta oktoobrini) 36%, erasektorile antud laenude kogumaht suurenes 47% ja kodumajapidamistele antud laenude kogumaht ligikaudu kaks korda. Märkatav oli ka pankade kasvutendents – väikeseid panku jäi vähemaks, suuremaid tekkis juurde (vt tabel 1).

Tabel 1. Venemaa pankade jaotus põhikapitali suuruse järgi 2005. aastal (mln eurot*)

	Alla 0,08		0,08–0,26		0,26–0,79		0,79–1,59	
	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%
1. jaanuar	73	5,6	133	10,2	232	17,9	225	17,3
1. detsember	56	4,5	108	8,6	208	16,5	212	16,9
	1,59–3,96		3,96–7,93		Üle 7,93		Kokku	
	arv	%	arv	%	arv	%		
1. jaanuar	211	16,2	191	14,7	234	18,0	1299	
1. detsember	226	18,0	205	16,3	243	19,3	1258	

* Arvutatud Venemaa Keskpannga RUB/EUR kuu keskmise kursi alusel rubladest.
Allikas: Venemaa Keskpank

Vaatamata kiirele kasvule ja suurele kasumlikkusele on **pangandussektori kapitaliseeritus siiski väike** – 2004. aastal 6% SKPst. Umbes kolmandikul pankadest on omakapitali rohkem kui 4 miljonit eurot, samas kui ELi kapitaliiniimumi nõue pankadele on 5 miljonit eurot.

Venemaa pangasüsteemi nõrkusele rahavahendajana viitab ka tema sisemajandusliku mõju võrdlus teiste üleminekumajandustega (vt tabel 2).

¹ 01.01.2005 oli Venemaal registreeritud 1299 krediitiasutust; 01.12.2005 oli neid 1258.

Tabel 2. Venemaa pangandust iseloomustavad näitajad suhtena SKPsse 2004. aastal

	Varad	Hoiused	Laenud	M2
Valgevene	29,6	17,2	15,5	20,3
Tšehhi	89,9	67,0	35,2	46,8
Eesti	104,2	40,5	48,2	46,8
Ungari	71,4	41,4	47,0	48,1
Läti	120,1	37,1	53,3	47,6
Leedu	47,1	28,2	27,2	36,9
Poola	53,9	36,8	28,6	43,4
Venemaa	44,0	24,1	26,6	34,3
Ukraina	43,9	30,3	31,4	45,8

Allikas: Rahvusvaheline Valuutafond

Killustunud ja hajutatud Venemaa pangandussektoris domineerivad üksikud suurpangad.

2004. aasta lõpu seisuga hõivasid riiklikud pangad varade mahu põhjal 41% pangandussektorist (sh Sberbank 28%, Vneštorgbank 6%, Gazprombank 5% ja Vnešekonombank 2%). Ülejäänud 1295 pankade osakaal kokku oli 59% turust. Viimatinimetatute hulgas domineerivad suurtele finants- ja tööstusgruppidele kuuluvad pangad, nagu näiteks Alfa-Bank (Alfa), Rosbank (Interros), Sobinbank, Petrokommertsbank ja URALSIB (LUKOIL), MDM-Bank (MDM), Trust & Investment Bank ja Menatep (Menatep²).

Venemaa pangasüsteem on kontsentreerunud ka piirkondlikus ja omandi mõttes.

Ligi 60% tegutsevatest krediidasutustest asub Venemaa Keskföderaalringkonnas, sh 50% kõigist krediidasutustest Moskva linnas (vt tabel 3). Krediidasutuste territoriaalne paiknemine näitab üldjoontes ka vastavate piirkondade majanduslikku edukust. Sealjuures paistab silma Moskvas asuva peakontoriga krediidasutuste laienemine teistesse piirkondadesse ja vastupidise protsessi puudumine.

Vene panganduse kontsentratsioon on kõrge ka omandi mõistes (vt tabel 4). Neli suuremat riigipanka on nii suurimad laenuandjad kui ka hoiustajad. Üldse kontrollib riik kas föderaalsete/piirkondlike võimuorganite või riigiettevõtete omandi kaudu 21 pank. Nende pankade käes on 70% elanikkonna hoiustest ja 40% majandusele antud laenudest. Paljud regionaalsed pangad on oma piirkonna monopolistid. Vene pangandusturu “vana tegija” on Sberbank (Hoiupank), millel on 500 korda enam filiaale kui suuruselt järgmisel Venemaa jaepangal.

Sberbanki erahoiuseturu osa vähenes 2000. aasta 75%lt 2004. aastal 60%ni peamiselt teiste riiklike pankade turule tungimise tõttu. Praeguses majanduspoliitilises olukorras, kus riik on

² YUKOSE suuraktsionär.

Tabel 3. Krediidiasutuste piirkondlik jaotus Venemaal (2005. aasta 1. septembri seisuga)

	Krediidi- asutusi	% kogu- arvust	Tegutsevaid filiaale	% filiaalidest	Kõik kokku	% kogu- summast
Venemaa Föderatsioon	1270	100,0	3283	100,0	4553	100,0
Keskringkond	724	57,0	728	22,2	1452	31,9
sh Moskva	639	50,3	135	4,1	774	17,0
Loodepiirkond	84	6,6	374	11,4	458	10,0
sh Peterburg	42	3,3	129	3,9	171	3,8
Lõunapiirkond	128	10,1	470	14,3	598	13,1
Volgamaa	150	11,8	662	20,2	812	17,8
Uuralid	67	5,3	385	11,7	452	9,9
Siber	74	5,8	446	13,6	520	11,4
Kaug-Ida	43	3,4	218	6,6	261	5,7

Allikas: Venemaa Keskpank

Tabel 4. Venemaa panganduse omandipõhine struktuur 2004. aasta lõpus (% üldisest pangandusstruktuurist)

	Sberbank	4 suurimat riiklikku panka*	5 suurimat panka**	30 suurimat panka
Varad	28	40	43	66
Laenuid majandusse	30	38	44	
Hoiused	42	52	54	72
sh elanike hoiused	60	67	68	79

* Sberbank, Vneštorgbank, Gazprombank, Vnešekonombank

** Eelmised neli ja Alfa-Bank

Allikas: Rahvusvaheline Valuutafond Venemaa Keskpanga andmete põhjal

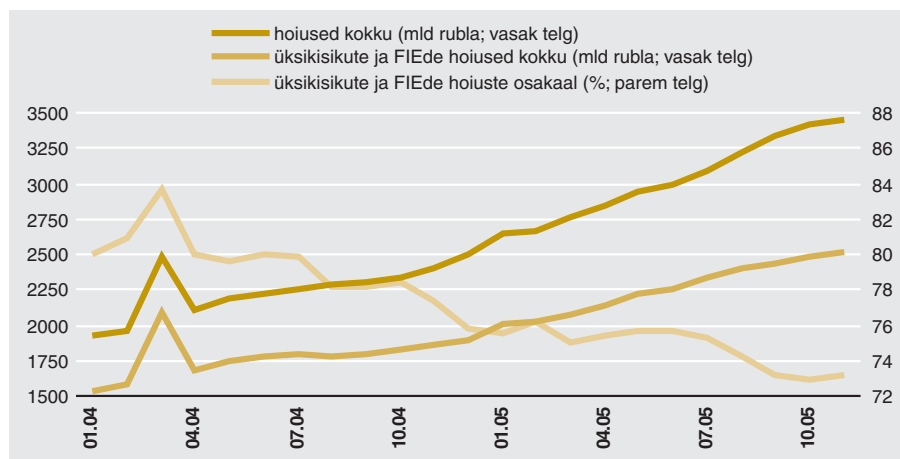
hakanud kontrolli majanduse võtmesektorite üle suurendama, on üsna keeruline ennustada, kas seda tehakse ka pangandussektoris.

Riik (ilma regionaalvalitsusteta) on oma osa ja koha pangandusturul üsna täpselt määratlenud kuue panga abil: Sberbank jääb üldjoontes kontrollima jaepangandust, Vneštorgbank välismajandustegevust, Gazprombank³ suures osas toormesektorit (Gazpromi kaudu), Vnešekonombank jääb riigivõla ametlikuks teenindajaks, Arengupank jääb rahastama riiklike strateegilisi arenguprogramme ning Põllumajanduse Arendamise Pank finantseerima põllumajandust.

³ Gazprombanki erastamisplaani pole keegi küll avalikult tühistanud, kuid riigi aktiivsus Gazpromi arendamisel viitab võimalusele, et seda võidakse ka teha.

2004. aasta lõpuks oli välisosalus 131 Venemaa panga, 33 panka olid täielikult välisomanike käes. Kolm täielikult välisinvestorite omanduses olevat panka mahub 30 Venemaa suurima panga hulka. Mitteresidentide osalus Venemaa panganduses on siiski tagasihoidlik: 2000. aastal oli see 10,7%, langes 2003. aastal 5,2%ni ning kerkides 2004. aastal 6,2%ni. **Välisomanduses pangad on olulised konkurentsikitajad Vene pangandusturul** – emapankade kaudu⁴ hea ligipääs välisfinantseerimisele võimaldab neil Venemaa "kodupankadest" soodsamaid ja laiemas valikus pangateenuseid pakkuda. Kogu väliskapitalist, mis Vene pangad 2004. aastal välismaalt kaasasid, langes 50% välisomanduses pankadele⁵.

2005. aasta 1. novembril oli Venemaa pankades 3446 miljardi rubla (ligikaudu 101 miljardi euro) väärtuses hoiuseid, millest veidi üle 73% olid üksikisikute (ja füüsilisest isikust ettevõtjate) hoiused (vt joonis 1). Hoiusesummade järsk muutus 2004. aastal tähistab palga-, pensioni- jm indekseerimise suurt hüpet 2004. aasta jaanuaris. Üldises hoiustestruktuuris on märgatav ettevõtete hoiuste osatähtsuse pidev suurenemine, mis stabiliseerus 2005. aasta juunis. Arvestades tootmiskulude (sh toormehinnad, palgakulud) kasvu, võib ettevõtete hoiusemaht siiski taas vähenema hakata. Ligikaudu kolmandik kõigist hoiustest vaadeldaval perioodil on tasapisi alaneva trendiga valuutahoiused (st rubla tugevneb).

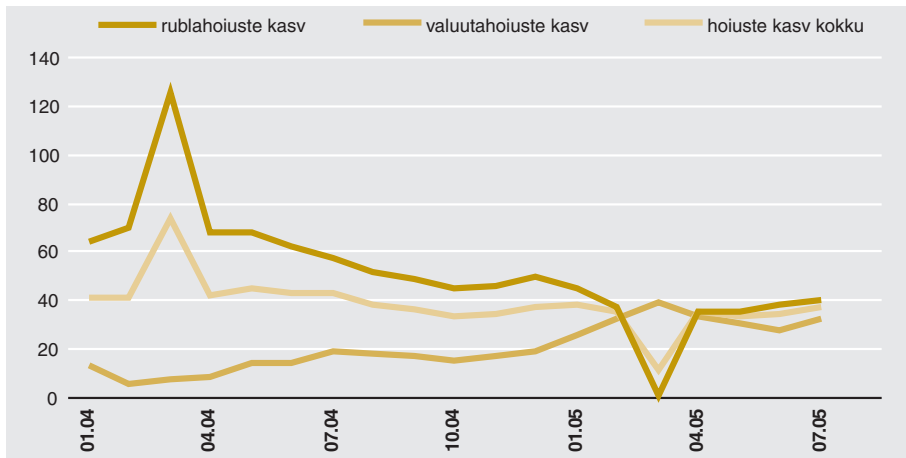
Joonis 1. Hoiused Venemaa pankades

Allikas: Venemaa Keskpang

⁴ Venemaal lubatakse tegutseda ainult välispankade tütarpankadel, mitte filiaalidel.

⁵ Venemaa Keskpanga andmetel kaasasid Vene pangad 2004. aastal välisraha 7,6 mld USA dollari ulatuses.

Hoiusemahu kasv rublades on siiski veidi petlik. Aasta arvestuses mõõdetud hoiuste kasv on alates 2004. aasta märtsist püsinud 40% lähedal, mida ei saa samas kuigi aeglaseks pidada (vt joonis 2). Rubla- ja valuutahoiuste erinev dünaamika näitab hoiustajate (ehk eraisikute) usaldust ühe või teise vastu. Lähitulevikus hoiuste kasvu kiirenemist oodata ei ole. Venemaa elanikud naudivad tarbimisrõõme.

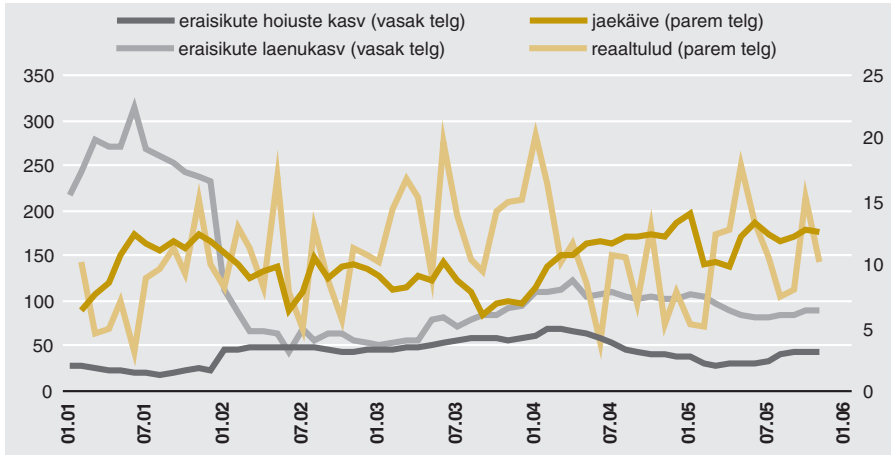
Joonis 2. Hoiuste kasv (% aasta arvestuses)

Allikas: Venemaa Keskpank

2005. aasta septembris lõppes Venemaa **hoiusekindlustussüsteemi** komplekteerimine: 1183 süsteemiga ühinemise taotluse esitanud pangast sai keskpanga heakskiidu 1150. Tagasilükatud taotluste hulgas oli ka kolm sellist panka, mille olid esitanud 200 suurima panga hulka kuuluvat rahaasutust Venemaal. Seega peavad 150 ülejäänud Venemaal end seni pangaks nimetanud asutust sellest nimetusest loobuma ja oma tegevuse lõpetama või mõnd muud tüüpi rahaasutusena edasi tegutsema. Nii näeb ette praegune kord.

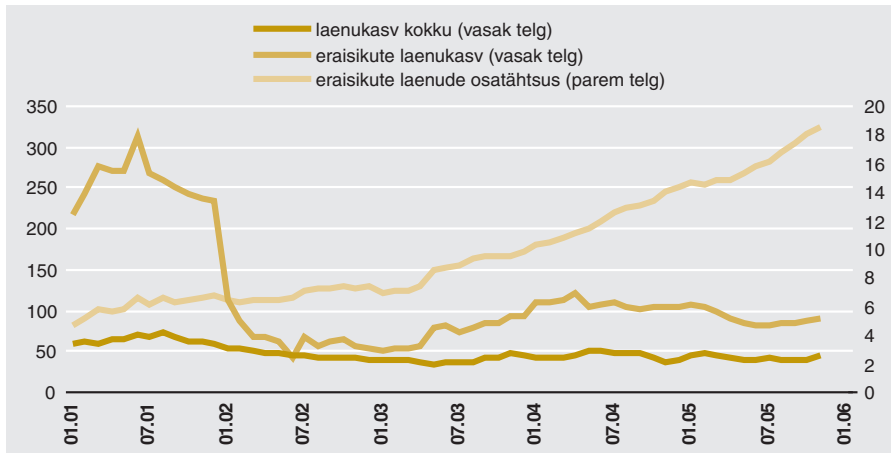
Venelaste tarbimisvalmidus ja -vajadused on nii suured, et eraisikute laenukasvu tempo on kaks korda kiirem kui hoiuste oma (vt joonis 3). Selle taga on reaaltulude valdavalt kiire kasv 2005. aastal.

Laenukasvu hoog küll kahaneb, aga on ikkagi suhteliselt kõrge (vt joonis 4). Eraisikute laenukasv on ligi kaks korda suurem kui ettevõtete oma. Elanike laenumaht moodustas aga 2005. aasta oktoobri lõpus 18,5% väljastatud laenude kogumahust.

Joonis 3. Eraisikute hoiused, laenud ja tarbimine (% aasta arvestuses)

Allikas: Venemaa Keskpank

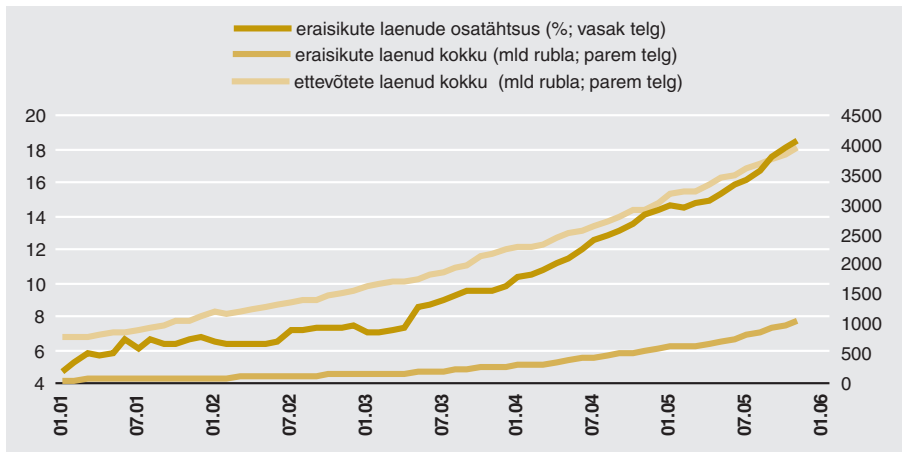

Joonis 4. Laenukasv (% aasta arvestuses)

Allikas: Venemaa Keskpank

Ettevõtlussektor on siiski suurem laenaja (vt joonis 5). Ettevõtetele antud laenud⁶ moodustavad 70% (3948 mld rubla ehk 116 mld eurot) kõigist laenudest (5609 mld rubla ehk 165 mld eurot). Eraisikute laenuaktiivsus, mis on peamiselt seotud eluaseme soetamisega, kasvab aga ligi 2,6 korda kiiremini kui ettevõtete oma (vt joonis 6). Ettevõtete 35%ne laenukasv 2005. aasta oktoobris aasta arvestuses on küllalt kõrge, kuid selle langustrend viitab siiski pankade vähenevale osatähtsusele ettevõtete investeerimistegevuses ja finantseerimises üldse. Samuti võib see olla märk (Venemaa pangandusele jõukohase) ettevõtluse passiivsuse suurenemisest.

Venemaa panganduse suurim ja aina süvenev mure on **kodumaise laenuressursi ja väljastatud laenude suur vahe** (vt joonis 7). Laenumaht ületas 2005. aasta oktoobri lõpus hoiuste mahtu 1,63 korda, mis tähendas selleks hetkeks 2163 miljardi rubla (64 mld euro) suurust ressursipuudust. See tuli vähemalt osaliselt välismaalt sisse laenata. Kaksteist kuud varem oli vahe 1071 miljardit rubla (29 mld eurot⁷) ehk 2,2 korda väiksem. **Juhul kui majanduse olukord muutub Venemaa jaoks ebasoodsaks ja laenuvõtjad ei suuda enam oma kohustusi täita, võib see osutada üheks suuremaks ohuks Vene pangasüsteemile.**

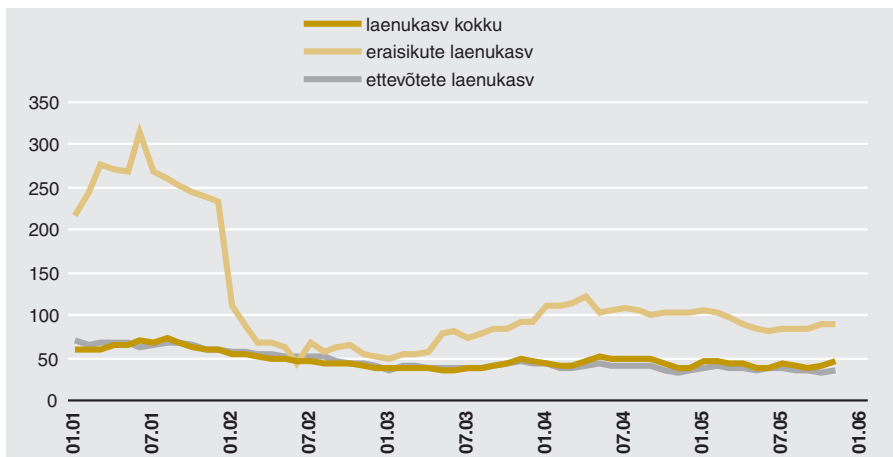

Joonis 5. Eraisikute ja ettevõtete laenud (mld rubla)

Allikas: Venemaa Keskpank

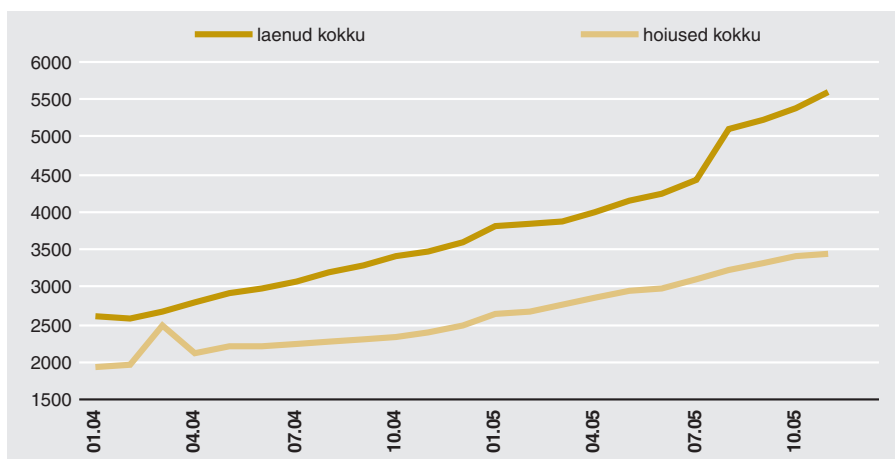
⁶ 01.11.2005. aasta seisuga.

⁷ Arvutatud Venemaa Keskpanga 2004. aasta novembri keskmise RUB/EUR kursi järgi.

Joonis 6. Eraisikute ja ettevõtete laenukasv (% aasta arvestuses)

Allikas: Venemaa Keskpank

Joonis 7. Laenud ja hoiused (mld rubla)

Allikas: Venemaa Keskpank

Pangad katavad umbes 15% oma laenuressursi vajadusest välislaenude abil. Tähelepanuväärne on see, et ettevõtete (mittefinantssektori) võetud välislaenu ulatusid 40%ni pankade väljastatud laenu mahust (vt tabel 5). Vene majanduse suured laenuahtjad on lihtsalt nii suured, et Venemaa enda pangasüsteem ei suuda neid teenindada, kuid nad pääsevad ise rahvusvahelistele rahaturgudele laenama. Tegemist on peamiselt toomesektoriga, mis on tänase Vene majanduse alustala.

Tabel 5. Laenukasv Venemaal (mld eurot*)

	01.01.05	01.10.2005	Kasv
Laenu pankadest	102,0	154,8	1,52x
Pankade välislaenu	14,8	23,3	1,57x
Ettevõtete välislaenu	43,7	63,7	1,46x

* Arvutatud Venemaa Keskpanga vastavate kuude keskmiste kursside põhjal.

Allikas: Venemaa Keskpank

VENEMAA KAUBAVAHETUS SOOME, EESTI, LÄTI JA LEEDUGA

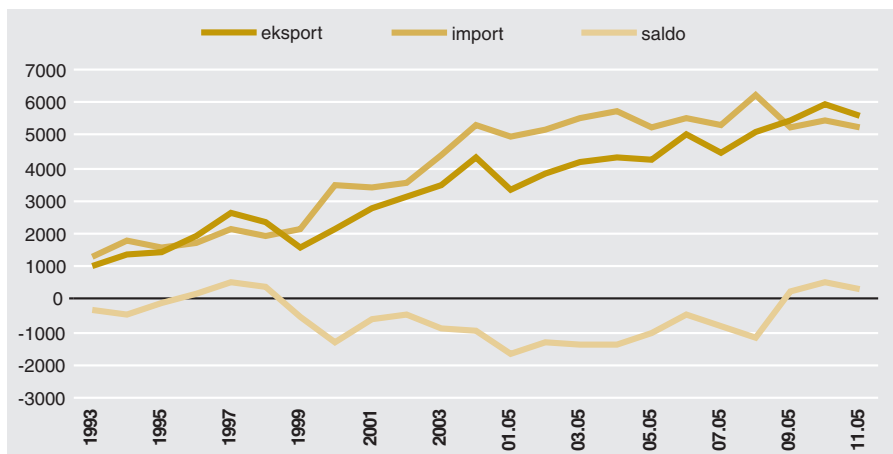
Kätlin Keinast

Üheks kolme Balti riiki ning Soomet ühendavaks lüliks on nende ajaloolised sidemed suure idanaabriga. Kui Soome ja Venemaa vahel on ühine piir olemas juba ligi 90 aastat, siis Balti riikide ja Venemaa vaheline piir taastati kõigest 15 aastat tagasi. Siiski leiab palju ühist selles, kuidas on arenenud nelja Euroopa Liitu kuuluva väikeriigi kaubandussuhted suure naaberriigiga. Seda ühist, aga ka seda, mis Eesti, Läti, Leedu ja Soome Venemaa kaubandussuhteid üksteisest eristab, vaadeldakse järgnevas kirjutises.

Soome ja Venemaa kaubavahetus

Ajavahemikul 2005. aasta jaanuarist novembrini läks Soome kaubaekspordist Venemaale 10,9% ning Venemaa arvele langes samas 14,2% koguimpordist Soome. Novembris eksporditi Venemaale kaupu ligi 557 miljoni euro väärtuses; Venemaalt Soome toodi kaupu 524 miljoni euro väärtuses.

Soome on pikka aega Venemaalt rohkem importinud, kui ise sinna välja vedanud. Ent alates 2005. aasta oktoobrist on kahe riigi vaheline kaubandusbilanss olnud Soome jaoks ülejäägiga, st **Soome on ekspordinud Venemaale rohkem, kui sealt toonud** (vt joonis 1). Kaubanduse ülejääk Venemaa suunal moodustas novembris ligikaudu 4% kaubandusbilansi ülejäägist.

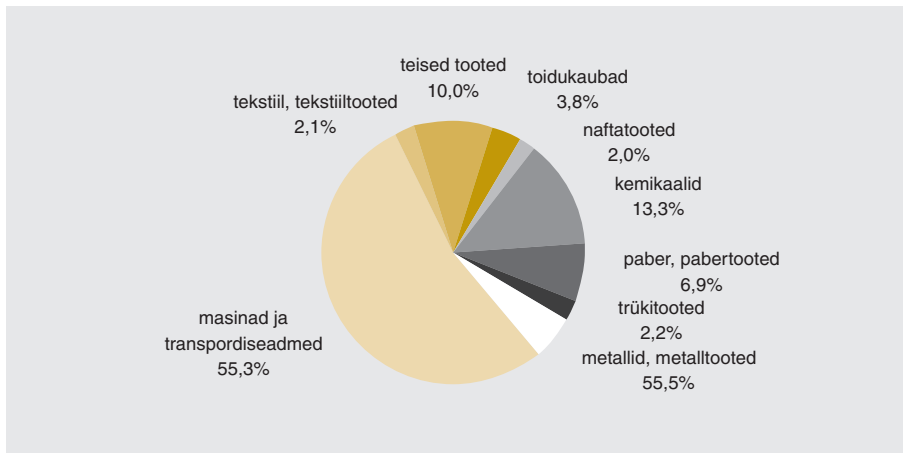

Joonis 1. Soome kaubavahetus Venemaaga (mld eurot)

Allikas: Soome Tolliamet

Kahe riigi vaheline kaubavahetus ei ole ainult Soome jaoks oluline. Soome-Venemaa kaubavahetus kasvas ajavahemikul jaanuar–november 2005 peaaegu sama kiiresti kui Venemaa kaubavahetus üldiselt (vastavalt 31,2% ning 32,8%). Kaubavahetus Soomega moodustas sel perioodil 3,2% Venemaa kaubavahetusest teiste riikidega. Soome kuulub jätkuvalt Venemaa kümne tähtsama kaubanduspartneri hulka.

Peamised Soomest Venemaale suunduvad eksporditüübid (vt joonis 2) on **masinad ja transpordiseadmed**, mis 2004. aasta andmetel moodustasid 55% Soomest Venemaale eksporditavast kaubast. Tähtsamad eksporditooted on veel **kemikaalid** ning muud keemiatööstuste tooted. Kui Balti riikide ekspordis Venemaale on küllaltki suur osakaal toidukaupadel, siis Soome puhul jääb selle kaubagrupi osa vaid 4% juurde.

Joonis 2. Peamised Soomest Venemaale eksporditavad kaubad 2004. aastal

Allikas: Soome Tolliamet

Nagu ekspordi puhul, on Venemaa Soome jaoks ka üks tähtsamaid impordipartnereid – võistleb Saksamaaga esikoha pärast (vt tabel 1).

Soomes toob Venemaalt eelkõige naftat, mis moodustab 46% kogu Venemaalt toodavast kaubast. Tähtsuselt teine imporditüüp nafta järel on puit (vt joonis 3).

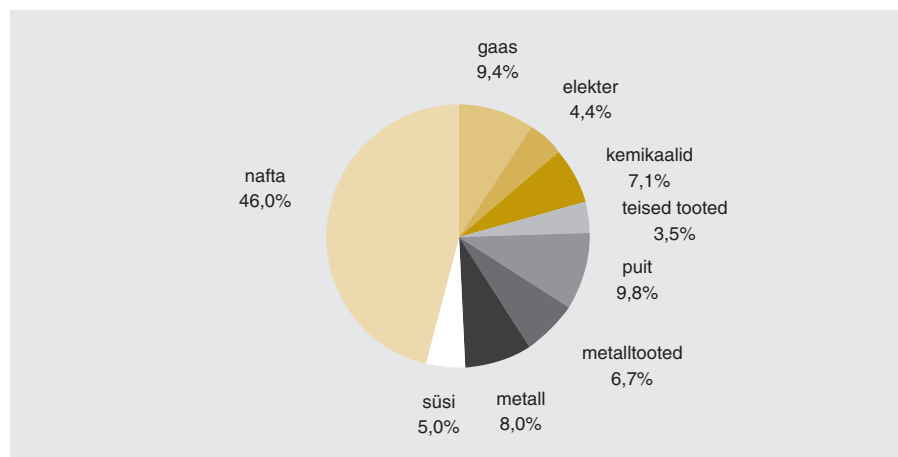
Kuigi alates 1990. aastatest ei ole suuri muutusi sisse- ega väljaveetavates kaubagruppides toimunud, võib siiski täheldada, et viimastel aastatel on **Soome ekspordis tähtsustunud kõrgtehnoloogilised kaubad** (peamiselt elektroonika- ning telekommunikatsiooniseadmed).

2004. aastal moodustas nende eksport ligikaudu 18% Soome kogueksportidist ning import 14% Soome koguimportidist. Nende kaupade osas ootab Soome suurt ekspordikasvu.¹ Seda kinnitab viimastel aastatel järsult kasvanud eksport. Kui 2002. aastal eksporditi kõrgtehnoloogilisi kaupu 593,4 miljoni euro eest, siis 2004. aastal veeti neid Venemaale juba 1225 miljoni euro eest (aastakasv oli 47%).

Tabel 1. Soome peamised kaubanduspartnerid(jaanuar–november 2005)

	Eksport			Import	
	mln EUR	%		mln EUR	%
Rootsi	5221,2	11,0	Saksamaa	6239,8	14,7
Venemaa	5178,3	10,9	Venemaa	6014,8	14,2
Saksamaa	5016,1	10,5	Rootsi	4452,6	10,5
Ühendkuningriik	3214,3	6,7	Ühendkuningriik	1859,9	4,4
USA	2824,0	5,9	USA	1793,7	4,2

Allikas: Soome Tolliamet

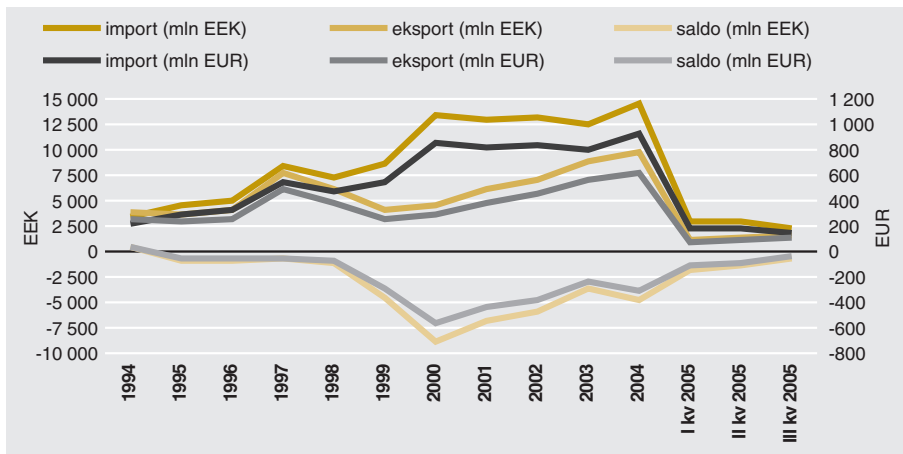
Joonis 3. Peamised Venemaalt Soome imporditavad kaubad 2004. aastal

Allikas: Soome Tolliamet

¹ Allikas: *High Technology Finland* [<http://2002.hightechfinland.com/index.php>].

Eesti ja Venemaa kaubavahetus²

Eestisse on Venemaalt kogu iseseisvusaja jooksul kaupu rohkem sisse toodud, kui sinna välja veetud. Ekspordi ja impordi vahe hakkas märkimisväärselt suurenema alates 1998. aastast. Hiljem vahe vähenes, kuid kasvas taas 2004. aastal. Suurima languse tegi Eesti ja Venemaa vaheline kaubavahetus läbi aastatel 1998–2000. Statistikaameti andmeil kasvas Venemaa-suunaline eksport eelmisel aastal 32,8% ning import 7,8% (vt joonis 4). Kaubandusbilanss Venemaaga on negatiivne.

Joonis 4. Eesti kaubavahetus Venemaaga

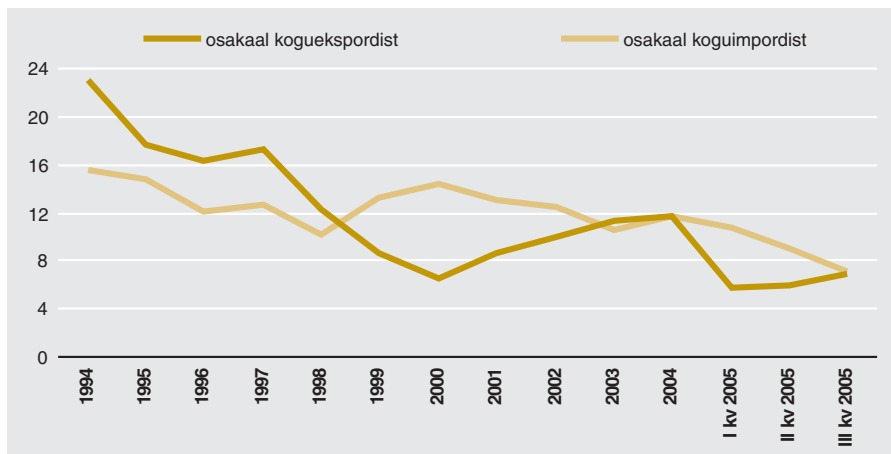
Allikas: Eesti Pank

Vaadates Eesti ja Venemaa vahelise kaubavahetuse osakaalu Eesti koguekspordis ja -impordis, selgub, et nii Venemaa-suunalise ekspordi kui ka sealt tuleva impordi osakaal kaubavahetuse kogukäibes hakkas langema juba 1994. aastast (vt joonis 5). Venemaalt tuleva kaubaimpordi osatähtsus Eesti koguimpordis on olnud üsna stabiilne, kuid 2000. aastast on see hakanud mõnevõrra vähenema.

Peamised kaubagrupid, mida Venemaale 2005. aastal veeti, olid **masinad, sõidukid, tekstiiltooted ning toidukaubad** (vt joonis 6). Masinate ja mehhaaniliste seadmete (peamiselt elektrimasinate ja -seadmete) eksport moodustas 22% kogu Venemaale minevast kaubavoost. Sõidukid ning muud transpordivahendid (suurima osa moodustasid maismaa transpordivahendid ning raudtee- ja trammivedurid) hõlmasid 13,2%, tekstiiltooted 10,2% ning toidukaubad 9,7%.

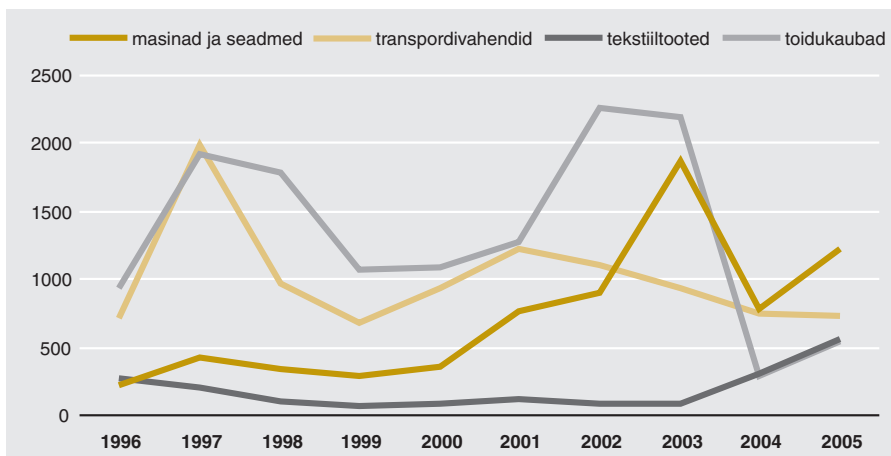
² Eesti andmed käivad 2005. aasta esimese 11 kuu kohta, kui ei ole märgitud teisiti.

2003. aastal vähenes toidukaupade eksport järsult, kuid on viimastel aastatel jälle tasapisi kasvama hakanud. Tekstiiltoodete eksport on aasta-aastalt suurenenud, vähenenud on aga transpordivahendite väljavedu.

Joonis 5. Eesti-Venemaa kaubavahetuse osakaal (%)

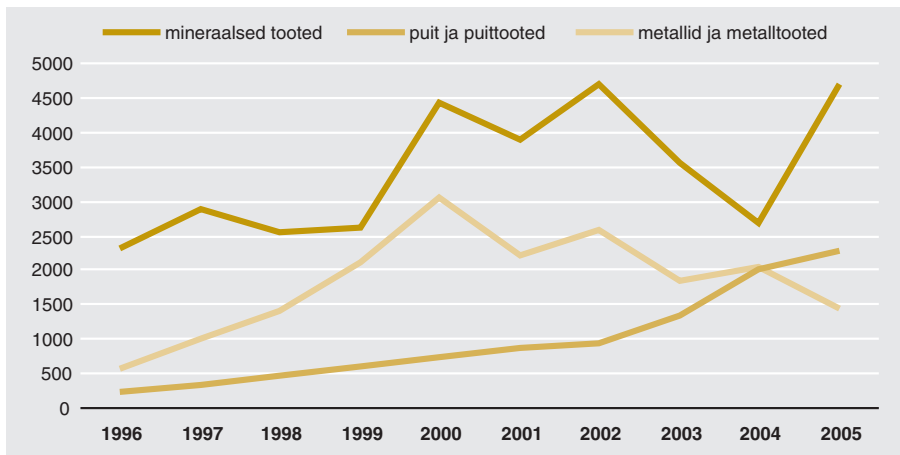
Allikas: Eesti Pank

Joonis 6. Eesti peamised eksporditüübid (mln krooni)

Allikas: Eesti Statistikaamet

Tähtsaimad impordiarтиklid on mineraalsed tooted³, puit ja puittooted ning metallid ja metalltooted (vt joonis 7). Kõige olulisemal kohal on mineraalsed tooted, mille osakaal kõigist Venemaalt sisseveetavatest kaupadest jäi 2005. aastal 45% tasemele. Puit ja puittooted hõlmasid 21,9% ja metalltooted 13,8% ning kõigi ülejäänud kaubagruppide osaks jäi vähem kui 10% koguiimpordist. Puidu ja puittoodete sissevedu Venemaalt on aasta-aastalt kasvanud. Mineraalsete toodete import langes küllaltki järsult aastatel 2002–2004, tõusis aga 2005. aastal ligi kaks korda. Metallide ja metalltoodete sissevedu on alates 2000. aastast vähenenud, säilitades siiski suure osatähtsuse koguiimpordis.

Joonis 7. Eesti peamised impordiarтиklid (mln krooni)

Allikas: Eesti Statistikaamet

Läti ja Venemaa kaubavahetus

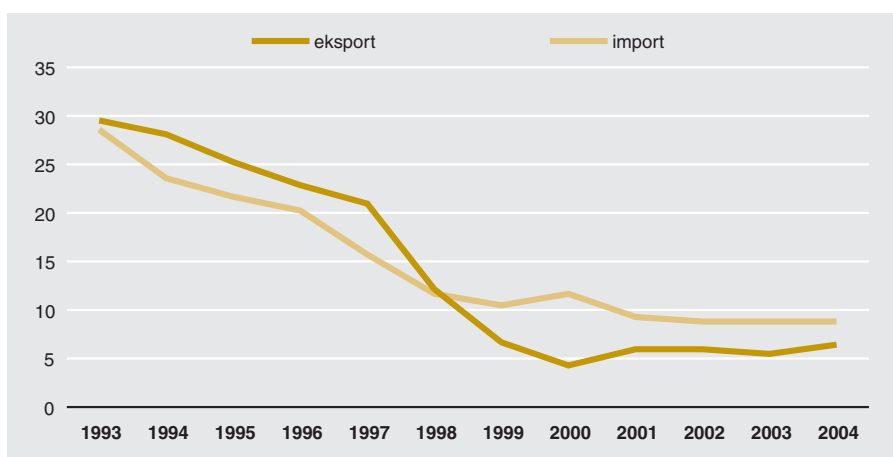
Erinevalt Eestist jäi **Läti jaoks Venemaa ka 1990. aastatel peamiseks ekspordituruks**. 1996. aastal moodustas eksport Venemaale peaaegu 25% Läti koguekspordist. Venemaalt sisseveetava kauba osakaal oli veidi väiksem, jäädes 20% piirimaile.

Alates 1996. aastast on aga Venemaa tähtsus Läti kaubanduspartnerina järjepidevalt vähenenud. Eksport Venemaale langes järsult 2000. aastani, mil Venemaale läks alla 5% koguekspordist. Järgnevatel aastatel on see näitaja veidi tõusnud, jäädes siiski 5–10% vahemikku. Venemaa oli eelmisel

³ Mineraalsete toodete alla kuuluvad antud juhul eelkõige mineraalne kütus ja maagaas.

aastal Läti jaoks tähtsusest viies ekspordipartner, jäädes maha nii Leedust, Eestist, Saksamaast kui ka Ühendkuningriigist.

Erinevalt Venemaale minevast kaubaekspordist ei ole import nii märkimisväärselt kõikunud. Venemaa osatähtsus Läti impordipartnerina on iga aastaga vähenenud (v.a väike tõus 2000. aastal), olles praegu alla 10% koguimportidist (vt joonis 8). Venemaa hoiab Läti olulisemate impordipartnerite seas kolmandat kohta 8,6%ga.

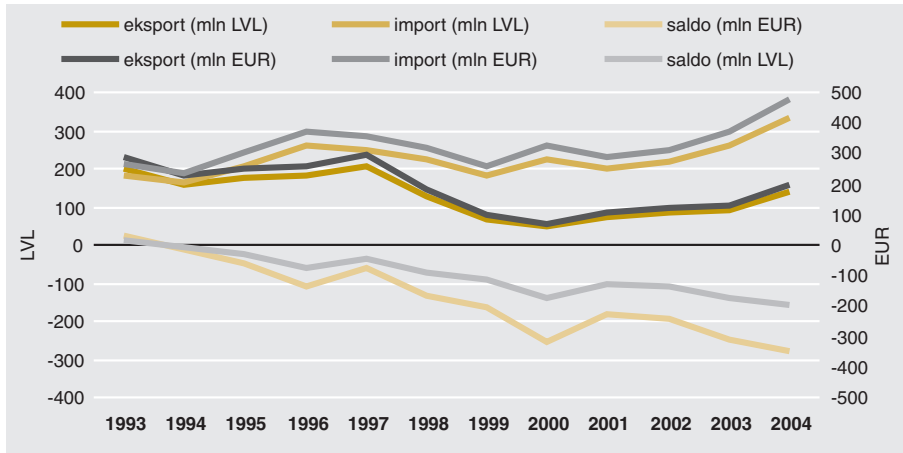
Joonis 8. Läti-Venemaa kaubavahetuse osakaal (%)

Allikas: Läti Statistikaamet

Läti kaubandusbilanss Venemaaga on olnud alates 1993. aastast negatiivne. Puudujääk on märkimisväärselt suurenenud pärast 1997. aastat. **2004. aastal oli Läti ja Venemaa vahelise kaubanduse puudujääk 8,5 korda suurem kui kogu Läti väliskaubanduse puudujääk** (mahukat puudujääki tasakaalustavad kaubavahetuse suhteliselt suured ülejäägid Ühendkuningriigi, Iirimaa ning Jaapaniga).

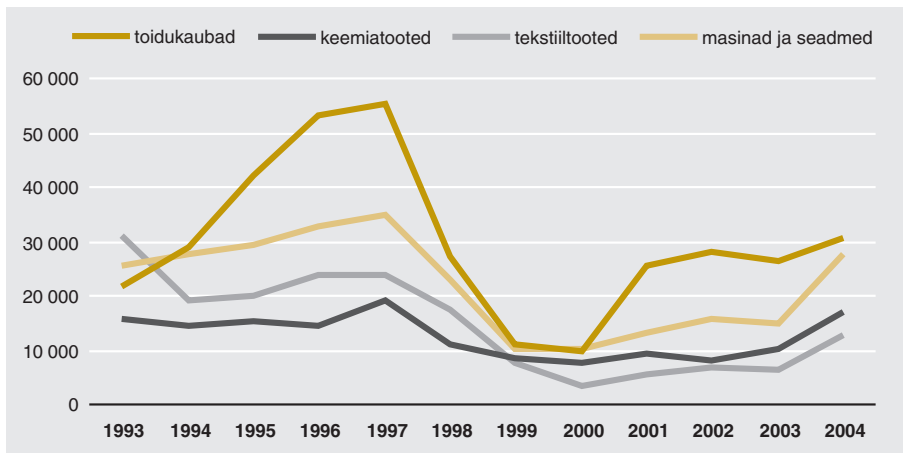
Läti kaubavahetus Venemaaga on olnud suhteliselt stabiilne (vt joonis 9).

Läti viib Venemaale toidukaupu, tekstiiltooteid, masinaid ja seadmeid ning keemiatööstuse toodangut (vt joonis 10). Toidukaupade osakaal oli 2004. aasta andmete põhjal 22,4%, masinate ja seadmete osatähtsus 20,2%, keemiatoodete oma 12,3% ning tekstiiltoodete osakaal 9,2%. Pärast langust aastatel 1999–2000 on kõige edukamalt taastunud toidukaupade eksport Venemaale, kuid ka teiste kaubagruppide puhul on kasv olnud üsna märgatav.

Joonis 9. Läti kaubavahetuse Venemaaga

Allikas: Läti Statistikaamet

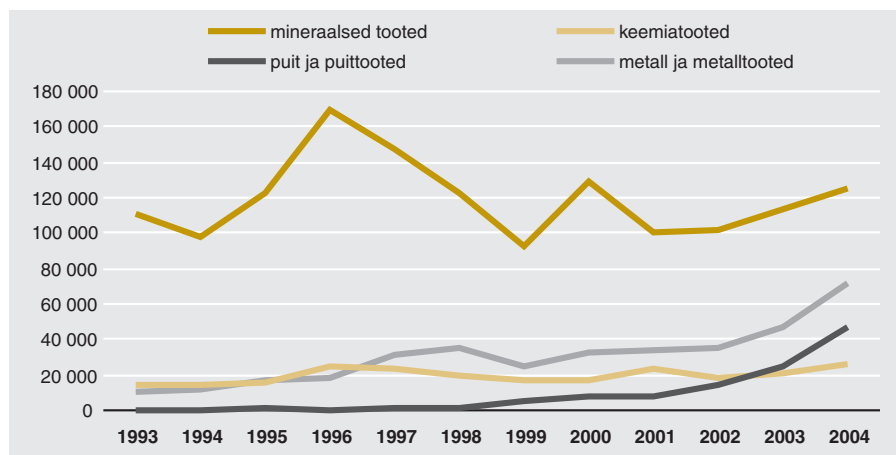

Joonis 10. Läti peamised eksporditartiklid (tuhat latti)

Allikas: Läti Statistikaamet

Läti veab Venemaalt sisse peamiselt mineraalseid ja keemiatooted, puitu ning metalltooteid. Mineraalsete toodete osakaal oli 37,6%, metalli ja metalltoodete osatähtsus oli 21,7%, puitu oma 14,3% ning keemiatoodete osakaal 7,9%. Nii nagu Eestis, on ka Lätis hakanud viimastel aastatel

kasvama puidu ning puittoodete import Venemaalt. Keemiatoodete sissevedu on olnud aastate lõikes suhteliselt stabiilne (vt joonis 11).

Joonis 11. Läti peamised impordiartiklid (tuhat latti)

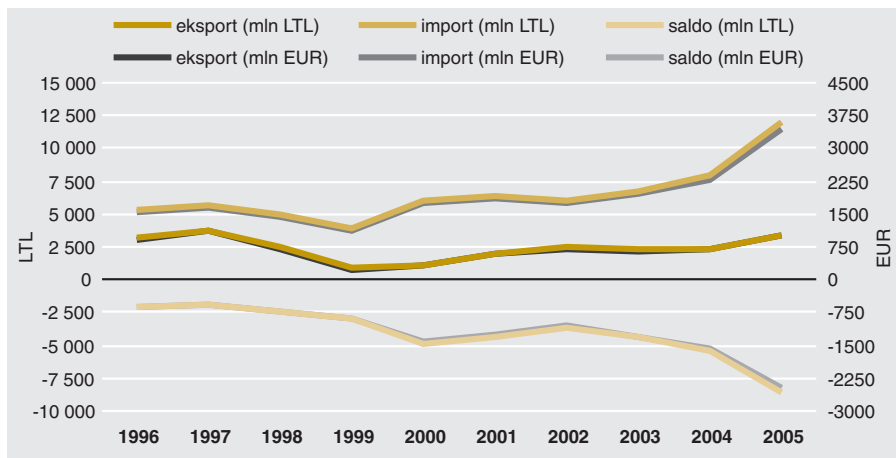
Allikas: Läti Statistikaamet

Leedu ja Venemaa kaubavahetus

Eelmisel aastal eksportis Leedu Venemaalt kaupu 3,4 miljardi liti (ligi 1 miljardi euro) väärtuses; 2004. aastaga võrreldes oli kasv ligi 44%, mis näitab, et **kaubavahetus Venemaaga kasvas kiiremini kui Leedu kaubavahetus üldiselt**. Kokku impordis Leedu Venemaalt kaupu 11,9 miljardi liti (3,4 miljardi euro) väärtuses. Import kasvas aastaga 51,3%. Võrreldes eelmiste aastatega on Venemaa osatähtsus Leedu impordipartnerina pidevalt suurenenud, saavutades 2005. aastal peaaegu sama suure osakaalu kui 1996. aastal (29%).

Ekspordi- ja impordimahu suur erinevus on kaasa toonud ka kaubavahetuse ulatusliku puudujäägi (Leedu poolt vaadatuna). Eelmise aasta lõpuks ulatus see 8,5 miljardi litini (2,5 miljardit eurot), mis ületab kogu kaubavahetuse puudujääki ligi 8,4 korda (puudujääki korvavad küllaltki suured kaubavahetuse positiivsed bilansid Prantsusmaa, Läti, Kanada ja Singapuriiga). Nagu näha ka joonisel 12, on kahe riigi kaubavahetuse puudujääk pidevalt kasvanud.

Leedu peamised ekspordiartiklid on mineraalsed tooted (mineraalkütused, -õlid), mille osatähtsus koguekspordis moodustab ligi kolmandiku. Teisel kohal on (jättes välja kaubagrupi "muud

Joonis 12. Leedu kaubavahetus Venemaaga

Allikas: Leedu Statistikaamet

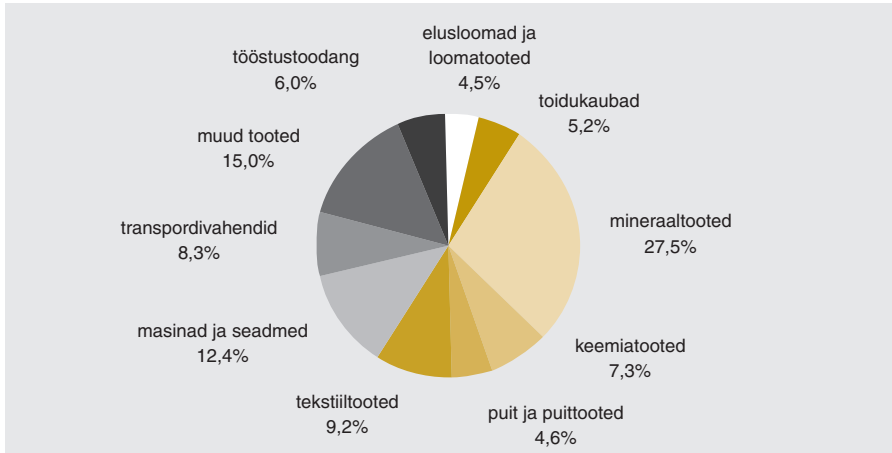
tooted”) masinad ja seadmed (12,4%). Kõigi ülejäänud kaubaartiklite osatähtsus jääb alla 10% (vt joonis 13). Seega erineb Leedu eksport kaubagruppide lõikes teiste Balti riikide ekspordist, kuid sarnaneb Soome omaga.

Nagu ekspordi puhul, olid mineraalsed tooted eelmisel aastal ka Leedu olulisemad impordikaubad, moodustades 25,6% koguimpordist (vt joonis 14). Tähtsamad kaubagrupid, mida riiki sisse veeti, olid veel masinad ja seadmed (17,9%) ning transpordivahendid (11,7%; vt joonis 14). Kui Leedu eksport sarnanes enam Soome ekspordiga, siis impordis valitsevad kõigis kolmes Balti riigis mineraalsed tooted ning Leedu import on kaubagruppide lõikes üsna samasugune nagu Eestil ja Lätilgi.

Võrreldes nelja käesolevas kirjutises käsitletavat väikeriiki võib osutada, et 2004. aasta andmete põhjal on kaubavahetus Venemaaga kõige väiksema tähtsusega Läti jaoks (ekspordis 6,4%, impordis 8,7). Eesti jaoks omas Venemaa 2004. aasta lõpuks sama suurt osatähtsust nii ekspordis kui impordis (11,7%). Soome ja Leedu jaoks on aga Venemaa ekspordis üsna olulisel kohal – mõlema jaoks tähtsaim kaubanduspartner.

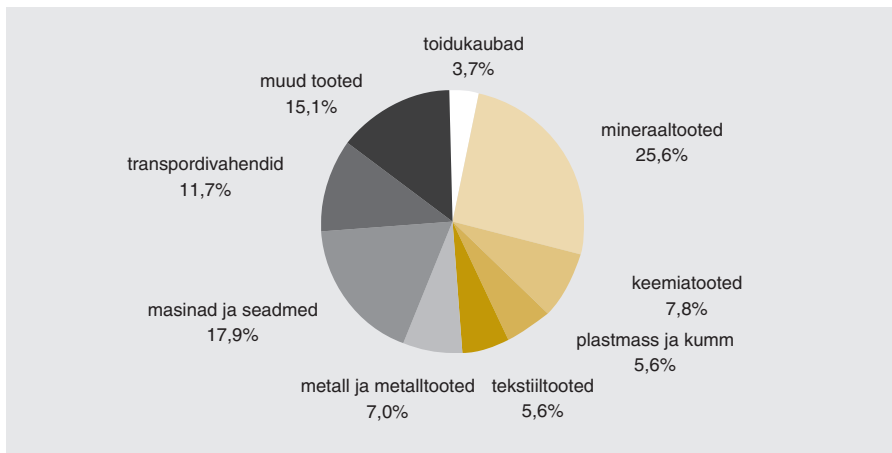
Impordi poolelt vaadatuna torkab silma Venemaa eriti suur osatähtsus Leedu impordis, kus see moodustab ligi kolmandiku.

2005. aastal oli pilt veidi teistsugune kui 2004. aastal – andmed (Eesti puhul III kvartali seisuga) on esitatud tabelis 2.

Joonis 13. Leedu peamised ekspordiartiklid 2005. aastal (% kogueksportist)

Allikas: Leedu Statistikaamet

Joonis 14. Leedu peamised impordiartiklid 2005. aastal (% koguimpordist)

Allikas: Leedu Statistikaamet

Tabel 2. Venemaa tähtsus Soome ja Balti riikide väliskaubanduses 2005. aastal

	Eksport		Import		Osatähtsus Venemaa jaoks**
	mln EUR	%	mln EUR	%	
Soome	5178,3	10,9	6014,8	14,2	3,2%
Eesti*	109,5	6,9	135,8	7	0,7%
Läti	328,1	8	594,5	8,6	0,4%
Leedu	991,3	10,4	3463,3	27,8	1,3%

* 2005. aasta III kvartal

** perioodil jaanuar–november 2005

Allikad: Soome Tolliamet, Eesti Pank, Läti Statistikaamet, Leedu Statistikaamet

Kindlasti varjutab nii kõigi kolme Balti riigi kui Soome kaubandussuhteid Venemaaga **tugev sõltuvus Venemaalt sisseveetavast kütusest** (vt tabel 3).

Tabel 3. Sõltuvus Venemaa nafta- ja gaasiimpordist

	Nafta	Gaas
Balti riigid	90	100
Poola	100	99
Tšehhi	65	82
Slovakkia	100	100
Sloveenia	0	62
Ungari	100	81
Rumeenia	55	100
Bulgaaria	5	94

Allikas: *The Economist*

Tabelis 4 on toodud Venemaa osalus teiste Baltimaade ning Kesk-Euroopa riikide energiaturul. Nagu näha, on venelastel Eesti turul kõige väiksem osalus; Gazprom omab 37% Eesti Gaasist. Ka Läti turul pole Venemaa osa kuigi suur, küll aga Leedus. Bulgaarias omavad Venemaa ettevõtted enamusosalust kõigis kolmes gaasi ja kütusega tegelevas firmas.

Mis puutub kaupadesse, siis Vene kaubanduses liikuva kaubagrupid on kõigi nelja riigi puhul küllaltki ühesugused. Ekspordis Venemaale on esikohal transpordiseadmed ja muud masinad, toidukaubad (seda eriti Balti riikide ekspordis) ning tekstiilitooted. Venemaalt imporditakse kõige rohkem mineraalseid ja keemiatooted (valdavalt on selle grupi puhul tegemist mineraalsete kütuste ja gaasiga), puitu ning metalli. Milliseks kujuneb Soome ja Balti riikide kaubavahetus Venemaaga tulevikus, seda näitab aeg. Ootuspäraselt peaks eksport Venemaale siiski kasvama – sealne turg on suur ja võimalusi täis. Ekspordi suurenemisele aitab kaasa Venemaa majanduse kiire kasv. Samuti võiks eeldada impordi jätkuvat hoogustumist. Samas tuleb tõdeda, et kaubavahetuse tulevik sõltub suuresti riikide omavaheliste suhete arengust muudes valdkondades.

Tabel 4. Venemaa ettevõtete osalus Kesk- ja Ida-Euroopa energiaettevõtetes

Riik	Ettevõte	Ettevõtte tegevus	Omanik/investor	Osalus (%)
Bulgaaria	Lukoil-Neftokhim	Nafta töötlemine, naftatooted	Lukoil	58
	Topenergy	Gaasi tarnimine ja juhtimine	Gazprom	100
	Overgas	Gaasi tarnimine	Gazprom	50
Eesti	Eesti gaas	Gaasi tarnimine	Gazprom	37
Ungari	BorsodChem	Keemiline tootmine	Gazprom	
	Panrusgas	Gaasi importimine	Gazprom	50
Läti	Latvijas Gaze	Gaasi tarnimine	Gazprom	34
	LatRos Trans	Nafta eksport toru kaudu	Transnefteprodukt	34
Leedu	Lukoil Baltija	Kütuse tarnimine, tanklate täitmine	Lukoil	100
	Lietuvos Dujos	Gaasi tarnimine	Gazprom	34
	Mažeikiu Nafta	Nafta töötlemine, eksporditerminal	Yukos	54
Poola	Europol Gaz	Gaasi eksportimine toru kaudu	Gazprom	48
	Gas Trading	Gaasi importimine	Gazprom	35
Rumeenia	Petrotel-Lukoil	Nafta töötlemine	Lukoil	93
Slovakkia	Slovrusgaz	Gaasiga kauplemine	Gazprom	50
	SPP	Gaasi tarnimine	Gazprom	kuni 16,3
	Transpetrol	Naftajuhe	RussNeft	49

Allikad: Austrian Energy Agency, ettevõtete aruanded, Linklaters

Kokkuvõte

Soome ja Balti riikide kaubavahetus Venemaaga on viimastel aastatel suhteliselt jõudsalt arenenud. Väljavaated normaalseteks kaubandussuheteks pole kunagi viimase 15 aasta jooksul olnud nii soodsad nagu praegu. Samas leidub ka probleeme ja ilmselt on neid oodata ka tulevikus.

Soome väliskaubandus 2005. aastal⁴

2005. aastal Soome kaubavahetus teiste riikidega kasvas. Võrreldes 2004. aastaga suurenes kaupade eksport Soomest 7%, kaupa veeti välja kokku 52,4 miljardi euro ulatuses. Import kasvas ekspordist üle kahe korra kiiremini. Eelmisel aastal imporditi Soome kaupu 46,7 miljardi euro väärtuses, 2004. aastaga võrreldes tähendas see 15% kasvu. Kaubandusbilansi ülejääk ulatus aasta lõpuks 5,7 miljardi euron, mis on 2,8 miljardi võrra vähem kui 2004. aastal.

Soome ekspordist 29% läks euroala riikidesse, 28% ülejäänud Euroopa Liidu liikmesmaadesse ning 43% ELi-välistesse riikidesse. Partnerriikidest suurenes enim kaubavahetus Venemaaga ning Lähis- ja Kesk-Ida riikidega. 2005. aasta lõpuks oli Venemaa Soome jaoks üks olulisemaid ekspordipartnerid (vt tabel 1).

Impordipartneritest kasvas enim Venemaa ning Aasia riikide tähtsus – sissevedu nendest piirkondadest suurenes 2005. aastal 25%.

Eesti väliskaubandus 2005. aasta 11 kuu jooksul⁵

2005. aasta 11 kuuga (k.a november) kasvas Eesti eksport Statistikaameti andmetel 2004. aasta 11 kuuga võrreldes 30,2%; kokku eksporditi kaupu 88,5 miljardi krooni (5,7 miljardi euro) väärtuses. Import suurenes 22,6%; Eestisse toodi 11 kuu jooksul 116,5 miljardi krooni (7,4 miljardi euro) väärtuses kaupu. Perioodi lõpuks oli kaubandusbilansi puudujääk 28 miljardit krooni (1,8 miljardit eurot), mis on 7,3% vähem kui 2004. aastal.

2005. aasta III kvartalis oli Eesti kõige tähtsam kaubapartner Euroopa Liit, kuhu suundus 77,2% kogu väljaveetud kaubast. Riikidest on Eesti suurimad ekspordipartnerid Soome, Rootsi, Läti ja Venemaa (vt tabel 5). Euroopa Liit on ühtlasi Eesti suurim impordipartner, selle regiooni osatähtsus koguimpordis moodustab 77%. Riikidest on olulisemad impordipartnerid Soome, Saksamaa, Rootsi ja Venemaa. Viimase osatähtsus küll vähenes III kvartalis 7%ni eelneva perioodi 9%lt.

Venemaa jaoks on Eesti märksa vähem tähtis kaubanduspartner. Viimasel kahel aastal on Eesti osatähtsus Venemaa kaubanduspartnerite seas püsinud stabiilselt 0,7% juures. Sellega on Eesti Venemaa jaoks 30 olulisema kaubanduspartneri hulgas.

⁴ Soome Tolliameti andmetel.

⁵ Eesti Statistikaameti andmetel.

Tabel 5. Eesti olulisemad kaubanduspartnerid 2005. aasta III kvartalis

	Eksport				Import		
	mln EEK	mln EUR	%		mln EEK	mln EUR	%
Soome	6931,6	443,0	28,1	Soome	6109,7	390,5	20,1
Rootsi	2893,1	184,9	11,7	Saksamaa	4442,0	283,9	14,6
Läti	2331,9	149,0	9,4	Rootsi	2552,3	163,1	8,4
Venemaa	1713,0	109,5	6,9	Venemaa	2125,0	135,8	7,0
Saksamaa	1371,8	87,7	5,6	Leedu	1940,6	124,0	6,4

Allikas: Eesti Pank

Läti väliskaubandus 2005. aastal⁶

Läti kaubavahetus teiste riikidega kasvas 2005. aastal üsna jõudsalt. 2005. aastal suurenes eksport 33,6% võrreldes 2004. aastaga. Import kasvas samal perioodil 27,1%. Kaupade konto puudujääk oli 1,96 miljardit latti (2,8 miljardit eurot). Peamine kaubanduspiirkond, kuhu Läti eksportis, oli Euroopa Liit – sinna veeti 76,2% kõigist ekspordikaupadest. SRÜ riikidesse läks 12,3% koguekspordist.

Läti impordib kaupu põhiliselt Saksamaalt, Leedust ja Venemaalt. Viimase osatähtsus koguimportis on ligi 8,6% (vt tabel 6).

Venemaa tollistatistika põhjal oli Läti osakaal Venemaa kaubanduspartnerite seas 0,4%, seega on Läti kolmest Balti riigist Venemaa jaoks kõige väiksema tähtsusega partner.

Tabel 6. Läti peamised kaubanduspartnerid 2005. aastal

	Eksport				Import		
	mln LVL	mln EUR	%		mln LVL	mln EUR	%
Leedu	311,5	447,6	10,8	Saksamaa	669,3	961,6	13,8
Eesti	309,3	444,4	10,8	Leedu	662,5	951,8	13,7
Saksamaa	294,5	423,1	10,3	Venemaa	413,8	594,5	8,6
Ühendkuningriik	290,3	417,1	10,1	Eesti	381,0	547,4	7,9
Venemaa	228,3	328,1	8,0	Poola	307,0	441,1	6,3

Allikas: Läti Statistikaamet

⁶ Läti Statistikaameti andmetel.

Leedu väliskaubandus 2005. aastal⁷

2005. aastal kasvas Leedu eksport teistesse riikidesse 27% ning import 24,9%. Kaubandusbilansi puudujääk oli 10,2 miljardit litti (2,9 miljardit eurot). Leedu, nagu ka teiste Balti riikide peamine kaubanduspartner on Euroopa Liit, kelle osatähtsus Leedu kaubavahetuses on küll veidi väiksem kui Lätil ja Eestil. Leedu veab Euroopa Liitu 65,8% oma koguekspordist ning impordib sealt 58,9% kogu riiki sisseveetavast kaubast. Eelmisel aastal oli Leedu olulisim ekspordipartner Venemaa, kelle osatähtsus oli 10,4%; järgnesid Läti (10,3%) ja Saksamaa (9,4%; vt tabel 7). Venemaa oli ka suurim impordipartner (27,8%) Saksamaa (15,2%) ja Poola (8,3%) ees.

Leedu osakaal Venemaa kaubanduspartnerite seas jäi 2005. aastal ajavahemikul jaanuar–november 1,3% juurde.

Tabel 7. Leedu suurimad kaubanduspartnerid 2005. aastal

	Eksport				Import		
	mln LTL	mln EUR	%		mln LTL	mln EUR	%
Venemaa	3422,8	991,3	10,4	Venemaa	11961,5	3464,3	27,8
Läti	3370,9	976,3	10,3	Saksamaa	6522,2	1889,0	15,2
Saksamaa	3076,1	890,9	9,4	Poola	3563,5	1032,1	8,3
Prantsusmaa	2299,0	665,8	7,0	Läti	1685,9	488,3	3,9
Eesti	1934,3	560,2	5,9	Holland	1594,4	461,8	3,7

Allikas: Leedu Statistikaamet

⁷ Leedu Statistikaameti andmetel.

KUI SUUR ON TRANSIIDIÄRI OSATÄHTSUS EESTI MAJANDUSES?

Andres Saarniit

Tänu oma geograafilisele asendile on Eesti suhetes Venemaaga juba sajandeid mänginud kaupade vahendajamaa rolli. Hinnangud transiidisektori osatähtsuse kohta Eesti majanduses on väga erinevad. Mitmesuguste allikate kohaselt moodustab transiidisektor Eesti riigi sisemajanduse koguproduktist (SKP) 4–10% või isegi rohkem. 1990ndate lõpus hindasid Lääne eksperdid transiidi osatähtsuseks Balti riikide SKPst ligi 30% ning prognoosisid selle kasvu sajandivahetuseks isegi 50%ni¹. Nende erinevate hinnangute juures ei ole alati selge, mida on mõeldud – kas näiteks transiidis loodud lisandväärtuse osatähtsust SKP loomisel, veetud kaupade maksumuse ja SKP suhet või midagi muud. Et ametlik arvepidamine transiidisektorit kui sellist ei erista, ongi käesoleva kirjutise eesmärk analüüsida käibivaid “seinast-seina” hinnanguid transiidiauri suuruse ja tähtsuse kohta SKP loomisel.

Transpordisektori roll Eesti majanduses on suhteliselt suur. Ametlik rahvamajanduse arvepidamine eristab sisemajanduse koguprodukti tootmispoolel 16 tegevusala. Transpordis loodud lisandväärtus sisaldub kogumis “veondus, laondus ja side”, mille osatähtsus SKPs oli 2003. aastal 14,4% (vt tabel 1). Hinnanguliselt 70% sellest langeb veonduse ning laonduse arvele, mille osatähtsust loodud lisandväärtuses on seega ligikaudu 10%. Transiidiauri (siin ja edaspidi mõeldakse selle all kaubavedu läbi Eesti) on kahtlemata üks põhjusi, miks veonduse ja laonduse tegevusala on nii suure osatähtsusega.

Eesti transiidiauri eripära

Võimalik, et praeguseks välja kujunenud Eesti roll Venemaa ja muu maailma vahelises kaubavahetuses on selgepiirilisem kui kunagi varem. Nimelt esindab Eesti tüüpilist **Balti transiidimudelit, mis põhineb Vene nafta ja naftasaaduste vedamisel Läänemere sadamatesse ja seal laevadele laadimisel**. Kui Eestis ja Lätis on esimeseks ahelalülks raudtee, siis Leedus asendab raudteed torustransport. Nii nagu Eestis ja Lätis, on ka Soome transiidimudeli puhul Venemaalt tuleva kauba käitlemise esimene ning peamine lüli raudtee.

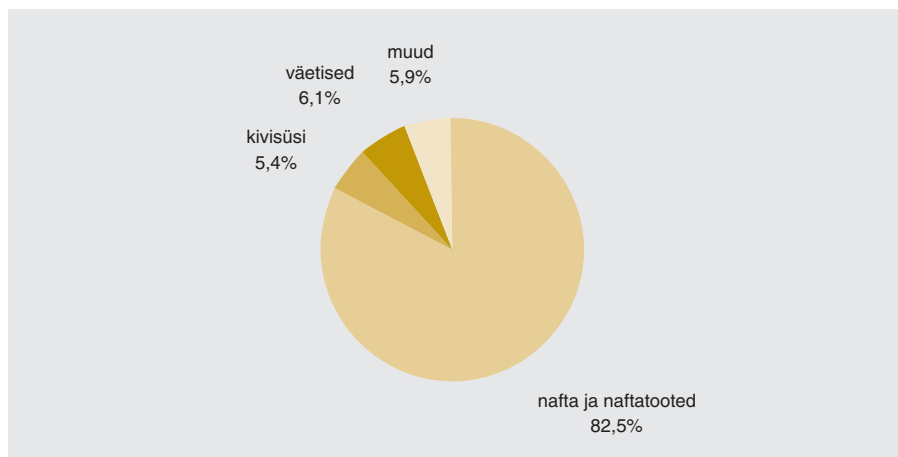
Raudteevedude statistika eristab muu hulgas ka transiitveoseid ning selle järgi moodustavad **transiitkaupadest ümmarguselt 80% toornafta ja naftatooted** (vt joonis 1). Võimalik, et suure söeterminali valmimine Tallinna sadamas 2005. aastal ning Sillamäe sadama käikuandmine muudavad veidi seda jaotust juba lähitulevikus. Vähemalt seni on aga naftatoodete vedu raudteel ära määranud ka transiitkaupade vood Eesti sadamates (vt joonis 2).

¹ U. Tooming. Eesti peab võitlema oma transiidituru eest. – Postimees, 11.04.1996.

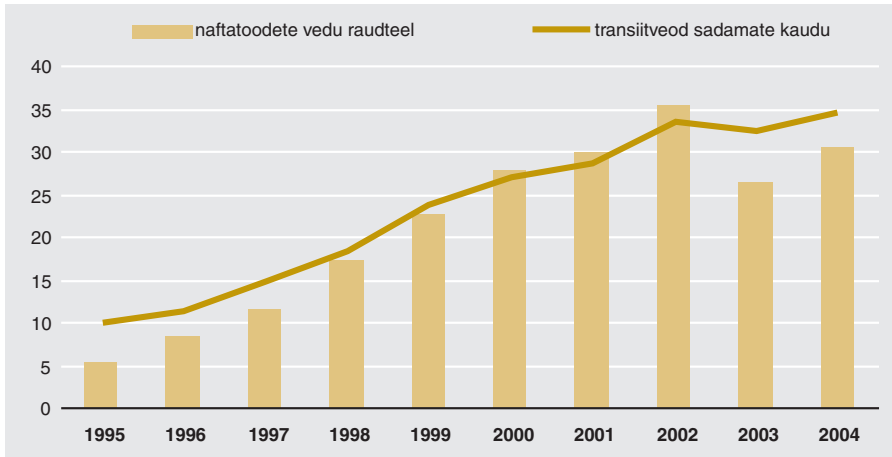
Tabel 1. Sisemajanduse koguprodukt tegevusalade kaupa 2003. aastal (jooksevhindades)

	Mln kr	%
Töötlev tööstus	20 205,8	17,9
Kinnisvara, rentimine ja äritegevus	18 805,7	16,7
Veondus, laondus ja side	16 189,6	14,4
Hulgi- ja jaekaubandus	14 680,3	13,0
Ehitus	7 205,0	6,4
Avalik haldus, riigikaitse ja sotsiaalkindlustus	6 802,2	6,0
Haridus	5 712,3	5,1
Muu ühiskonna-, sotsiaal- ja isikuteenindus	4 784,5	4,2
Finantsvahendus	4 268,0	3,8
Elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus	3 384,9	3,0
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	3 225,1	2,9
Põllumajandus ja jahindus	2 773,7	2,5
Metsamajandus	1 845,8	1,6
Hotellid ja restoranid	1 610,1	1,4
Mäetööstus	1 144,2	1,0
Kalapüük	126,0	0,1
Lisandväärtus kokku*	112 763,2	100,0

* V.a neto-tootemaksud, mis on tegevusalade vahel laiali jagamata (vt ESA andmebaas)

Joonis 1. Transiitveoste jaotus raudteel kaubagrupi järgi 2003. aastal

Joonis 2. Naftatoodete vedu raudteel ja transiitveod sadamate kaudu (mln tonni)

Kuna läbi Eesti veetavad kaubakogused on märkimisväärsed ja nende maksumus meie majanduse mastaape arvestades suur, on see andnud alust karta ressurside liigset koondumist transiidiarisse ja sellelt tegevusalalt lähtuvate negatiivsete šokkide mõju Eesti majandusele. Ka see asjaolu on kahtlemata üheks käesolevas artiklis toodud hinnangu koostamise põhjuseks.

Sektori määratlus

Lähtuvalt Eesti eripärast on kogu transiidisektor määratletud raudtee- ja sadamapõhisena. Seda eeldusel, et autovedude – ja miks mitte ka näiteks õhuvvedude – kõrvalejätmine ning raudtee ja sadamate kogu äritegevuse klassifitseerimine transiidiarina on vastastikku tasakaalustavad nähtused. Kaubaveo käive (st Eestisse sissevedu ja Eestist väljavedu) õhu kaudu ei ületanud maksebilansi andmetel 2003. aastal 100 miljoni krooni piiri ja autovedude maht oli umbes 250 miljonit krooni. Samal aastal oli ainuüksi Eesti Raudtee ja Tallinna Sadama loodud lisandväärtus ligi 1,5 miljardit krooni.

Nagu öeldud, ei vea need kaks suurorganisatsiooni ainult transiidiveoseid (näiteks Tallinna Sadama 2003. aasta aruanne annab transiidikauba osatähtsuseks üldises kaubavoos umbes 75% ja Eesti Raudtee sama aasta aruanne 83%). Seetõttu on siin kirjeldatud lähenemise korral tõenäolisem transiidisektori üle-, mitte alahindamine (vt tehnilisemat kirjeldust taustinfos "Hindamismetoodika").

Hinnangu tulemused

Transiidiettevõtetena klassifitseeritud ettevõtete andmete summeerimise tulemusel selgus, et 2003. aastal oli transiidisektori osatähtsus SKP tootmispoolel ligi 3,5%. Komponentide lõikes oli märkimisväärselt suur nende ettevõtete osatähtsus tegevuse ülejäägis ja segatulus, mis ulatus 7%ni, samal ajal kui töömahukus osutus keskmisest madalamaks (vt tabel 2).

Tabel 2. Transiidisektori näitajad SKP tulude poolel (hinnang 2003. aasta näitajate alusel)

	Majandus kokku	Transiidisektor (% kogu majandusest)
SKP (mln kr)	127 334	4445 (3,5%)
tööjõukulu	59 745	1305 (2,2%)
kulum	17 981	890 (4,9%)
kasum	34 233	2430 (7,1%)

See tulemus on lähedane mõnedele varasematele hinnangutele. Nimelt viidatakse 2003. aasta sügisel Pärnus peetud esindusliku transpordikonverentsi materjalides 5–7%le SKPst, pidades silmas kõiki Balti riike. Tänu arvestusmetoodika täiustamisele ning uuemate andmete laekumisele hinnatakse 2003. aasta SKP suurust praegu umbes 10% suuremaks, kui see arvati olevat näiteks 2004. aasta algul. Veel suurem võib olla erinevus konverentsi üllitiste ettevalmistamise ajal arvatuga.

Väliskaubanduse poolel on selgelt eristatav transiidiäri määrav mõju teenusteekspordi mahule ning tema oluline roll välistasakaalu parandajana. Näiteks aastail 2000–2003 moodustas kaubaveoteenuste positiivne saldo keskmiselt 3,5% SKPst, mis oli juhtumisi sama suur kui transiidiäris loodud lisandväärtus (vt ka tabel 1).

Kas transiidiäri mõju majandusele võib olla suurem, kui seda näitab SKP tootmispool?

Tihti soovitakse ühe või teise tegevusala rolli ühe riigi majanduses iseloomustada mitte ainult seal loodud SKP, vaid ka seeläbi, kui palju kasumit ja töötasu saadakse sektori tellimuste pealt. Tüüpiline näide on töötlev tööstus, mille osatähtsus SKP tootmispoolel on arenenud riikides kas veidi all- või ülalpool 20%. Mõnede asjatundjate meelest on töötlev tööstuse roll sellega alahinnatud, kuna väidetavasti on tööstus teenusesektori suurimaks tellijaks (täpsemad hinnanguid selle kohta on kirjanduses küll harva leida).

Põhimõtteliselt saab sama mõttekäiku kasutada ka transiidiäri puhul. Nii näiteks **ostsid transiidi-ettevõtted 2003. aastal töid ja teenuseid kokku umbes 6 miljardi krooni eest, mis**

moodustas 4,7% SKPst.² Nende ostude hinnas sisalduv teistes Eesti ettevõtetes loodud lisandväärtus on tavapärase rahvamajanduse raamatupidamises kirjendatud teiste tegevusalade all, olgu selleks siis “ehitus”, “kinnisvaraarendus” või mõni muu tegevusala. Võib nõustuda, et muudel võrdsetel tingimustel jäänuks transiidiaäri puudumisel see lisandväärtus loomata. Paraku on praktiliselt võimatu hinnata, milline oli transiidiettevõtete ostetud töödes ja teenustes impordi osatähtsus. See eeldaks iga üksiku tehingu analüüsi. Seetõttu **pole võimalik hinnata transiidiaäri osatähtsust laiemalt**, võttes arvesse ka transiidisektorit teenindavate ettevõtete panust sise-majanduse koguprodukti loomisse.³

Kokkuvõte

Suuruse poolest on transiidiaäri näol seega tegu juhtiva tegevusalaga, mis 2003. aasta andmete põhjal antud hinnangu järgi andis 4,5% sisemajanduse koguproduktist. Sellele lisandub transiidisektorit teenindavate Eesti ettevõtete panus, mida ei õnnestunud täpselt hinnata. Väliskaubanduse poolel on selgelt eristatav transiidiaäri määrav mõju teenusteeeksporti mahule ning tema oluline roll välistasakaalu parandajana.

Transiidiaäri väljavaated sõltuvad sellest, kui võrd tõhusaks osutuvad viimastel aastatel sadamate arenguks tehtud investeeringud. Kindlasti toob infrastruktuuri areng kaasa muudatusi transiitkaupade struktuuris, muutes selle mitmekesisemaks.

² Hinnang on ligikaudne, kuna äriregistris vastavad andmed puudusid.

³ Näiteks Tallinna Sadama puhul tuleks jällegi eristada transiidiga mitteseonduvad investeeringud (kruisilaevade kai jne).

Hindamismetoodika

Hindamise tehniline käik koosnes kahest etapist: a) transiidisektorit moodustavate ettevõtete kogumi määratlemine; b) transiidiettevõtete majandusnäitajate alusel kogu sektorit iseloomustavate näitajate arvutamine.⁴

Vajalike arvestuste tegemiseks kogu sektori tasemel osutus mõttekaks määratleda transiidisektor "alt üles põhimõttel", eristades transiidiettevõtteid teistest äriühingutest. Nagu ülaltoodud artiklis osundatud, põhines valik raudtee ja sadamatega seonduvatel ettevõtetel eeldusel, et nende ettevõtete transiidiariga mitteseotud tulud on sama suured, kui valimist välja jäänud ning raudtee ja sadamatega mitteseotud transiidiaris loodud lisandväärtus. Valim koostati koostöös Transiidi Assotsiatsiooni ekspertidega ning sõelale jäi umbes 90 äriühingut.⁵

Andmeallikatest vastas vajadustele vaid ESA hallatav EKOMAR (riiklik statistiline kompleksne kalendriaasta aruanne), milles sisalduvad ettevõtete kaupa kõik sisemajanduse koguprodukti arvestamiseks vajalikud algandmed (nt tööjõukulud, kasum, kulum). Et kõigi valimi ettevõtete aruandeid selles andmebaasis ei leidunud, tuli andmeid hankida ka äriregistri vahendusel. Võrreldes ESA andmebaasiga oli seal ettevõtete kaetus andmetega ebaühtlane. Nii näiteks oli osade äriühingute puhul olemas andmed tööjõukulude ja kasumi kohta, kuid puudusid andmed kulumi kohta või ei olnud kasumist eristatav nn erakorraline kasum. Seetõttu tuli puuduvate andmete saamiseks kasutada nn laiendamismeetodit.

⁴ Eelkirjeldatud hindamine sai teoks tänu koostööle Eesti Statistikaameti ja Eesti Panga maksebilansi ja majandusstatistika osakonna ekspertidega. Andmete töötlemisel osutatud abi eest suur tänu Natalja Viilmannile keskpangapoliitika osakonnast.

⁵ Pärast Euroopa Liiduga ühinemist on tekkinud uusi transiidikanaleid, kuid need ei ole suuruse poolest võrreldavad ahelal "raudtee-sadam" põhineva transiidiariga.

EESTI JA VENEMAA VAHELISED INVESTEERINGUD

Jaanus Kroon

Viimastel aastatel on kõneainet pakkunud Venemaa päritoluga kapitali sissevool Eestisse, mis on pärast Eesti ühinemist Euroopa Liiduga kiirenenud. See, et Venemaa on Eestisse omajagu investeerinud, vastab tõele, kuid hoopis **ulatuslikumad on olnud Eesti kapitalisiirded Venemaale**, mis ületavad Eestisse paigutatud Vene välisinvesteeringuid peaaegu kahekordselt.

2005. aasta esimese üheksa kuu seisuga moodustasid Eesti residentide finantskohustused Venemaa ees kokku 5,5 miljardit krooni. Samal ajal oli Eesti residentidel nõudeid idanaabrile peaaegu 10 miljardi krooni eest (vt tabel 1).

Tabel 1. Eesti-Venemaa välisinvesteeringud 2005. aasta esimese üheksa kuu seisuga

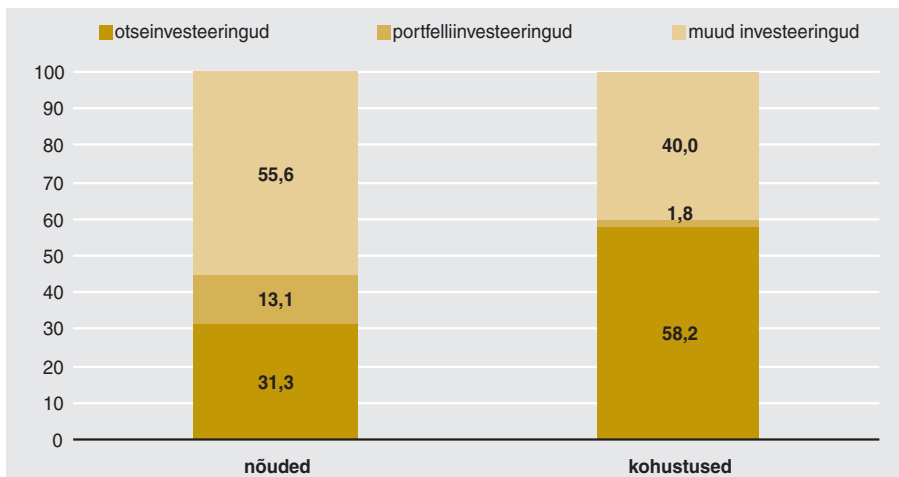
	Nõuded			Kohustused			Saldo	
	Kokku	sh Venemaa		Kokku	sh Venemaa		Kokku	sh Venemaa
	mld kr	mld kr	%	mld kr	mld kr	%	mld kr	mld kr
Otseinvesteeringud	22,1	3,1	14,0	163	3,2	2,0	-140,9	-0,1
Portfelliinvesteeringud	36,6	1,3	3,6	40,0	0,1	0,3	-3,4	1,2
Tuletisinstrumendid	0,4	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,2	0,0
Muud investeeringud	46,3	5,5	11,9	86,5	2,2	2,5	-40,2	3,3
Reservvara	22,1						22,1	0,0
Kokku	127,5	9,9	7,8	289,7	5,5	1,9	-162,2	4,4

Absoluutsummasid arvestades võib siiski väita, et Eesti ja Venemaa majanduskoostöö pole olnud teiste riikide poolt Eestisse tehtud investeeringumahtude kõrval kuigi märkimisväärne. Välisriikidest Eestisse paigutatud investeeringutest moodustab Venemaa kapital vaid 2% (ligi 3,5% Eesti aastase SKPga võrreldes). Samal ajal on Venemaa 8% Eesti välisinvesteeringute sihtriigiks (seda on Eesti aastase SKPga võrreldes ligi 6,3%).

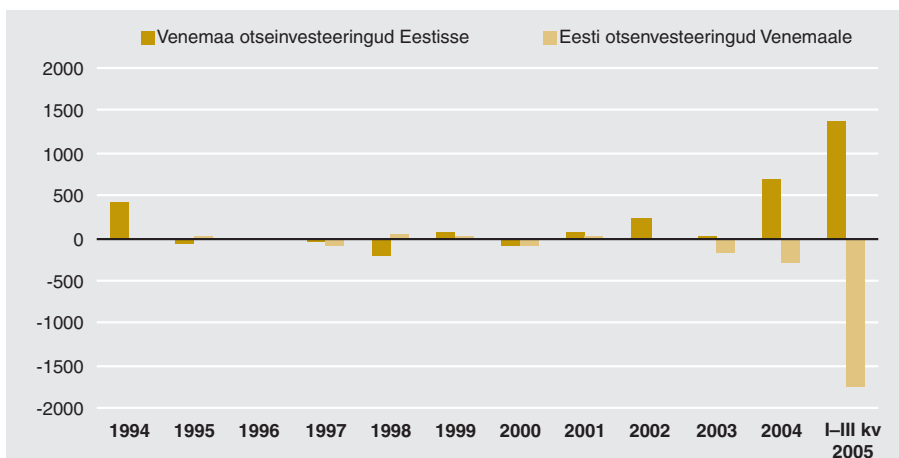
Järgnevalt käsitletakse investeeringute struktuuri kapitaliliikide lõikes (vt ka joonis 1).

Ettevõtte olulise osaluse ning hääleõigusega seotud **otseinvesteeringuid** on Venemaalt Eestisse ning Eestist Venemaale paigutatud 2005. aasta esimese üheksa kuu seisuga samas suurusjärgus, mõlemalt poolt enam kui 3 miljardit krooni. Kui otseinvesteeringud Venemaale moodustavad Eestist välisriikidesse suunatud otseinvesteeringukapitalist 14%, jääb Venemaa osakaal Eestis samal juhul 2% lähedale. Otseinvesteeringute dünaamika 1994. aastast alates (vt joonis 2) annab kinnitust vastastikuste investeeringute hoogsast kasvust viimastel aastatel, eriti 2005. aastal.

Valdav osa (70%) Eesti otseinvesteeringutest Venemaale on seotud finantsvahenduse ning 17% hulgi- ja jaekaubanduse valdkondadega (vt tabel 2). Kolmandik Venemaa otseinvesteeringutest Eestisse on suunatud transiidisektorisse (veondus, laondus ja side), veerand hulgi- ja jaekaubanduse ning 14% tööstussektori ettevõtetesse.

Joonis 1. Eesti-Venemaa välisinvesteeringute struktuur 2005. aasta esimese üheksa kuu seisuga (%)

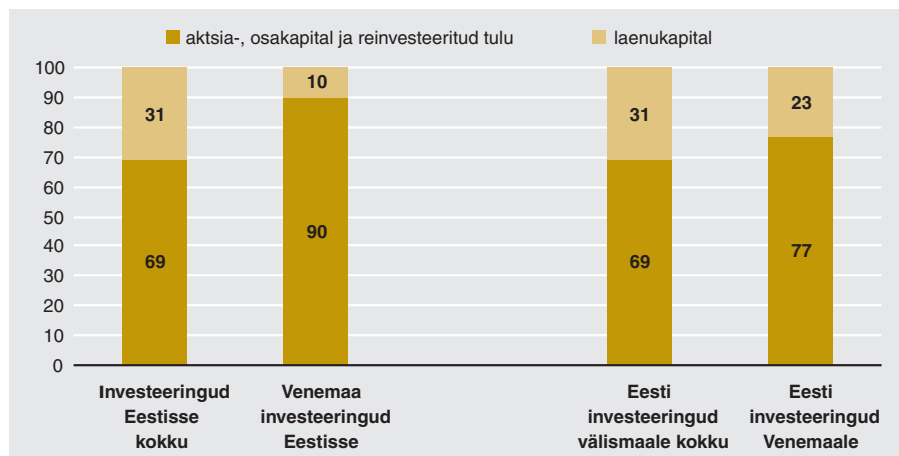
Joonis 2. Eesti ja Venemaa vahelised otseinvesteeringukapitali vood aastatel 1994–2005 (mln krooni)

Tabel 2. Eesti-Venemaa otseinvesteeringud peamiste tegevusalade lõikes (tuhat krooni)

Suund	Tegevusala	Sissevool*			Seis	
		2003	2004	I-III kv 2005	30.09.2005	%
Eestisse	Veondus, laondus ja side	-347 120	285 024	1 038 773	947 797	30,0
	Hulgi- ja jaekaubandus; remont	-23 270	240 303	224 083	773 477	24,5
	Töötlev tööstus	101 813	43 930	3 596	429 973	13,6
	Kinnisvara, rentimine ja äritegevus	188 211	-104 226	49 147	324 276	10,3
	Finantsvahendus	5 452	7 364	23 517	43 820	1,4
	Muud	99 118	231 811	23 695	637 278	20,2
	Kokku		24 204	704 206	1 362 811	3 156 621
Venemaale	Finantsvahendus	-5 456	-166 485	-1 388 995	2 213 098	70,5
	Hulgi- ja jaekaubandus; remont	-63 472	-93 829	-234 644	536 768	17,1
	Veondus, laondus ja side	-62 998	17 248	-54 451	141 294	4,5
	Töötlev tööstus	1 555	-878	-13 644	88 512	2,8
	Muud	-36 259	-36 389	-55 751	158 089	5,0
	Kokku		-166 630	-280 333	-1 747 485	3 137 761

* Kapitali sissevool tähistatakse plussmärgiga (+), väljavool miinusmärgiga (-).

Venemaaga seotud otseinvesteeringute struktuur erineb mõnevõrra Eesti otseinvesteeringute keskmisest struktuurist. Laenukapitali osakaal on väiksem ning omakapitali (aktsia- ja osakapitali ning reinvesteeringut tulu) osakaal suurem (vt joonis 3).

Joonis 3. Eesti-Venemaa otseinvesteeringukapitali struktuuri võrdlus 2005. aasta esimese üheksa kuu seisuga (%)

Portfelliinvesteeringute tagasihoidlikud mahud viitavad suhteliselt kõrge riskitaseme ootusele vastastikustesse väärtpaberitesse investeerimisel. Ehkki Eesti residentide investeeringud Venemaa väärtpaberitesse ületavad Venemaalt Eesti väärtpaberitesse investeeritud summasid enam kui kümnekordselt, jääb nende maht alla 1,4 miljardi krooni, mis moodustab ligi 1% Eesti investeeringutest välisriikides (sh reservvara).

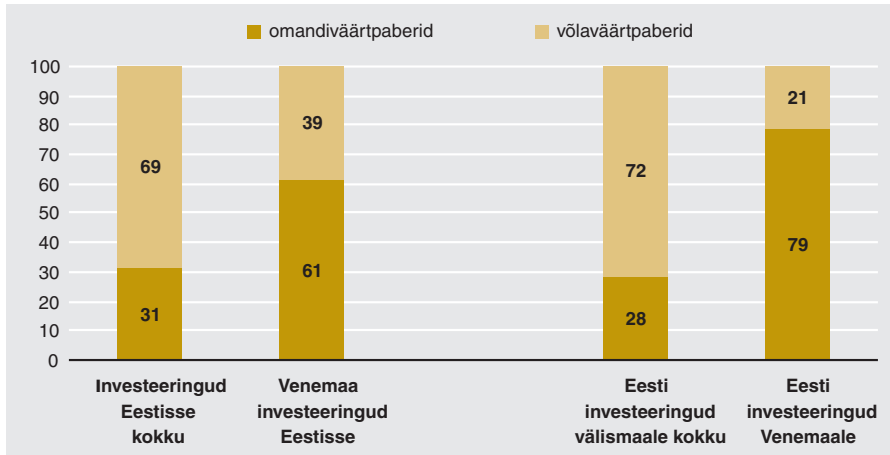
Tegevusaladest domineerib ülekaalukalt finantsvahendus, kusjuures suhetes Venemaaga eelistatakse – erinevalt tavapärasest – omandiväärtpabereid võlaväärtpaberitele (vt tabel 3 ja joonis 4).

Välisinvesteeringute struktuuris on suhetes Venemaaga olulisel kohal kaubanduskrediiti, hoieuseid ja laene hõlmav **muu investeeringukapital**. Eesti residentide nõuded Venemaa füüsilistele ja juriidilistele isikutele moodustasid 2005. aasta esimese üheksa kuu seisuga 5,5 miljardit krooni, mis on enam kui kümnendik Eesti muu investeeringukapitali nõuetest kokku. Sellest 2/3 oli seotud laenudega ning neljandik kaubakrediidi nõuetega, mis ei erine oluliselt Eestist välismaale paigutatud kapitali üldisest struktuurist. Vastupidine on olukord Eesti muude investeeringute kohustuste puhul Venemaa ees, mis küündisid 2,2 miljardi kroonini, hõlmates 40% Eesti kohustustest Venemaa ees ning 2,5% muude investeeringute kohustustest kokku. Kuna Venemaaga kauplemise eripäraks on kaubandusriskide maandamiseks saadavad ettemaksed kaupade ja teenuste eest, moodustavad kaubakrediidi kohustused enam kui 40% kõigist kohustustest. Samasse suurusjärku jäävad ka Vene residentide hoised Eesti krediidiasutustes, mis viitab Eesti pankade usaldusväärsele idanaabri silmis.

Tabel 3. Eesti-Venemaa portfelliinvesteeringud peamiste instrumentide ja tegevusalade lõikes (tuhat krooni)

Suund	Tegevusala	Sissevool*			Seis	
		2003	2004	I–III kv 2005	30.09.2005	%
Eestisse (kohustused)	Finantsvahendus	46 418	218 557	5 451	91 574	72,1
	Töötlev tööstus	-60	1 804	16	14 820	11,7
	Hulgi- ja jaekaubandus; remont		194	1 037	8 160	6,4
	Kinnisvara, rentimine ja äritegevus	77	3 070	2 435	4 784	3,8
	Muud	-479	17	1 477	7 600	6,0
	Kokku	45 956	223 642	10 416	126 938	100,0
Venemaale (nõuded)	Finantsvahendus	-114 448	-179 414	-364 781	1 158 779	86,3
	Hulgi- ja jaekaubandus; remont	-225	7 394	-39 210	44 600	3,3
	Muud	-9 275	3 089	-123 532	140 111	10,4
	Kokku	-123 948	-168 931	-527 523	1 343 490	100,0

* Kapitali sissevool tähistatakse plussmärgiga (+), väljavool miinusmärgiga (-).

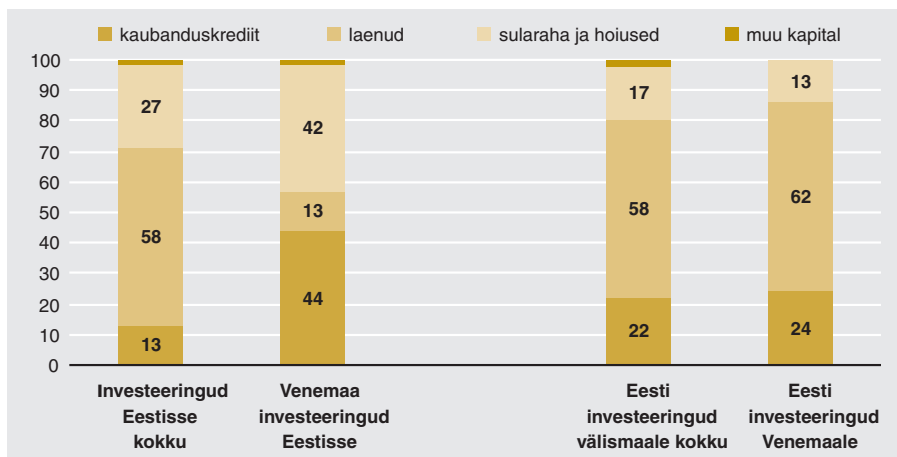
Joonis 4. Eesti-Venemaa portfelliinvesteeringukapitali struktuuri võrdlus 2005. aasta esimese üheksa kuu seisuga (%)

Eesti-Venemaa muud investeeringud peamiste tegevusalade lõikes, samuti muu investeeringukapitali struktuuri võrdlus, on toodud tabelis 4 ja joonisel 5.

Tabel 4. Eesti-Venemaa muud investeeringud peamiste tegevusalade lõikes (tuhat krooni)

Suund	Tegevusala	Sissevool*			Seis	
		2003	2004	I-III kv 2005	30.09.2005	%
Eestisse (kohustused)	Finantsvahendus	-145 590	333 276	228 693	1 122 771	51,1
	Ehitus	7 019	151 880	233 396	391 283	17,8
	Töötlev tööstus	-18 270	296 427	16 594	331 149	15,1
	Hulgi- ja jaekaubandus; remont	-19 411	15 784	54 020	331 820	15,1
	Muud	-71 832	27 828	-48 246	20 683	0,9
	Kokku		-248 084	825 195	484 457	2 197 706
Venemaale (nõuded)	Finantsvahendus	24 432	-1 609 873	-2 079 716	3 709 849	67,7
	Hulgi- ja jaekaubandus; remont	-975	102 293	-536 644	1 133 689	20,7
	Töötlev tööstus	-25 286	-98 548	-138 392	426 023	7,8
	Veondus, laondus ja side	-138 312	-19 534	28 978	317 264	5,8
	Muud	-227 807	22 217	-66 603	-109 551	-2,0
	Kokku		-367 948	-1 603 445	-2 792 377	5 477 274

* Kapitali sissevool tähistatakse plussmärgiga (+), väljavool miinusmärgiga (-).

Joonis 5. Eesti-Venemaa muu investeeringukapitali struktuuri võrdlus 2005. aasta esimese üheksa kuu seisuga (%)

Kokkuvõte

Eesti ja Venemaa vahelised investeeringud on meie naaberriigi suurust ja lähedust arvestades tagasihoidlikud. Arenguruumi jätkub, ilma et peaks muretsema liigse sõltuvuse pärast idasuunalistest investeeringutest. Samas tuleb siin esitatud statistika tõlgendamisel arvestada asjaoluga, et kõik investeeringud, mille taga on lõppkokkuvõttes Vene kapital, ei pruugi tulla Eestisse otse, vaid ringiga rahvusvaheliste firmade kaudu. Sama kehtib ka Eesti kapitali jõudmisel Venemaale.

EESTI-VENEMAA MAKSEBILANSI JOOKSEVKONTO AASTATEL 2003–2005

Reet Kirt

2003. aasta algusest kuni 2005. aasta II kvartalini¹ on **Eesti maksebilansi jooksevkonto olnud Venemaa suhtes pidevalt puudujäägis**. 2005. aasta III kvartalis (vt tabel 1) see olukord muutus. Ligi kolme aasta jooksul on Eesti-Venemaa jooksevkonto kreditkäive (Eesti poolt vaadatuna) kasvanud deebetkäibega võrreldes tunduvalt kiiremini – kui viimane kasvas kolmandiku võrra, siis kreditkäive peaaegu kolm korda. Käibe kasvu on soodustanud Eesti ühinemine Euroopa Liiduga. Sellega seoses kaotas Venemaa topeoltollid Eestist sisseveetavatele kaupadele. Traditsiooniliselt on puudujääk olnud suurem I kvartalis, mil kasvab kütuste sissevedu Venemaalt.

Tabel 1. Eesti-Venemaa jooksevkonto (mln krooni)

	Kreedit	Muut* (%)	Deebet	Muut* (%)	Saldo
I kv 2003	1172,3	100,0	-2272,8	100,0	-1100,5
II kv 2003	1544,3	31,7	-2189,0	-3,7	-644,7
III kv 2003	1547,5	0,2	-2121,9	-3,1	-574,4
IV kv 2003	1539,1	-0,5	-2528,0	19,1	-989,0
I kv 2004	1602,1	4,1	-2728,4	7,9	-1126,3
II kv 2004	1834,9	14,5	-2824,9	3,5	-990,1
III kv 2004	2660,8	45,0	-2737,1	-3,1	-76,3
IV kv 2004	2731,8	2,7	-3223,1	17,8	-491,3
I kv 2005	2279,5	-16,6	-3305,6	2,6	-1026,1
II kv 2005	2628,5	15,3	-3396,1	2,7	-767,6
III kv 2005	3210,1	22,1	-2967,8	-12,6	242,3

* Võrreldes eelmise perioodiga, kui pole näidatud teisiti.

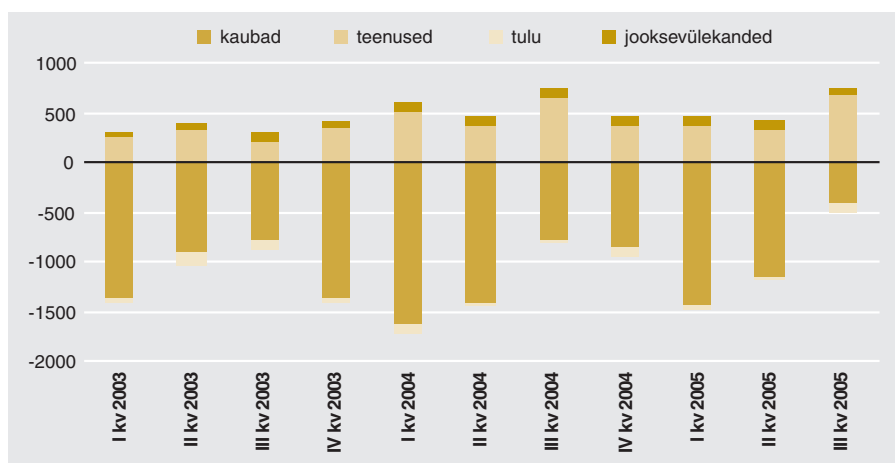
Eesti-Venemaa jooksevkonto viib (Eesti poolt vaadatuna) puudujääki (vt joonis 1) peamiselt väliskaubandusbilansi defitsiiti – kaupade sissevedu Venemaalt Eestisse ületas tunduvalt nende ekspordi Venemaale. Teenuste konto oli ülejäägiga (mis on varasemaga võrreldes kasvanud): Eesti müüs teenuseid Venemaale rohkem kui ta sealt ostis. Ka jooksevülekanded² olid ülejäägiga, kuid nende osa kahe riigi vahelises maksebilansis oli suhteliselt väike. Veelgi väikesema osatähtsusega oli tulukonto³, mis oli negatiivne.

¹ Artiklis analüüsitakse ajavahemikku I kvartal 2003 kuni III kvartal 2005, kuna maksebilansistatistika on kõikide kirjete lõikes riigiti kättesaadav alates 2003. aastast.

² Jooksevülekannete kontol näidatakse kõik ülejäänud majandustehingud, mis on seotud residentide poolt kasutada oleva kogutulu kujunemisega, kuid ei sisaldu muudel jooksevkonto kirjetel. Jooksevülekanded on seotud tavaliselt maksude, trahvide, toetuste, finantsannetuste, pärandvara, liikmemaksude, kindlustuspreemiate ja kahjutasudega.

³ Tulukonto näitab tootmistegurite (kapital ja tööjõud) kasutamise ja kasutada andmisega seotud tulusid. Vastavalt sellele jagunevad tulud kahte rühma: tööjõutulu ja investeerimistulu.

Eesti ja Venemaa vahelises välismajanduskäibes oli tähtsal kohal kaupade ost ja müük (vt tabel 2). Kaupade osakaal krediidikäibes kasvas viimase aastaga ligi 12 protsendipunkti võrra, moodustades 2005. aastal 54%. Deebetkäibes oli nende osakaal stabiilne, hõivates üle kolmveerandi. Samuti olulisel kohal, eriti krediidikäibes, olid teenused, kuigi nende osakaal krediidikäibes langes ligi 10 protsendipunkti võrra ning oli 2005. aastal 39%. Deebetkäibes moodustasid teenused stabiilselt 18–19%.

Joonis 1. Eesti-Venemaa jooksevkonto puudujäägi struktuur (mln krooni)

Tabel 2. Eesti-Venemaa jooksevkonto struktuur (%)

	Krediidikäibe			Deebetkäibe		
	2003	2004	I–III kv 2005	2003	2004	I–III kv 2005
Kaubad	42,5	47,8	54,4	75,6	77,6	76,9
Teenused	49,8	45,4	39,0	19,3	18,3	18,7
Tulu	1,6	1,9	2,6	4,5	3,6	3,9
Jooksevülekanded	6,1	4,9	4,0	0,6	0,5	0,5
Kokku	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Järgnevalt käsitletakse jooksevkonto alamkontosid lähemalt.

Kaubad⁴

Kui vaadeldava perioodi alguses oli Eestist Venemaale eksporditavate kaupade maht suhteliselt tagasihoidlik, siis **Euroopa Liiduga ühinemine ning topelttollide kaotamine on mõjunud ekspordikasvule väga soodsalt** – 2005. aasta III kvartalis veeti Eestist Venemaale neli korda rohkem kaupu kui 2003. aasta I kvartalis (vt tabel 3). Venemaalt imporditavate kaupade maht kasvas tagasihoidlikumalt, suurenedes vaid viiendiku võrra.

Tabel 3. Eesti-Venemaa väliskaubandus*

	Ekspord	Muut (%)	Import	Muut (%)	Saldo
I kv 2003	418,9	100,0	1893,9	100,0	-1475,0
II kv 2003	659,5	57,5	1613,7	-14,8	-954,2
III kv 2003	725,5	10,0	1569,9	-2,7	-844,4
IV kv 2003	636,3	-12,3	2127,4	35,5	-1491,1
I kv 2004	560,7	-11,9	2370,7	11,4	-1810,0
II kv 2004	746,1	33,1	2337,5	-1,4	-1591,4
III kv 2004	1261,3	69,1	2223,2	-4,9	-961,9
IV kv 2004	1611,9	27,8	2726,1	22,6	-1114,1
I kv 2005	1229,4	-23,7	2964,2	8,7	-1734,9
II kv 2005	1400,0	13,9	2847,0	-4,0	-1447,0
III kv 2005	1682,4	20,2	2316,7	-18,6	-634,3

* Ekspord FOB-hindades, import CIF-hindades.

Ka väliskaubanduskäibe struktuur muutus märkimisväärselt, eriti ekspordi osas (vt tabel 4). Nii tõusis masinate ja seadmete osakaal ekspordis 2003. aasta 6,6%lt 2005. aastal 21,7%ni ning toidukaupade oma 7,5%lt 17%ni. Samas vähenes märgatavalt keemiakaupade, transpordivahendite ning mineraalsete toodete osakaal. Impordistruktuuri suurim muutus oli mineraalsete toodete (Venemaa puhul on selle kaubagrupi all tavaliselt tegemist eelkõige mineraalsete kütuste ja gaasiga) osakaalu järsk tõus 2005. aastal, mida põhjustas eelkõige naftatoodete maailmaturuuhindade kiire kasv. Eesti-Venemaa väliskaubandusbilansi puudujääki võibki seostada eelkõige just mineraalsete toodete suure impordiga. Samuti tõusis Venemaalt sisseveetavate puit- ja pabertoodete osakaal, langes aga transpordivahendite oma.

⁴ Kuna väliskaubandusbilans on Eesti-Venemaa maksebilansi jooksevkonto tähtsaim osa ja käesolevas väljandes käsitletakse Eesti-Venemaa vahelist väliskaubandust lähemalt eraldi artiklis (vt lk 42), analüüsitakse kaupu siin vaid üldjoontes.

Tabel 4. Eesti-Venemaa väliskaubanduse struktuur (%)

	Eksport			Import		
	2003	2004	I-III kv 2005	2003	2004	I-III kv 2005
Toidukaubad	7,5	12,9	17,0	4,2	3,3	2,8
Mineraalsed tooted	11,6	9,2	5,3	29,2	27,9	42,4
Keemiakaubad	31,3	16,4	12,0	11,1	8,2	7,4
Garderoobikaubad	3,3	7,8	11,0	1,3	1,0	0,7
Puit, paber ja tooted	7,4	5,5	5,2	19,4	22,3	25,1
Metallid ja metalltooted	4,8	5,2	7,3	16,3	21,0	14,7
Masinad ja seadmed	6,6	18,6	21,7	4,2	2,5	2,7
Transpordivahendid	20,6	17,8	13,8	12,4	11,9	2,2
Mööbel, mänguasjad ja sporditarbed	2,4	2,0	2,3	0,7	0,7	0,6
Muud	4,5	4,6	4,5	1,2	1,2	1,2
Kokku	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Teenused

Teenuste konto⁵ oli Eestil Venemaaga kogu vaadeldava ajavahemiku jooksul kõikides kvartalites positiivne (vt tabel 5). Ülejääk kõikus 300–400 miljoni krooni vahemikus, v.a viimaste aastate suvekuudel, mil reisisiteenuste aktiivsem müük Venemaa residentidele suurendas ka teenuste positiivset saldot. Teenuste müük Venemaale kasvas tunduvalt kiiremini kui nende ost Venemaalt.

Tabel 5. Eesti-Venemaa teenuste konto käive (mln krooni)

	Eksport	Muut (%)	Import	Muut (%)	Saldo
I kv 2003	649,7	100,0	-401,8	100,0	247,9
II kv 2003	782,5	20,4	-459,4	14,3	323,1
III kv 2003	683,6	-12,6	-472,6	2,9	211,0
IV kv 2003	776,3	13,6	-424,9	-10,1	351,4
I kv 2004	902,2	16,2	-393,6	-7,4	508,6
II kv 2004	952,6	5,6	-581,3	47,7	371,2
III kv 2004	1221,3	28,2	-569,5	-2,0	651,8
IV kv 2004	932,1	-23,7	-560,6	-1,6	371,5
I kv 2005	841,5	-9,7	-479,6	-14,5	361,9
II kv 2005	1034,8	23,0	-708,4	47,7	326,4
III kv 2005	1288,8	24,5	-621,0	-12,3	667,8

⁵ Teenuste konto kajastab Eesti residentide poolt mitteresidentidele müüdavaid ja neilt ostetavaid teenuseid.

Nii teenuste ekspordis kui impordis (nagu ka kogu Eesti maksebilansi teenustekontol) domineerisid kaks teenuseliiki – **veo- ja reisiteenused** (vt tabelid 6 ja 7). Ehkki veoteenuste müügi maht kasvas, langes nende osakaal teenuste ekspordis tuntuvalt ning moodustas 2005. aastal 36,5%. Samas kasvas jõudsalt reisiteenuste ekspordi maht nii absoluut- kui ka suhtelistes näitajates, ulatudes 2005. aastal lausa 47,4%ni teenuste ekspordist. Valdavalt toetasid kasvu erareisid. Venemaalt

Tabel 6. Eesti-Venemaa teenuste konto (mln krooni)

	Eksport			Import			Saldo		
	2003	2004	I-III kv 2005	2003	2004	I-III kv 2005	2003	2004	I-III kv 2005
Veoteenused	1435,1	1690,2	1156,7	-799,5	-1107,1	-961,4	635,5	583,0	195,3
Reisiteenused	931,5	1523,4	1500,6	-472,1	-484,7	-450,4	459,4	1038,7	1050,2
Sideteenused	46,7	93,8	72,5	-44,5	-67,6	-56,3	2,2	26,2	16,2
Ehitusteenused	58,9	98,5	47,6	-52,6	-70,5	-71,2	6,3	28,1	-5,3
Kindlustusteenused	1,0	2,1	1,2	-0,9	-1,1	-0,6	0,1	0,9	0,6
Finantsteenused (v.a kindlustus)	5,1	8,6	2,5	-5,0	-15,9	-37,9	0,1	-7,3	-35,4
Arvuti- ja infoteenused	9,7	7,1	4,6	-4,3	-3,9	-1,8	5,4	3,2	2,8
Autori- ja litsentsitasud	1,1	3,0	10,6	-1,5	-1,7	-3,8	-0,4	1,2	6,9
Muud äriteenused	299,4	468,5	264,4	-336,2	-323,6	-205,5	-36,8	144,9	58,8
Isiku- ja meelelahutus-teenused	0,4	0,3	3,0	-0,8	-0,5	-0,8	-0,5	-0,2	2,3
Valitsusteenused	103,3	112,8	82,9	-41,2	-28,3	-19,3	62,0	84,5	63,6
Teenused kokku	2892,1	4008,2	3165,1	-1758,7	-2105,0	-1809,0	1133,4	1903,2	1356,1

Tabel 7. Eesti-Venemaa teenuste konto struktuur (%)

	Kreedit			Deebet		
	2003	2004	I-III kv 2005	2003	2004	I-III kv 2005
Veoteenused	49,6	42,2	36,5	45,5	52,6	53,1
Reisiteenused	32,2	38,0	47,4	26,8	23,0	24,9
Sideteenused	1,6	2,3	2,3	2,5	3,2	3,1
Ehitusteenused	2,0	2,5	1,5	3,0	3,3	3,9
Kindlustusteenused	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0
Finantsteenused (v.a kindlustus)	0,2	0,2	0,1	0,3	0,8	2,1
Arvuti- ja infoteenused	0,3	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1
Autori- ja litsentsitasud	0,0	0,1	0,3	0,1	0,1	0,2
Muud äriteenused	10,4	11,7	8,4	19,1	15,4	11,4
Isiku- ja meelelahutusteenused	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
Valitsusteenused	3,6	2,8	2,6	2,3	1,3	1,1
Teenused kokku	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

ostetud teenuste struktuuris tõusis mõnevõrra veeteenuste osakaal, moodustades 2004.–2005. aastal 53% teenuste impordist. Venemaalt ostetud reisiteenuste maht ja osakaal olid suhteliselt stabiilsed, hõlmates veerandi teenuste impordist. Reisiteenuste impordis kasvas mõnevõrra ärireiside osakaal, ulatudes 2005. aastal 35%ni.

Eesti-Venemaa teenuste käibe olulisima teenuseliigi – veeteenuste – struktuuris oli **peamine transpordiliik raudteetransport**, mille osakaal nii ekspordis kui ka impordis kõikus vaadeldaval perioodil 50–60% vahemikus (vt tabel 8). Ligi veerandi veeteenuste ekspordist hõlmas meretransport, samas kui selle osakaal veeteenuste impordis oli madalam (11–14%). Maanteetransport hõivas viiendiku veeteenuste ekspordist ja impordist 2005. aastal.

Tabel 8. Eesti-Venemaa veeteenuste struktuur (%)

	Eksport			Import		
	2003	2004	I–III kv 2005	2003	2004	I–III kv 2005
Meretransport	21,3	25,4	23,9	10,8	13,9	10,9
Õhutransport	2,7	4,4	5,0	7,4	6,1	6,0
Raudteetransport	57,9	52,6	50,1	54,2	53,7	57,0
Maanteetransport	12,6	16,2	20,6	18,5	16,3	18,3
Torutransport	0,7	0,7	0,2	5,5	4,0	4,3
Muu	4,8	0,7	0,1	3,6	6,1	3,6
Veeteenused kokku	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Veeteenuseid osutati valdavalt kaubaveoks, mille osakaal kasvas ajavahemikul 2003 kuni III kvartal 2005 nähtavalt ja moodustas 2005. aastal 86% nii veeteenuste ekspordist kui ka impordist. Kaubaveo osakaal kasvas muude veeteenuste osakaalu languse arvelt. Reisijatevedu jäi vaid 3–5% piiresse.

Tähtsuset kolmandal kohal Eesti-Venemaa teenuste käibes olid muud äriteenused⁶, mille osakaal nii ekspordis kui ka impordis langes, moodustades 2005. aastal vastavalt 8,4% ja 11,4%. Muudest äriteenustest tõusis esile kasutusrent (vagunid), ulatudes 2003. aastal 60–70%ni äriteenuste ekspordis ja impordis. 2005. aastaks langes see näitaja 40–50%ni. Ülejäänud muud äriteenused olid mitmesugused äri- ja kutsetegevusega seotud teenused.

⁶ Muud äriteenused hõlmavad nt konsultatsioone (õigusabi, raamatupidamine, audit, juhtimiskonsultatsioonid jmt), suhtekorraldust ja turundust.

Tulu

Tulu tähtsus Eesti ja Venemaa vahelises jooksevkonto käibes oli tagasihoidlik, eriti mis puutub residentide tulu Venemaale tehtud investeeringutelt (vt tabelid 9 ja 10). Samas on see kiiresti kasvanud, ulatudes 2005. aastal 2,6%ni jooksevkonto kredidikäibest. Kui 2003. aastal moodustas Eesti residentide Venemaal teenitud tulust kolmveerandi tööjõutulu ning ülejäänud investeeringutulu, siis 2004. ja 2005. aastal leidis aset oluline muutus – põhiosa teenitud tulust hõlmas investeeringutulu, valdavalt muudelt investeeringutelt. 2005. aastal saadi ka ligi 60 miljonit krooni otseinvesteeringutulu.

Tabel 9. Eesti-Venemaa tulukonto kredidikäive

	Maht (mln kr)			Osakaal (%)		
	2003	2004	I-III kv 2005	2003	2004	I-III kv 2005
Tööjõutulu	71,2	49,6	21,6	74,7	29,9	10,3
Investeeringutulu	24,1	116,3	188,1	25,3	70,1	89,7
Tulu otseinvesteeringutelt	-3,2	-0,1	58,8	-3,3	0,0	28,0
tulu aktsia(osa)kapitalilt	-6,1	-1,1	38,6	-6,4	-0,7	18,4
dividendid	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0
reinvesteeringutulu	-6,1	-1,2	38,5	-6,4	-0,7	18,4
tulu võlgadelt (intressid)	2,9	1,1	20,2	3,0	0,6	9,6
muud sektorid	2,9	1,1	2,6	3,0	0,6	1,2
Tulu portfelliinvesteeringutelt	1,5	4,6	11,3	1,5	2,8	5,4
Tulu muudelt investeeringutelt	25,9	111,7	118,1	27,1	67,4	56,3
Tulu kokku	95,4	165,8	209,7	100,0	100,0	100,0

Tabel 10. Eesti-Venemaa tulukonto deebetkäive

	Maht (mln kr)			Osakaal (%)		
	2003	2004	I-III kv 2005	2003	2004	I-III kv 2005
Tööjõutulu	-69,2	-36,6	-17,3	16,9	8,8	4,6
Investeeringutulu	-340,5	-377,7	-355,6	83,1	91,2	95,4
Tulu otseinvesteeringutelt	-327,5	-371,1	-293,6	79,9	89,6	78,7
tulu aktsia(osa)kapitalilt	-324,9	-369,7	-293,6	79,3	89,2	78,7
dividendid	-11,7	-19,6	-46,6	2,9	4,7	12,5
reinvesteeringutulu	-313,2	-350,0	-246,9	76,4	84,5	66,2
tulu võlgadelt (intressid)	-2,6	-1,4	0,0	0,6	0,3	0,0
Tulu portfelliinvesteeringutelt	-0,1	-0,8	-0,5	0,0	0,2	0,1
Tulu muudelt investeeringutelt	-13,0	-5,8	-61,5	3,2	1,4	16,5
Tulu kokku	-409,8	-414,3	-372,8	100,0	100,0	100,0

Kuigi Eesti investeeringud Venemaal ületavad oluliselt Venemaalt Eestisse paigutatud investeeringuid, on Vene investorite Eestis teenitud tulu suurem, moodustades 4–5% jooksevkonto deebetkäibest. Selle põhjuseks on asjaolu, et Vene-suunalised investeeringud on kasvanud jõudsalt alles viimastel aastatel ning pole jõudnud veel tulu teenida. Tulu absoluutmaht oli kolme viimase aasta jooksul suhteliselt stabiilne ehk pisut üle 400 miljoni krooni. Nii nagu tulu krediidikäibe puhul, langes ka tulu deebetkäibes tööjõutulu osakaal. Samas teenis Venemaa Eestis tulu põhiliselt otseinvesteeringutelt (ligi 90% kogutulust), mis omakorda oli peaaegu täies ulatuses reinvesteeritud tulu.

Jooksevülekanded

Eesti jooksevülekannete konto saldo Venemaaga oli kogu vaadeldava ajavahemiku kõikide kvartalite lõikes positiivne. Jooksevülekannete osakaal jooksevkonto krediidikäibes langes 2003. aasta 6%lt 2005. aastal 4%ni. Tegemist oli peaaegu täielikult valitsemissektori muude jooksevülekannetega, mis enamjaolt koosnesid Eestis elavate Vene erusõjaväelaste pensioniülekannetest. Venemaale lähetatud jooksevülekannete osakaal jooksevkonto deebetkäibes oli 0,5% ning peamiselt oli tegu muude sektorite muude jooksevülekannetega (kindlustushüvitised, kahjutasud, trahvid).

LISA

EESTI MAJANDUSE KVARTAALSED PÕHINÄITAJAD

seisuga 17. märts 2006

	Ühik	Periood	Näitaja	Muutus võrreldes eelmise perioodiga (%)	Muutus võrreldes eelmise aasta sama perioodiga (%)	Allikas
Sisemajanduse koguprodukt						
Jooksevhindades	mln kr	III kv 05	43 197,9			ESA
Püsivhindades	mln kr	III kv 05	34 048,1	-0,9	10,6	ESA
Tootmine						
Tööstustoodangu mahuindeks (püsivhindades, 2000=100)	%	IV kv 05			8,6	ESA
Põllumajandus						
Lihatoodang (eluskaalus)	tuhat t	IV kv 05	27,8	20,9	-5,1	ESA
Piimatoodang	tuhat t	IV kv 05	159,5	-12,5	3,0	ESA
Munatoodang	mln tk	IV kv 05	50,1	-2,7	-13,2	ESA
Ettevõtete investeeringud materიაalsesse põhivarasse (jooksevhindades)	mln kr	IV kv 05	8 872,9	16,5	42,8	ESA
Ehitus						
Ehitusettevõtete ehitustööd (jooksevhindades)	mln kr	IV kv 05	11 413	5,3	34,0	ESA
Valminud eluruumide kasulik pind	tuhat m ²	IV kv 05	108,5	69,8	30,3	ESA
Valminud mitteeluhoonete kasulik pind	tuhat m ²	IV kv 05	279,7	66,1	50,0	ESA
Tarbimine						
Jaemüügi mahuindeks (püsivhindades, 2000=100)	%	IV kv 05		6	11	ESA
Sõiduautode esmane arvevõtmine	tk	IV kv 05	14 792	-11,2	20,2	ARK
Hinnad						
Tarbajahinnaindeks	%	IV kv 05		0,4	4,0	ESA
Tootjahinnaindeks	%	IV kv 05		1,0	2,0	ESA
Eksportihinnaindeks	%	IV kv 05		1,3	2,8	ESA
Impordihinnaindeks	%	IV kv 05		0,8	4,2	ESA
Ehitushinnaindeks	%	IV kv 05		2,1	7,4	ESA
Eesti krooni reaalse efektiivse vahetuskursi indeks	%	IV kv 05		-0,5		EP
Tööturg ja palk						
15–74-aastaste tööhõive määr (Tööjõu-uuringu andmed)*	%	IV kv 05	58,6	58,3	57,4	ESA
15–74-aastaste töötuse määr (Tööjõu-uuringu andmed)*	%	IV kv 05	7,0	7,0	8,5	ESA
Registreeritud töötud	inimest kuus	IV kv 05	22 520	-5,4	-31,1	TTA
% elanikkonnast vanuses 16 a kuni pensioniaga*	%	IV kv 05	2,8	3,0	4,0	TTA
Keskmine brutopalk kuus (Ilma ravikindlustushüvitiseta)	kr	IV kv 05	8 690	11,6	12,8	ESA

* Vastava perioodi näitaja, mitte selle muutus.

	Ühik	Periood	Näitaja	Muutus võrreldes eelmise perioodiga (%)	Muutus võrreldes eelmise aasta sama perioodiga (%)	Allikas
Valitsemissektori eelarve (ülejäägi/puudujäägi arvestuses ei sisaldu netolaenamine)						
Tulud	mln kr	IV kv 05	17 240,5	1,3	11,1	RM
Kulud	mln kr	IV kv 05	18 660,4	27,7	11,4	RM
Ülejääk/puudujääk*	mln kr	IV kv 05	-1 419,9	2 404,6	-1 218,7	RM
Eelarve täitmine*	%	IV kv 05	27,8	27,4	27,9	RM
Transport						
Sõitjatevedu	tuhat	III kv 05	51 691	3,5	-3,0	ESA
Kaubavedu	tuhat t	III kv 05	28 092	5,9	18,6	ESA
Turism ja majutus						
Eesti reisifirmade poolt teenindatud väliskülastajad	tuhat	IV kv 05	439,4	-51,4	9,9	ESA
Eesti reisifirmade poolt välisreisile lähetatud	tuhat	IV kv 05	106	-16,9	16	ESA
Majutatud turiste	tuhat	IV kv 05	427,2	-43	4,6	ESA
sh välismaalasi	tuhat	IV kv 05	279,4	-48,9	-3,6	ESA
Eesti Konjunktuuriinstituudi kindlustunde indikaatorid*						
Tööstusettevõtete kindlustunde indikaator	%	IV kv 05	10	16	-3	EKI
Ehitusettevõtete kindlustunde indikaator	%	IV kv 05	35	33	8	EKI
Kaubandusettevõtete kindlustunde indikaator	%	IV kv 05	12	26		EKI
Tarbijate kindlustunde indikaator	%	IV kv 05	3	-9	-14	EKI
Väliskaubandus (põhikaubandus)						
Eksport	mln kr	IV kv 05	27 658,2	11,3	35,2	EP
Import	mln kr	IV kv 05	36 196,8	9	26,4	EP
Saldo*	mln kr	IV kv 05	-8 538,6	-8 343,6	-8 172,7	EP
Saldo suhe eksporti*	%	IV kv 05	-30,9	-33,6	-39,9	EP
Maksebilanss*						
Jooksevkonto	mln kr	III kv 05	-3 037,5	-4 961,2	-1 924,9	EP
Jooksevkonto suhe SKPsse	%	III kv 05		-11,6	-5,3	EP
Otseinvesteeringute sissevool	mln kr	III kv 05	3 685,1	17 360,3	2 057	EP
Otseinvesteeringute väljavool	mln kr	III kv 05	-1 643,7	-2 524,3	-988,9	EP
Rahvusvaheline investeerimispositsioon						
Rahvusvaheline netoinvesteerimispositsioon	mln kr	30.09.05	-162 180,5	2,7	43,1	EP
Otseinvesteeringud Eestis	mln kr	30.09.05	162 959,9	2,5	58,3	EP
Koguvälisvõlg	mln kr	30.09.05	140 082,8	6,9	31,2	EP
sh valitsemissektor	mln kr	30.09.05	4 088,7	-0,2	3,7	EP
Eesti krooni keskmine vahetuskurss (EEK/USD)	kr	IV kv 05	13,006	1,4	7,8	EP

Statistikaamet (ESA)
Eesti Riiklik Autoregistrikeskus (ARK)
Eesti Pank (EP)

Tööturuamet (TTA)
Rahandusministeerium (RM)
Eesti Konjunktuuriinstituut (EKI)

